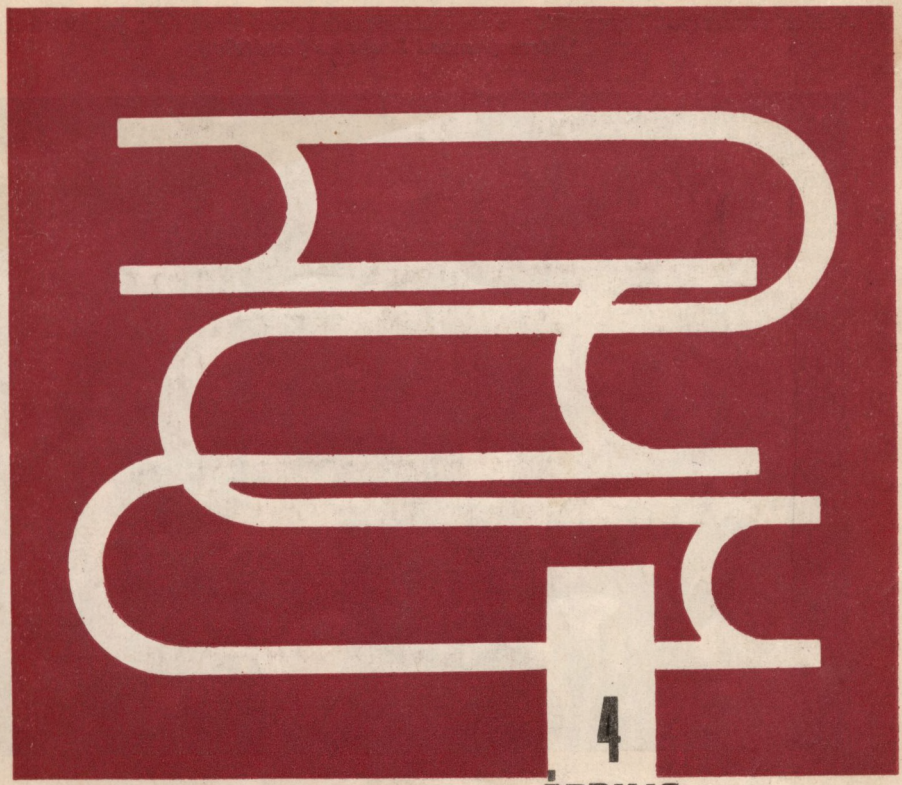

P 400(2)

Cholínky 50
KMC

KÖNYVTÁROS

OSZK
KÖNYVTÁR

1972.

4
ÁPRILIS

A Kazincbarcikai Városi Könyvtár klubövezete (felső kép) és a felnőttek kölcsönzési tere (Amosd Szabolcs felvételei)

TARTALOM

A szovjet—magyar könyvtárügyi szeminárium moszkvai ülészaka	187
Barabási Rezső 1921—1972	189
Mit tett az Olvasó népért mozgalom az olvasó gyerekekért? Beszélgetés Fábíán Zoltánnal (<i>Bozóky Éva</i>)	191
BERECZKY LÁSZLÓ — B. NAGY ERNŐ: Pécs, a Dél-Dunántúl szakirodalmi el-látási központja	195
Terepjáró mikrobusz (—ő —a)	200
CHOLNOKY GYÖZŐ: Módszerek a szakkönyvtári munka tervezésére	201
PONGOR ISTVÁNNÉ: Az általános iskolások könyvtári beiratkozásának alaku-lása Budakeszin (<i>Iskola és könyvtár</i>)	208
Vas megyei diákok újságolvasmányai (<i>Gál József</i>)	210
VÉRTESY MIKLÓS: Körösy Kornél tervei a könyvtárak közötti együttműködés javítására (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	211
DR. BÁNDY VILMOS: Sürgős intézkedést várnak az új egyetemi intézetek könyvtárosai	213
A könyvtárak életéből (<i>Bárány Éva, Tóth József, dr. Szőnyi Ferencné, Lázár Pál</i>)	215
A lapokban olvastuk (<i>Dunaújvárosi Hírlap</i>)	221
Könyvtári görbe tükör (<i>Csaba Orsolya</i>)	222
Hírek	212, 224

TÁJÉKOZTATÓ

POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar drámája	225
Hogyan lettem olvasó ember? (<i>Lejegyezte: Könczöl Imre</i>)	230

KÖNYVEKRŐL

Eltre keltett történelem (<i>Bozóky Éva — Katona Jenő</i>)	234
---	-----

KÉZIKÖNYVTÁR

Tudománypolitika és tudományszervezés Magyarországon (<i>Zsolnai József</i>)	236
Móra Ferenc nélkül?! A gyermeklexikon használhatósága (<i>Csépe Mihályné</i>)	237

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

A szakszervezeti könyvtárosok kézikönyvének második kiadása (<i>Futala Tibor</i>)	238
KLUTH, ROLF: Grundriss der Bibliothekslehre. A könyvtártan alapvonalai (<i>Mezei György</i>)	239

PÉTERVÁRI LÁSZLÓ BÉLA: Korszerű másoló eljárások és készülékek (<i>Gara Andor</i>)	241
Index acronymorum selectorum (<i>Jenőfi M. Imre</i>)	242
Az NDK 1970. évi könyvtári statisztikája (<i>M. Gy.</i>)	243

BIBLIOGRÁFIÁK

Művészetszociológiai bibliográfia (<i>Szilágyi Tibor</i>)	244
Altalános könyvjegyzék 1970 (<i>Pálvölgyi Endre</i>)	245
Szabolcs-Szatmár megye népművelésének 25 éve (<i>Gyuris György</i>)	245

Könyvtári híradók	246
Könyvtári kiadványok	248

A borító hátlapján Lipták Pál tuszajza

Из содержания

Szovjet-venгерский семинар по библиотечному делу в Москве (187);
 Влияние движения „За читающий народ“ в области воспитания из детей читателей (Интервью с секретарем Союза писателей, Золтаном Фабьяном) (191);
 Ласло Беречки — Эрнő Б. Nagy: Обеспеченность города Печ специальной литературой в региональном отношении (195);
 Дезе Чолаоки: Экономические методы планирования работы библиотек (201);
 Бела Помогач: Венгерские драмы последнего 25-летия (225);
 Rolf Kluth: Grundriss der Bibliothekslehre („Основы библиотекведения.“ Рецензия книги написана Дердм Мезеи) (239).

Was tat die Bewegung „Für das lesende Volk“ um die Erziehung der Kinder zu Leser? (Interview mit Zoltán Fábán, Sekretär des Ungarischen Schriftstellerverbandes) (191);
 László Bereczky—Ernő B. Nagy: Die Fachbuchversorgung der Stadt Pécs in regionaler Relation (195);
 Gyöző Cholnoky: Die Planung der Arbeit in der Fachbibliothek mit wirtschaftlichen Methoden (201);
 Béla Pomogáts: Die dramatische Literatur der letzten 25 Jahre (225);
 Buchbesprechung des Werkes „Rolf Kluth: Grundriss der Bibliothekslehre“ von György Mezei (239).

From the contents

Soviet—Hungarian seminar on librarianship in Moscow (187);
 What did the „For a Reading People“ movement for educating children to reading? (Interview with Zoltán Fábán, secretary of the Writers' Guild) (191);
 László Bereczky—Ernő B. Nagy: Special literature supply in the town Pécs from a regional view (195);
 Gyöző Cholnoky: Economical methods for planning special library work (201);
 Béla Pomogáts: Hungarian drama of the last twentyfive years (225);
 Rolf Kluth: Grundriss der Bibliothekslehre (A primer of librarianship, review by György Mezei) (239).

Cikkeink szerzői

Dr. Bándy Vilmos, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeli Intézetének könyvtárvezetője; Bereczky László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; Bozóky Eva, a Könyvtáros rovatvezetője; Cholnoky Gyöző, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Csaba Orsolya, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár munkatársa; Futala Tibor, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; Gál József, a KISZ Vas megyei Bizottságának munkatársa; Gara Andor, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; Gyuris György, a szegedi Városi Somogyi Könyvtár munkatársa; Katona Jenő, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; Kőnczöl Imre, a Várpalotai Városi Könyvtár igazgatója; Mezei György, a Győri Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; B. Nagy Ernő, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; Pálvölgyi Endre, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; Pomogáts Béla irodalomtörténész; Szilágyi Tibor, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Vértésy Miklós, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Zsolnai József, a kaposvári Tanítóképző Intézet docense.

Aus dem Inhalt

Sowjet—ungarisches Seminar in Moskau über das Bibliothekswesen (187);

KÖNYVTÁROS

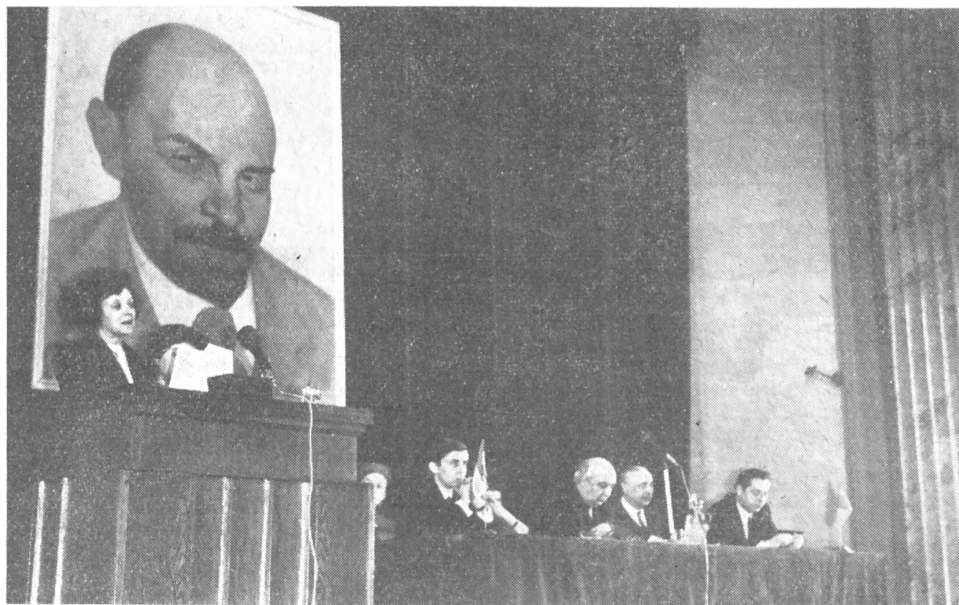
A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: **Barabási Rezső**, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzletében és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

Kondor Istvánné, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője az előadói emelvényen. Tőle jobbra Sonnevend Pétel tolmács, O. Sz. Csubarjan, a Lenin Könyvtár vezetője, Sallai István és V. V. Szerov, az OSZSZSZK könyvtári főfelügyelőségének vezetője

A szovjet–magyar könyvtárügyi szeminárium moszkvai ülészaka

Ez év február 1—3-án Moszkvában, a Lenin Könyvtár dísztermében került sor a szovjet és a magyar könyvtárügyi szeminárium második részére. (Lapunk 1971. 9. számában hírt adtunk az 1971. július 6—7-én Budapesten tartott szemináriumról.)

Közvetlen és szoros kapcsolatok kiépítése, tapasztalatok cseréje, az eltérő vélemények megvilágítása a szellemi élet minden területén sok hasznot, előnyt rejt magában minden résztvevő ország számára. De különösen előnyös a kölcsönösség elve alapján kialakított kapcsolat olyan nép számára, mint a magyar, amelynek nyelvét alig ismerik, s éppen emiatt életéről, gondjairól, eredményeiről a világ szinte alig tud. *Kis nép számára a jó kapcsolatok megteremtése nemzeti érdek.* Nem volt tehát közömbös a szemináriumon részt vevő magyar könyvtárosok számára, hogy a magyar könyvtárügy néhány kérdését több mint 300 szovjet könyvtáros előtt tárhatták fel.

A szemináriumon a Szovjetunió könyvtári főfelügyelőségének vezetőin és dolgozóin kívül a Lenin-könyvtár vezető dolgozói, a leningrádi Szaltikov-Scsedrin Könyvtár munkatársai, köztársasági, megyei könyvtárak képviselői vettek részt.

A magyar küldöttség témaválasztása, úgy látszik, szerencsés volt. A szeminárium résztvevőinek nagy érdeklődése sokban ennek köszönhető. A Szovjetunió és a szocialista országok között ez már az ötödik kétoldalú szeminárium volt. (Az előző években Csehszlovákiával, az NDK-val, Lengyelországgal, Bulgáriával tartott a Szovjetunió kétfordulós szemináriumot.) A szocialista országok fejlődésének hasonlósága miatt könnyen adódhat az a helyzet, különösen ha a választott témák nagyon átfogóak, hogy a szemináriumokon nagyjában azonos mondanivaló hangzik el. A szovjet könyvtárügy vezetői ki is fejezték azt a véleményüket, hogy az általános jellegű szemináriumok helyett a jövőben inkább *egyes szakkérdéseket szeretnének nagyobb mélységben tárgyalni.* Szerencsére az általunk választott témák többsége egy-egy szakkérdésre irányította a figyelmet. Egyetlen előadás foglalkozott általános témával, *Kondor Istvánné: A magyar könyvtárügy főbb problémái* c. referátuma, azonban ez sem az általános irányelvek és törekvések síkján, hanem megfelelő kritikával tárta fel

a magyar könyvtárügy égető problémáit, s éppen ezért nagy érdeklődést keltett és élénk vitát váltott ki. Különösen az előadásnak az a része, mely az *állami* területi nyilvános könyvtárak, a *szakszervezeti* könyvtárak és az *iskolai* könyvtárak együttműködésével foglalkozott. Az érdeklődés annak tulajdonítható, hogy a Szovjetunió könyvtárügyének középpontjában ma a centralizáció áll. A könyvtárak és a dokumentációs intézmények együttműködése ugyancsak témája a szovjet könyvtárügynek, s a magyar gyakorlat az integráció szép példáit mutatja. Az előadást követő vitában többek között V. V. Szerov, a könyvtári főfelügyelőség vezetője, L. J. Kustanyina, a Lenin Könyvtár Módszertani osztályának vezetője szólt fel.

Sallai Istvánnak a korszerű könyvtári térrendszerek problémáiról tartott előadása azért tűnt a hallgatóság számára különösen időszerűnek, mert a Szovjetunióban könyvtárak ezrei épülnek ezekben az években, s amint azt P. N. Pascsenko, a Szovjetunió neves könyvtárápítási szakembere felszólalásában megjegyezte, részben az általa Magyarországon látottak, de az elhangzott előadás megállapításai is a könyvtári térrendszereknek éppen azokra a korszerű kialakítási elveire hívják fel a figyelmet, amelyekről a Szovjetunióban ma sokat vitatkoznak. A magyar elveket és gyakorlatot nagyjelentőségűnek, korszerűnek és teljes egészében követendőnek tartja — hangsúlyozta.

Kamarás Istvánnak az olvasáselemzés módszertanával foglalkozó referátuma szintén szenvedélyes vitát váltott ki. A nagy érdeklődés oka nyilvánvalóan abban rejlett, hogy a könyvtárszociológia a Szovjetunióban is „friss téma”, divat. A sikert mégis elsősorban az hozta, hogy a magyar előadás számos új szempontot vetett fel, s az a néhány év, amióta e témával a hazai kutatás foglalkozik, nemzetközi szempontból is szép eredményeket hozott. A vitában az a nézet kristályosodott ki, hogy az olvasást csak a művelődés egész eszközrendszerébe ágyazva lehet szemlélni, s annak indítékait különféle megközelítésekkel lehet vizsgálni. Figyelemre méltó volt az irodalom, illetve a könyvtárak szórakoztató szerepéről kialakult vita is.

Itt kell megjegyezni, hogy a Szovjetunióban az olvasásvizsgálatot az állománypropagandával szorosan egybekapcsolják. Az olvasásvizsgálat feladatai között szerepel az olvasás indítékainak vizsgálata. Az indítékok ismerete kulcsot ad a könyvtáros kezébe a könyvek ajánlásához.

Csúry István: A könyvtári gyűjtés teljessége és lehetőségei címmel tartott előadása két szempontból keltett érdeklődést. Egyrészt a konzervatív és a modern felfogás a könyvtárosok között épp a gyűjtés területén áll egymással szemben a legélesebben, másrészt pedig a Szovjetunióban az általános gyűjtőkörű nagy könyvtárak egész sora alakult ki; ezek viszonya a nemzeti szakkönyvtárakhoz máig sincs minden vonatkozásban tisztázva. Élénk vitát váltott ki az előadásnak a könyvtárak közötti együttműködésre vonatkozó része is.

O. Sz. Csubarjan, a Lenin-könyvtár igazgatója a szeminárium záróbeszédében azt a véleményét fejezte ki, hogy ez a tanácskozás volt a leggyakorlatibb s egyben a leggyümölcsözőbb a szocialista országokkal folytatott hasonló megbeszélések között.

A magyar küldöttség tagjait fogadta P. J. Vladikin, a Kulturális Minisztérium közművelődési revíziós területének miniszterhelyettese, aki értékelte a két ország eddigi könyvtárügyi együttműködését. E találkozáson megbeszéltek a továbbfejlesztés lehetőségeit is. Az együttműködés az eddigieken felül a szakértők nagyobb mértékű cseréjére és a közös kutatásokra terjed majd ki.

A SZOVJETUNIÓ NÉPEINEK művészeti emlékei címmel új sorozatot indított a Corvina Kiadó. Az első kötet — az *Örményország*. Tájak, várak, kolostorok című, — Gink Károly 146 fekete-fehér és 16 színes képét, valamint Gombos Károly tanulmányát tartalmazza. A különösen szép kivitelű, művészi munkát követi majd ugyanennek a két szerzőnek újabb albuma: a Bokhara, Szamarkand, Khiva című; Gink Károly és Cs. Tompos Erzsébet Grúziáról szóló és ifj. Rácz Endre (fotóművész) és Bereczki Gábor (finn-ugor nyelvész) Esztorozságot bemutató albuma.

SZLOVÁKIAI LAPTÁRSUNK, A ČITATEL 1972. 2. számában Zsámboki Jánosról, a magyar reneszánsz kiemelkedő alakjáról emlékezik meg. Zsámboki János 1531-ben született Nagyszombatban, 26 éves korában már a bolognai egyetem tanára, később történétíró, híres könyvgyűjtő és fontos szerepet betöltő kiadó volt, ugyanis ő nyomatta ki Bonfini és Brodarics István munkáit, utóbb (1581-ben) a Corpus Juris Hungarici első kiadását is.

Barabási Rezső

1921—1972

A könyvtárosok nagy részvéte kísérte utolsó útjára február 18-án Barabási Rezsőt. A végső tiszteletadáson elsőként *dr. Kovács Máté* egyetemi tanár, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöke a Művelődésügyi Minisztérium és a könyvtáros társadalom nevében vett búcsút az elhunyttól. Megemlékezett Barabási Rezső tartalmas és eredményes életéről, kiemelve, hogy lelkesen elfogadta és áldozatkész tudatossággal teljesítette a kor hívó szavát és parancsát. Olyan korban élt — mondotta —, amikor népünk egyik legnagyobb történelmi forradalma ment végbe, amikor társadalmunk politikai, gazdasági és kulturális élete levetkőzhetett múltunk fojtogató béklyóit s megkezdhetette egy emberibb világ, a szocializmus hazai világának megvalósítását.

Akik a búcsúztatásra összegyűltek, mindnyájan megbecsüléssel tanúsíthatják, hogy Barabási Rezső a közművelődés és a könyvtárügy terén, nemritkán a maradi értetlenség és a gáncsoskodás ellenében is kitaró következetességgel teljesítette az alapvetés nagy munkáját. Nem egyedül, nem sereg nélküli vezéreként, hanem a szocialista könyvtári kul-

túra új és jó ügyéért élni és tenni kész munkatársak csoportjának kiválasztásával és mozgósításával. Így jöhettek létre az alapvetés hősi korában azok a nagy eredmények, amelyek máig is meghatározzák szocialista könyvtári kultúránkat, s amelyek egy újabb fejlődési szakasznak szilárd alapjai lehetnek.

A nagy eredmények közül emlékeznünk kell a közművelődési könyvtári hálózatok és legfontosabb intézményeik létrehozására, a tudományos és szakkönyvtári hálózatok kialakítására, a szakkönyvtárak és a dokumentációs tevékenység összekapcsolására, a különféle nem állami könyvtárak államosítására, a magyar könyvtárügy egységes rendszerének kialakítására, két alapvető jogszabály: az 1952. évi minisztertanácsi határozat és az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelet és az azt végrehajtó minisztertanácsi határozat megalkotására, illetve előkészítésére, az I. és II. országos könyvtáros konferencia (1952, 1955) megrendezésére, a könyvtárak olvasószolgálati, módszertani és propaganda munkájának kifejlesztésére, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács létrehozására, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megszervezésére, a könyvtárosképzés különböző formáinak és fokozatainak létrehozására, a könyvtári szak-sajtó (Könyvtáros, Könyvtári Figyelő) megindítására, majd az Állami Gorkij Könyvtár megszervezésére.

Barabási Rezső élete és munkássága felemelő példát állít elénk: a dolgozó és művelődő nép szolgálatában álló közösségi vezető áldozatkész példáját — hangsúlyozta beszéde végén Kovács Máté professzor.

Az Országos Széchényi Könyvtár párt-szervezete, kommunistái nevében *Ovári Sándor* fősztályvezető mondott búcsúbeszédet. Áttekintette Barabási Rezső életútját. Elmondotta, hogy kora ifjúságától kezdve bekapcsolódott a munkásmozgalomba, s az 1945 utáni évek nagy politikai küzdelmeiben már hivatásos pártmunkásként vett részt. Először Pécsen volt szakszervezeti vezető, majd 1946-ban a szombathelyi pártiskola vezetője, később városi párttitkár lett. 1948 elején már a pártközpontban dolgozik, s három évig szerkeszti a Népmelölt, majd a könyvtárügy pártirányítását kapja feladatul. A párt küldte 1951-ben a Népművelési Minisztérium könyvtári osztá-

lyának élére, ahol sokrétű tevékenysége mellett nem feledkezett meg az állandó önképzésről és tanulásról sem: az Eötvös Loránd Tudományegyetemen orosz szakos diplomát szerzett. 1957-ben feleségével együtt az elsők között jelentkezett a munkásörtségbe, ahol 8 évig — betegségeinek kezdetéig — szolgált. A kommunis-tákra jellemző mélyeséges hit, tudásvágy, fáradhatatlan szorgalom, a tudás átadá-sának vágya, az emberek iránti megbec-sülés, a segíteni akarás jellemezték egyéniségét.

Barabási Rezső hamvainak végső el-helyezésekor *Sallai István*, a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ főosz-tályvezetője mondta az utolsó búcsúszót. De — hangoztatta — csak forma szerint a végsőt, mert Barabási Rezső emléke-zete hosszú időn át fönn fog maradni a magyar könyvtárügy munkásai között. Akik közvetlen munkatársai voltak, azok tudják legjobban, mit jelentett az ő ol-tahatatlan érdeklődése minden újdonság, minden friss kezdeményezés iránt. Min-den intézkedésével és gesztusával arra törekedett, hogy az ásatag maradiságot kiűzze a magyar könyvtárakból.

Huszonhárom évvel ezelőtt, mikor elő-ször kapott irányító posztot, mit látha-tott a magyar könyvtárakban? Poros, ódon raktárakat, amelyekben nem egy-szer mellékvágányra tolt egzisztenciák őriztek becses vagy értéktelen állományt. Szó szerint őrizték, lehetőleg távol tartva az olvasókat. S ma mit látunk? A könyv-

tárak dinamizmusát, eleven közéleti sze-repét, esztétikus megjelenését, felkészült könyvtárosokat. Ezt nagy részben Bara-bási Rezső bátor kezdeményezéseinek köszönhetjük. E megállapítás nem kegye-letes túlzás, hanem bizonyítható és a ma-gyar könyvtárügy történetében alapos elemzésre váró tény.

A legfőbb irányító hely, amikor ő töl-tötte be, mindig kézzelfogható közelség-ben volt a könyvtári valósághoz. Minden-kit készséggel meghallgatott, és a problé-ma feltárásától az intézkedésig rend-kívül rövid időt nála az út.

A hősi korszaknak voltak veszélyei is. Egyidőben elterjedt a gyanakvás a köz-életben. Barabási Rezső szembe haladt ezzel a bizalmatlansági áramlattal. Ő bí-zott az emberekben, munkatársaiban, s mindenkit, akit az ügy előrevivőjének látott, vagy vélt, megajándékozott bizal-mával. El nem felejthető vonása volt személyiségének az a bensőséges munka-stílus, amellyel közösséget formált a vele együtt dolgozókból. Tele volt figyelem-mel, érdeklődéssel és ötlettel, melyek megvalósítását munkatársaitól várta. Neki legtöbbször hálátlan szerep jutott: a munkafeltételek megteremtése. Mun-katársai termékenyebben, látványosab-ban dolgozhattak, megalkothatták mű-veiket abban az egészséges légkörben, amelyet az ő személye garantált. Élet-műve része marad mindennapi életünk-nek — fejezte be búcsúszavait *Sallai Ist-ván*.

Ma a műveltség nem a jóllakottságnak, de az éhségnek az érzete.

Alapvető követelmény, hogy az iskola ne az állandóságot, hanem a dina-mikus mozgást sugallja.

Régi korok eszmevilágába nem belefeledkezni kell, hanem általuk a ma átéléséhez: az újsághírek megértéséhez és az öntudatos politikai állásfoglalás-hoz kell eljutnunk.

Ha memorizálás helyett a készségeket méri fel, feloldódik az érettségi té-telek tanulásának idegkimerítő kampány-jellege.

Minden osztályban lehetőséget kellene biztosítani a tehetség és érdeklődés által irányított elmélyülésre.

Nem tiltani, de gyakoroltatni kellene a „puskázást” (tankönyvek, lexiko-nok, térképek, szótárak, később szakkönyvek és folyóiratok használatát).

A diplomának nem egy szűk szakma rutinfogásaira kell képesítenie a fia-talokat, hanem folyamatos műveltségbővítésre, világkép építésére.

Az iskolának csökkentenie kell a távolságot a közgondolkodás és a kor leg-kiválóbbjainak gondolkodása között.

Népünket az alkotás és újítás önálló, belső kényszerétől hajtott emberek boldog közösségévé kell nevelnünk.

Világszerte felismerték, hogy a gazdasági verseny egyik kulcskérdése az oktatás forradalmi átalakítása. Nyugdíjunk vásárlóértéke is attól függ majd, milyen iskolákat építünk.

Marx György: Iskolák a tudományos-tech-nikai forradalomban. (Társadalmi Szemle, 1972. február)

Mit tett az Olvasó népért mozgalom az olvasó gyerekekért?

Beszélgetés Fábíán Zoltánnal

Alig akad könyvtáros az országban, aki Fábíán Zoltánt, az Írószövetség titkárát személyesen ne ismerné. Ő az az író, aki vállalta az Olvasó népért mozgalom szervezésének ezerfelé aprózódó munkáját — anélkül, hogy a maga terveit és alkotásvágyát földadta volna. Ideje nagyobb részét vidéken tölti, hogy tárgyaljon, meggyőzzön, támogasson — hol mire van szükség. Fábíán Zoltánnál alkat és szerep a legteljesebb mértékben találkozik, szervező egyéniség, írói műfaja pedig a novella, a kispróza, amint maga mondja: a hirtelen gyufalánggal villanó gondolat. (Írt ugyan kisregényeket is, egyikből tüstént film lett: a gyors villanás műfaji és lélektani alapját bizonyítja ez is.) Ehhez az alkotói beállítottsághoz hozzátartozik a szüntelen életközelség. Az írás és a szervezés kétféle tevékenysége kiegészíti és megtermékenyíti egymást.

(Nyílik az ajtó, s mintegy szemléltető példaként, az elmondottak igazolásául belép a Hajdú-Bihar megyei művelődésügyi osztály egyik kiküldötte, hogy az idei ünnepi könyvhét nagy terveit megbeszélje. Balmazújvároson Veres Péter, Biharugrán Szabó Pál és Almosdon Kölcsey Ferenc szülőházánál „Irodalmunk őrhelyei” címmel ünnepi megemlékezés sorozatot kívánnak szervezni, melyre a megyéből elszármazott írók is hivatalosak lesznek.)

A közbizalom után — a vége most is az, hogy Fábíán Zoltán megígéri leutazását az előkészítés segítése végett — rátérünk főkérdésünkre:

— Az Olvasó népért mozgalom szervezői három évvel ezelőtt, az egyik legfontosabb feladatnak a gyermekek és fiatalok nevelését látták, hiszen, amint Darvas József mondotta, „aki 14 éves koráig nem barátkozik meg a könyvekkel, az aligha pótolja ezt később.” Mik voltak a fő állomásai a gyermekek érdekében végzett munkának?

Közvélemény-formáló tanácskozások

— Elsősorban azokat a tanácskozásokat kell említenem, amelyekben gyermek és könyv kapcsolatának megalapozásáról esett szó, pontosabban, ahol új szemlélet kialakítására törekedtünk, fölfedvén az egykönves, csak tankönyvekre alapozott oktatás korszerűtlenségét, pedagógusok és könyvtárosok kapcsolatának hiányos voltát, a könyvtárak gondjait —

és ennek megfelelően pedagógusokkal, elsősorban a leendő általános iskolai nevelők tanáraival, majd a gyermekkönyvtárosokkal értekeztünk. Az összefüggő problémátömeg megoldásának igényét először az általános iskolai pedagógusképzés irányítói — Miklósvári Sándor és munkatársai — tették magukévá, amikor 1970-ben a szegedi Tanárképző Főiskolára összehívták a testvérintézmények magyartanárait annak megvitatása végett, hogyan lehetne az irodalomtanítást az olvasóvá nevelés hatékonyabb eszközévé tenni.

— Élmény vagy tananyag? Mármost az irodalom. Így vetődött föl akkor a kérdés. Azóta is küzdünk részben a mód-szerek, részben egy káros szemlélet megváltoztatásáért. Ez utóbbit azt az utilitárius szándékot értem, amellyel mindenáron szakembereket akarunk képezni 18 éves korra, ahelyett, hogy sokoldalú, művelődni képes embereket indítanánk útba, akik majd azután válnak szakemberekké. En mindig, mindenütt a finn példát propagálom: ők az emberi alapok megteremtését tartják elsősorban fontosnak, azután jöhet a szaktudás. Esztétikai élmények nélkül pedig nem lehet „embert” formálni — eszményeink értelmében.

— A szegedi konferencián megfogalmazott gondolatok bővültek ki azután a debreceni, egri, sárospataki és a szolnoki megbeszéléseken is?

— Ekkor már szélesebb körben. Míg Szegeden még csak a főiskolai magyar-

tanárok gyűltek össze, a későbbi tanácskozáson már *pedagógusok és könyvtárosok* együtt vettek részt, és nem csupán a magyartanítás (és szépirodalom olvastatás) kérdéseit vitatták, hanem sok minden más, például az *iskolai könyvtárak* helyzetét és gyakori hiányát, a természettudományok oktatása és az olvasóvá nevelés közös kérdéseit, s az „egykönyves” (tankönyv) tanulásról való leszoktatás módszereit is. És ha az oktatási módszerek nem is változtak hirtelen; az iskolai és gyermekkönyvtárak nélkülözhetlenségére mindenestre ráébredtetük a fenntartó szerveket s a *közvéleményt* is. Megbeszéléseink, összefüggéseink közben a továbbképzés eszközei is voltak, a szekszárdi, a szolnoki gyermekkönyvtáros napok például tág horizontú betekintést adtak az olvasóvá nevelés sok kérdésére az ifjúsági művek esztétikájától az olvasás lélektanáig; *Pápayné Kemenczey Judit* bemutató foglalkozása például Szolnokon kitűnő mintát adott minden gyermekkönyvtárosnak arról, hogy miként lehet egészen kis gyermekek versszeretétét *Weöres Sándor* műveivel kifejleszteni és elmélyíteni.

A Kincskereső útja

— A konkrét eredmények sorában mit tart a legfontosabbnak?

— A Kincskereső születését. *Végre van ifjúsági irodalmi folyóiratunk*, amely tartalmában, kivitelében egyaránt színvonalas. Nálunk, ahol az ifjúság lapjai mind magazin jellegűek, különösen hiányzott egy olyan periodika, mely folyóiratolvasásra szoktat.

— A Kincskereső valóban igen gyorsan népszerű lett, mint azt a budapesti gyermekkönyvtárosok *Hegedűs András* főszerkesztővel folytatott megbeszélése is mutatta. Nálunk a gyermeklapokban kevés az irodalom, egyik sem követi az *En Újságom* vagy a *Jó Pajtás* hagyományát. Azokba ugyanis az akkori írók legjelesebbjei (Benedek Elek, Móra Ferenc, Tamási Áron, Móricz Zsigmond és mások) írtak, egyes műveik előbb jelentek meg folytatásokban, csak azután könyv alakban. A Kincskereső, mely régebbi és mai, magyar és külföldi szerzők műveit közli — ezenkívül máris megtalálta az irodalomtörténeti és irodalom-, zene-, filmesztétikai ismeretterjesztés gyermekekre szabott, olvasmányos módját —, régi hiányt pótol és gyors visszhangra talált. Alacsony példányszáma — 2000 példány — miatt azonban még kézről kézre adva is csak kevés gyermekhez juthat el.

— És még így is roppant nehéz volt megteremteni, hiszen úgyszólván adományokból, innen-onnan kapott pénzekből

tengődött, szerzői szinte társadalmi munkában dolgoztak, jelképes honoráriumokért. Most évi 200 000 forintos költségvetési előirányzatot kapott, s ez lehetővé teszi a példányszám fokozatos emelését, a hosszabb távra tervező szerkesztést. A kísérleti stádiumnak vége, a lap már *bebizonyította létjogosultságát*. További útrajró, feladatairól, fejlesztéséről nyáron vitatkoznak majd az írók, könyvtárosok és pedagógusok, akik Szegeden „Kincskereső-táborozásra” jönnek össze.

A pedagógusok és a mozgalom

— *Hogyan kapcsolódtak be a mozgalomba a pedagógusok és milyen segítséget kaptak tőle?*

— Elsősorban az *alsótagozati nevelők* figyeltek föl rá; többen akadtak közöttük, akik már régebben is kísérleteztek, többféle módszerrel próbálkoztak a nehezen olvasó gyermekek olvasástechnikai nehézségének leküzdésén, mások a mozgalom hatására igyekeztek a maguk munkájába megújulást vinni. Mindenképp tudomásul vették, hogy tarthatatlan a jelenlegi helyzet, amelyben a gyermekek 30%-a úgy kerül a felső tagozatba, hogy *rosszul olvas*, 20% pedig ismételteti az osztályokat.

— Miként legutóbb, az olvasási készség kialakításáról tartott anketon *Hatvanban* hallottuk, jelenleg az olvasástanítás 130 féle módszer ismeretes, ám a fiatal tanítók legfeljebb 4—5-öt ha ismernek, aztán a gyakorlat során lehorogynoznak egy mellett, és annak rutinjához ragaszkodnak...

— Holott a *tanulók olvasási nehézségei különböző okokból* erednek, s így a követendő gyógymódnak is sokféle útja akad. Ezt az egyénekre szabott, korrepetáló megoldást követte a badacsonytörдемici *Vollmuth Frigyesné* is, akinek erőfeszítéseit mozgalmi keretek közt tettük közzé és követendő példává. Vannak az egyéni megoldásokon kívül olyan, a kollektív munkára irányuló újítások is, mint például a szentendrei járásban megindított akció, *Szinna Ferencné* gyermekkönyvtáros, Baloghné Balázs Judit rajztanár és *Siklóssy Imréné* napközis pedagógus közös kezdeménye, melynek lényege — miként a Könyvtáros 1971. 12. számában meg is írtam —, hogy a tanítónő és a könyvtáros a nagyobb gyerekek olvasócsoportjaival közösen meséket alkot a kicsik számára — figyelembe véve a már tanult vagy újonnan tanulandó betűket —, s azután a rajztanár vezetésével rongycollage illusztrációkat készítenek a mesékhez. Ezek a nagyon ügyes, ötletes collage-ok fölkeltik a kicsik kíváncsiságát, miközben olvasásra, írásra, művészeti al-

A Kazincbarcikai Városi Könyvtár gyermekklubja. A falfestményeket a kis olvasók készítették (Amosd Szabolcs felvétele)

kotásra készítetik a nagyokat, elősegítve sokoldalú fejlődésüket, s a másokon segítés, az önzetlenség tudatát és érzését, ennek örömét is formálják bennük. A gazdag anyagból először *Szekszárdon* nyílt kiállítás, most útra kelt a collage-bemutató, hogy *Hatvanban*, *Nagykátán*, *Debrecenben*, *Nyíregyházán* — és utóbb még sokfelé — terjessze a jó példát.

— *Másutt is, miként Hatvanban láttuk, összekapcsolódik a kiállítás a gyermekkönyvtárosok és pedagógusok közös továbbképzésével?*

— *Debrecenben, Nagykátán* éppúgy, *Nyíregyházán* pedig egy hónapig tartó program keretében. A nyíregyházi továbbképző rendezvényeken a megyében élő *gyermekek könyvellátásáról lefolyt vizsgálat eredményeit* is megvitatjuk. Egyáltalában: minden alkalmat megragadunk, hogy egy-egy életképes újítást, gondolatot, gyakorlatban bevált megoldást népszerűsítsünk. Így a nagykatái úttörőjét is, akik *Barna Eleonóra* könyvtáros irányításával vállalták a könyvek terjesztését községük felnőtt lakosai között és a kiterjedt tanyavilágban. Ez már nem oktatás-módszertani, hanem kifejezetten mozgalmi feladat volt, három esztendőös tevékenységük értékelése kapcsolódik majd össze a collage-kiállítással és annak megbeszélésével.

Rendhagyó irodalomórák

— *Az Olvasó népért mozgalom karolta fel az ún. rendhagyó irodalomórák megtartását, ami tulajdonképpen „iro-*

dalmi szemléltetést” jelent; a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat és a Magvető Könyvkiadó ennek a legfőbb szervezője és támogatója; a kortárs magyar irodalomból rendeznek irodalmi órákat. A magyar klasszikusok ébrentartására Selley Zoltán, egyik jeles előadóművésznk járja — olykor a népdalénekes Béres Ferenc kíséretében — fáradhatatlanul az országot, és mutatja be a régi és mai magyar irodalom legszebb alkotásait. Hogyan értékeli ezt az újítást? Bevált-e, vagy költséges volta gyöngítette hatását? Mert igazán bensőséges hangulata az osztályközösségben volna, viszont ebben az esetben a tiszteletdíjat az iskola nem bírná. Az összes osztályok közös együttléte pedig „rendezvénnnyé” változtathatja magát az órát.

— *En nem látok veszélyt abban, ha az „irodalmi szemléltetés” nem 40, hanem 600 diák jelenlétében történik. Valóban jobb volna a kisebb közösség, és így ott alkalmazkodni lehetne az éppen időszerű tananyaghoz, dehat ez pénzügyi okokból nem megy. Akárhogy is, ez a módszer élővé tudta változtatni a „kötelező” anyagot. Sárospatakon a diákok a Himnuszt is élményként fogadták, pedig elég nehezen tanulták azelőtt. Az ilyen órák előnye a szabad válogatás: a tananyag szűk kereteit ki lehet tágitani. Csokonai Zsugori uram-ját már halálosan únják a tanulók, s talán még azt is hiszik, hogy Csokonai „szándékosan” a kapitalista későbbi szemléltetése végett írta; viszont a Szerlemdal a csikóbőrös kulacshoz mindig harsány üdvrivalgást ébreszt.*

— *Annak bizonyoságaképpen, hogy az irodalomtanítást nem lehet agyonideologizálni a „tanmese” tálalás veszélye nélkül. Mert akkor oda az egész.*

— Így van, s ezért olyan élményszerűek a rendhagyó órák. Egyes iskolákban már megpróbálják magnóval, lemezekkel külön anyagi terhelés nélkül megvalósítani őket, de ez azért mégsem ér föl az élőszó erejével.

— A főiskolákon most vezették be az *előadóművészetet* szemináriumként. Az egyetemeken még nem. Hihetetlennek hangzik, de így van: mindeztideig senki sem gondolt rá, hogy a magyar nyelv és irodalom tanárait kell meg tanítani — az esztétikai élményadás érdekében — beszélni, értelmezni, előadni.

— *Bizonyára ez is a mozgalom érdeme, s a szegedi tanácskozásé, ahol mindezek a gondok először fölmerültek.*

— És most már hivatalos támaszt is kaptak. Az olvasóvá nevelés ügyét a Művelődésügyi Minisztérium magáévá tette, amint ezt a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására kiadott irányelvek hirdetik. Az Olvasó népert mozgalom eddigi munkája nyomán megfogalmazott gondolatok az Irányelvekben mind hangot kapnak, azzal a részletes szabályozással együtt, mely a gyermek- és iskolai könyvtárak fejlesztésére vonatkozik — a remélhetőleg fokozatosan javuló anyagi lehetőségeket figyelembe véve.

— *Hallottuk, hogy szó van az Olvasó népert mozgalomnak a Hazafias Népfronthoz való kapcsolásáról. Milyen változást jelent ez?*

— Részben társadalmi, részben anyagi okok indokolják, hogy a mozgalomnak végre „gazdája” legyen. Az Írószövetség útnak indította, de fenntartására sem bázisa, sem pénze nincs. Márpedig *olyan mozgalom aligha létezhet tartósan, amelyik csak eszmei javakkal gazdálkodik.* A Hazafias Népfront biztosítani tudja a társadalmi és anyagi kereteket, így joggal remélhetjük, hogy a jól elindított vállalkozás szép fejlődés előtt áll. Hogy milyen változásokat hoz ez az átszervezés, arról még nem tudok szólni, a Népfront-kongresszus után — melynek művelődési alapelvei is az Olvasó népert mozgalom elgondolásaira épülnek — látjuk majd meg az átalakulás körvonalait.

— *Az ideai könyvhét terveiről azonban már bizonyára értesülhetünk?*

— Igen, itt valóban történik újítás: arra kértük a megyéket, hogy dolgozzanak ki sajátos, helyi hangulatot hordozó programot. Ezek közül a Hajdú-Bihar megyei tervekről épp az imént értesült; Szolnok megye *író—könyvtáros táborozást rendez*, melynek főtémája a nemzeti könyv és az akkorra már ismere-

tes új Olvasó népert program lesz; Békés megye országos *könyvészeti tanácskozást* tart Békéscsabán, ahol írók, grafikusok, nyomdászok, kiadói szerkesztők tárgyalják meg a könyv kivitelének, a könyvnek mint mütárgynak gondjait; Csongrád megye a Magvető Könyvkiadóval közösen rendezi meg az ünnepi könyvhétet; Szabolcs-Szatmárban pedig a *gyermekkönyvhónap* keretében, e téma központba állításával zajlik majd a könyvhét. A többi megye tervei most formálódnak.

— *Végül még arra kérem, hogy jelenlegi írói munkájáról is mondjon valamit.*

Trombózisos vidék

— A Magyarország fölfedezése sorozat számára a nagykatái járás szociográfiáját írom meg.

— *Szervező útjai során sokszor megfordult ott, feltételezhető, hogy ezért választotta éppen azt a vidéket, s így a készülő kötet is rejtett, belső kapcsolatban van az Olvasó népert mozgalommal?*

— Nehéz is volna a kettőt szétválasztani. Ámbár a *Tápió vidéke* önmagában is érdekes világ. Magamban „trombózisos terület”-nek nevezem, mert a fő aorták és vénák közelében a *vérellátástól* elzárt terület. Az utóbbi évek nagy erőfeszítései ellenére is még mindig a közép-európai elmaradottság egyik mélypontja, ahol 64 000 emberből 11 000 él tanyán, kültelken. Jórésztük Pestre jár dolgozni, munka közben a modern technika vívmányait használja, de otthon földes padlót söpör és patics-falat tapaszt. *Naponta megteszi az utat a 19. és 20. század között*, ez szükségszerűen belső egyensúlyzavarhoz vezet. Azonkívül alig akad ember, aki otthon lenne ott, ahol lakik: évente 1500 ember jön Békésből, Dél-Biharból és kb. 2000 fő költözik el a járásból, hogy közelebb legyen a fővároshoz. A lakosság harmada egy évtized alatt kicserélődött, ahol pedig minden harmadik ember „jöttment”, ott nagyon nehéz az állandóság igényével művelődéspolitikát létrehozni. Persze gazdasági fejlesztést is.

A szociográfus sokrétű társadalomlátása vezeti tehát Fábrián Zoltánt az olvasómozgalom szervezésében is. Jól ismeri a társadalmi összefüggéseket, tudja, hogy csodát tenni sem írói szóval, sem szervezői apparátussal nem lehet. Csupán *egyenletes, lassú, szívtós munkával és az akadályok őszinte feltárásával.* Mert az olvasás, a műveltség nem önmagáért való cél, hanem az egész nép fennmaradásának, felemelkedésének, jó közérzetének eszköze csupán.

Bozók y Éva

Pécs, a Dél-Dunántúl szakirodalmi ellátási központja

A Dél-Dunántúl természetes gazdasági-termelési és kulturális középpontja Pécs. Hagyományai, intézményei, nagyságrendje stb. predestinálják erre a központi szerepre. Méginkább nyilvánvaló Pécs központi helyzete, ha csak Baranya megyét vesszük alapul. A megye iparvállalatainak csaknem fele (49,6%) — az 1970-es megyei statisztika szerint — Pécsen van. Ugyanígy a szocialista iparban foglalkoztatottaknak is több mint a fele — 56,4% — pécsi ipartelegeken dolgozik. A város különleges helyzetére utal, hogy a megye szellemi dolgozóinak 55,8%-a a megyeszékhelyen él. Az iskolákat tekintve a súly méginkább Pécs felé billen, szemben a megyével.

Ezek a tények teszik indokolttá, hogy Pécs szakirodalmi ellátottságát elemezzük, hiszen Baranya, sőt egész Dél-Dunántúl szakembereinek ellátottságát döntően befolyásolja Pécs könyvtárainak helyzete.

A pécsi könyvtárujú társadalmi háttere

Pécs megyei jogú város lakossága az 1970. évi népszámlálás szerint 145 000 fő volt, vagyis a megelőző 10 év alatt csaknem 27%-kal gyarapodott. Ilyen módon nemcsak megőrizte a harmadik legnagyobb vidéki város rangját, hanem egyúttal a leggyorsabban fejlődő népességű nagyvárosunknak mondható. A népességnövekedés elsősorban a város III. kerületében (Uránváros és környéke) mutatkozik (66%), míg a belváros körül kialakított II. kerület alig 9%-kal gyarapodott. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a II. kerület lélekszáma (ahol a nagy könyvtárak összpontosulnak) csak 43 000.

A lakosság képzettségi szintje (az országos irányzatnak megfelelően) az elmúlt évtizedben jelentősen emelkedett. Az 1970. évi népszámlálás szerint (az 1%-os képviselési minta alapján) a 18 éven felüli népességben belül a legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkezők aránya 25,5%-ra emelkedett (28 000 fő), míg a 25 éven felüli népességből a felsőfokú oklevéllel rendelkezőké 5,9%-ra (5400). A vidéki városok átlaga 21,4%, illetve 5,9% volt. A város 6 felsőoktatási intézményében (a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem kihelyezett tagozata, a Tanárképző Főiskola, az Orvostudományi Egyetem, a Pollack Mihály Műszaki Főiskola, végül a budapesti Zeneművészeti Főiskola kihelyezett tagozata) az 1970/71-es tanévben együttvéve megközelítőleg 5400 hallgató tanult, közülük mintegy 3600 nappali tagozatos volt. (Ez utóbbiak kb. $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{3}$ arányban oszlanak meg a Tanárképző Főiskola, az Orvostudományi Egyetem, illetőleg a többi 4 intézmény között.) Mindez azt jelenti, hogy az értelmiségi-főiskolás réteg, amely a szakirodalmi ellátást igénylő lakosság zömét jelenti, számbelileg megnövekedett és szakterületileg differenciálódott. Ugyanezt igazolja egy más szempontú statisztikai adat is: a városban csaknem 26 000 szellemi dolgozó él (a lakosság 36%-a).

A kulturális háttérhez tartozik, hogy Pécs a hasonló nagyságrendű városokban megszokott művelődési intézményeken, szervezeteken kívül az ország egyetlen MTA-irányítású regionális tudományos kutatóintézetével rendelkezik (Dunántúli Tudományos Intézet), s most szerveződik a Pécsi Akadémiai Bizottság. A rokon közgyűjteményi területeket illetően a pécsi Janus Pannonius Múzeum a legnagyobb vidéki múzeumok közé tartozik.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár épülete
(MTI Fotó — Balassa Ferenc felvétele)

Pécs az 1969. évi Területi statisztikai zsebkönyv szerint iparilag közepesen fejlett város. 1968-ban a szocialista ipar 174 ipartelepén 36 000 dolgozó állt alkalmazásban a különböző könnyű- és nehézipari üzemekben. Könyvtári szempontból mindez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a műszaki szakirodalom iránti igény nagy szóródást mutat.

A nagyobb pécsi könyvtárak adatai*

Könyvtár	Állomány (ezer egység)	Állomány- gyarapítási keret (ezer Ft)	Kurrens folyóiratok száma	Főfoglal- kozási dol- gozók száma	Ebből egyet. végz. szakalkal- mazott	Könyvtár- közi kölcsonzés összesen
1. Egyetemi Könyvtár	347	440	624	28	9	857
2. Orvostudományi Egyetem	38	954	607	14	5	1432
3. Tanárképző Főiskola	119	336	781	10	2	469
4. Megyei Könyvtár	117	164	400	34	6	345
5. Műszaki Főiskola	32	120	84	8	2	?
6. Közgazdasági Egyetem	8	112	—	2	1	—
7. Városi Könyvtár	167	340	51	18	—	54
8. Dunántúli Tudományos Int.	22	42	120	1	—	40
9. Múzeumi Könyvtár	17	42	259	—	—	?
10. Kórházi Könyvtár	4	72	115	2	2	188
11. Szépb. Műszaki Könyvtára	15	288	450	2	—	—
12. Ércbány. Műszaki Könyvtára	21	165	198	3	—	4
13. Pécsi Tervező V. Könyvtára	8	180	307	1	—	42
14. Baranyaterv Könyvtára	6	145	30	1	—	68
15. DÉDÁSZ Műsz. Könyvtára	11	109	75	1	1	20
Összesen:	932	3509	4101	125	28	3510

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a 15 könyvtár összesített dokumentumállományának nagyobb része (631 000 egység) három nagy nyilvános könyvtárban található (tudományegyetemi, megyei és városi). Ezzel szemben az *összesített állománygyarapítási keret* mintegy 27%-a az Orvostudományi Egyetemre, 25%-a az 5 üzemi szakkönyvtárra jut, míg az előbb említett három nagy könyvtár az összesített keretnek csupán 20%-ával rendelkezik. Nagyjából hasonló arányok tapasztalhatók a kurrens folyóiratok megoszlásában is. (Orvostudományi Egyetemi Könyvtár 14%; öt üzemi szakkönyvtár 25%; tudományegyetemi, megyei, városi könyvtár 26%. Itt a különbségeket csökkentti, hogy az olcsóbb hazai lapok nagyobb számban találhatók meg a nyilvános könyvtárakban.) A kutatás intenzitását tanúsító könyvtárközi kölcsönzés adatai viszont arra utalnak, hogy ilyen szempontból elsősorban az Orvostudományi Egyetem könyvtára, másodsorban az egyetemi és a tanárképző főiskolai könyvtár körül épült ki az elmélyült munkát végző kutatók köre. Végső summázásban tehát sajátos *ellentét tapasztalható egyrésztől a viszonylag régi, s a nagy anyagot kumuláló, de pénzügyileg többé-kevésbé rosszul ellátott széles gyűjtőkörű „nagykönyvtárak”* (egyetemi, megyei, tanárképző főiskolai), *másrésztől a kisállományú, de szilárd anyagi bázissal rendelkező és ezért gyorsan fejlődő szakjellegű könyvtárak* (orvostudományi egyetemi, üzemi) között. A mérleget még inkább ez utóbbi csoport felé bilentli az a közismert tény, hogy az alkalmazott tudományok kutatóit a legfrissebb kutatások eredményei érdeklik, tehát a régi anyag hiánya, az új alapítás ténye ezeken a szakterületeken jóval kevésbé lényeges, mint a történeti jellegű stúdiumoknál.

A statisztikai táblázatban szereplő városi könyvtár a szakirodalmi ellátás szempontjából csak csekély mértékben vehető figyelembe, hiszen állományának tekintélyes hányada nem szaktudományi szintű. Más városok példája alapján elképzelhető lenne, hogy a pécsi Püspöki Könyvtár is részt vállaljon a társadalomtudományi kutatás szakirodalmi ellátásában. A különben nagyszámú régi könyvet tartalmazó gyűjtemény jelenleg rendezés alatt áll, s így a közeljövőben derül ki, hogy ez az elvi lehetőség megvalósulhat-e vagy sem.

Egészében véve tehát Pécs könyvtárakkal számszerűleg igen jól ellátott város. 15 jelentősebb könyvtárban, illetve könyvtári hálózatában több mint 900 000 egységnyi állomány, és több mint 3,5 millió Ft (részben költségvetésen kívüli) állománygyarapítási keret állt rendelkezésre. Az egyes intézményeket vizsgálva azonban távolról sem tűnik ilyen megnyugtatónak a helyzet.

* Sárdy Péter adatgyűjtésének felhasználásával.

A Klimó-gyűjtemény a Pécsi Egyetemi Könyvtárban (A Janus Pannonius Múzeum felvétele)

A könyvtárak gyűjtőköre

A két nagy közművelődési könyvtár nem rendelkezik gyűjtőköri szabállyal, tehát közöttük gyűjtési kooperáció sem alakult ki. Ebből következően az állomány tekintélyes része azonos a két könyvtárban. Bizonyos párhuzamosságok a két könyvtár állományában természetesen szükségszerűek, de a gyűjtési területek megosztása, a könyvtárak alapfunkcióit szem előtt tartva, bizonyára növelné az információ-ellátás jelenlegi szintjét.

Sajnos a párhuzamosságok nem fejeződnek be e két könyvtárnál. Igen sok az átfedés egyrészt e két könyvtár, másrészt az egyetemi könyvtár és a tanárképző főiskolai könyvtár, tehát a két legnagyobb nem közművelődési könyvtár gyűjtőköre között is.

Az egyetemi könyvtár állományának szakterületek, illetve nyelvek szerinti megoszlását (csak könyvek) az utóbbi évek viszonylatában, megbízható reprezentatív vizsgálat alapján az alábbi arányok jellemzik.

Szak	Arány	Nyelv	Arány
0	1,8 %	magyar	71,1 % (!)
1	3,4 %	orosz	4,7 %
2	5,8 %	német	9,9 %
3K	2,0 %	angol	5,7 %
3	24,9 %	francia	2,5 %
5	6,4 %	egyéb	6,1 %
61	7,5 %		
62.69	4,5 %		
7	3,9 %		
8	26,1 %		
91	2,8 %		
92.99	10,9 %		

Az állománygyarapodás 1970-ben 10 170 könyvtári egység, ebből 4756 könyv, 369 folyóirat és 5045 egyéb dokumentum. Az 1970. évi gyarapodás megoszlása hasonló a fenti táblázatban közölt adatsorhoz, egyetlen lényeges különbséggel: a 3-as fősztály részesedése 25%-ról 41%-ra emelkedett, míg a legtöbb fősztályé (osztályé) ennek megfelelően arányosan csökkent. Ez a jelenség a könyvtár szakosodását tanúsítja. Te-

kintve, hogy a keretek számottevő emelkedést nem mutatnak, ez az egyébként természetszerű és helyes irányzat a pécsi-baranyai adottságok ismeretében aggasztónak mondható. Ugyancsak kedvezőtlen változás, hogy az 1970. évi gyarapodásban tovább gyengült a nemzetközi szakirodalom amúgy sem kielégítő részesedése.

A *Tanárképző Főiskola Könyvtára* a pedagógiai és lélektani műveken kívül gyűjti a főiskolán oktatott tárgyak legfontosabb irodalmát, tehát az alkalmazott tudományok kivételével itt is csaknem általános a gyűjtőkör. De igen szép számban gyűjt nem a műszaki tudományok körébe tartozó, tehát társadalomtudományi (a teljes állomány 18%-a), szépirodalmi (15%) és egyéb (4%) műveket a nemrég alakult *Pollack Mihály Műszaki Főiskola Könyvtára*, sőt a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára is.

Mindez feltétlenül szükségessé teszi — az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének és a Janus Pannonius Múzeum Könyvtárának bevonásával — a pécsi igényeket figyelembe vevő koordinált gyarapítási terv kidolgozását.

Itt kell felvetni a *helyismereti állomány* problémáját is. A megyei és az egyetemi könyvtár gyakorlatilag ugyanazt a helyismereti anyagot gyűjti. Pontosabban a Dél-Dunántúli regionális könyvtári funkciójának ellátásával megbízott egyetemi könyvtár mindent gyűjt, amit a megyei könyvtár, s ehhez járul még a dél-dunántúli vonatkozású, de nem baranyai anyag gyűjtése.

Tovább bonyolítja a helyzetet az, hogy a regionális feladatkörű *Dunántúli Tudományos Intézet* könyvtárának a profilja is végső soron helyismereti jellegű, a szó legtagabb értelmében, vagyis a viszonylag alacsony beszerzési kerethez képest nagy fokú szóródással. A fentiekben kívül kisebb mértékben más könyvtárak is foglalkoznak pécsi-baranyai helyismereti anyag beszerzésével.

A megyei könyvtár állománygyarapítási tervében a helyismereti irodalom mellett a *művészettörténeti* anyag gyűjtése szerepel kiemelt feladatként. Ezen a téren azonban ismét többször párhuzamosság tapasztalható, így mindenekelőtt az egyetemi könyvtárral, amelynek 1970. évi beszerzéséből csaknem 5% jutott az ETO 7-es fősztályába tartozó művekre.

Szólni kell a fentebb említett három és fél milliós *állománygyarapítási összeg igen csekély* voltáról is. Csupán az arányok érzékeltetése miatt hozzuk fel például, hogy ugyanebben az évben a nem nagy mennyiséget beszerző telefontyári könyvtár egyedül több mint egymillió forintot költött állománygyarapításra. Igen elgondolkodtató, hogy a megyei könyvtár könyvbeszerzésre fordított összegei 1965 óta szinte évről-évre csökkentek. A városi könyvtár állománygyarapításra fordított összege 1965—1968 között 39%-kal csökkent, és csak 1970-ben érte el az 1965-ös szintet (338 000 Ft). Az egyetemi könyvtár — amelynek tudományos és regionális funkciója is van — mindössze 440 ezer Ft-ot költött gyarapításra 1970-ben, az igen megemelkedett tudományos és szakkönyvtárak mellett.

A könyvtári szolgáltatások

Pécs nyilvános könyvtárai igen nehéz helyzetben vannak a legalapvetőbb könyvtári szolgáltatások — kölcsönzés és helybenolvasás — tekintetében is. Az egyetemi könyvtárnak mindössze 86 fő részére van — a mai igényeknek már nem megfelelő — olvasótermi férőhelye. A megyei könyvtár különben is kicsi olvasóterme a nyár óta zárva van, a városi könyvtár nem tud nyugodt helybenolvasási körülményeket teremteni. A Tanárképző Főiskola könyvtárában is alig néhány olvasó számára van hely. Csupán a két alkalmazott tudományi felsőoktatási intézményben van kedvezőbb helybenolvasási lehetőség. A Pécsi Orvostudományi Egyetem könyvtára 170, a Pollack Mihály Műszaki Főiskola különben korszerűtlen könyvtára kb. 80 fő részére tud egyidejű használati lehetőséget biztosítani.

Feltételezve, hogy az orvosok és az építőipari szakemberek helybenolvasási igényeit nagyjából kielégíti a két utóbb említett könyvtár, felvetődik a kérdés, hogy a magasabb szintű általános érdeklődést s a társadalomtudományi és humán, valamint — a biológia kivételével — a természettudományi érdeklődést, legalább a tájékozódás szintjén mely könyvtáraknak kellene kielégíteniük.

Az erre leginkább hivatott — jogszabályokban is területi funkciójú könyvtárnak deklarált — *egyetemi könyvtár* szűkös olvasótermi helyzetén kívül már csak azért sem tud vállalkozni az *általános gyűjtőkörű, nyilvános tudományos könyvtár* feladatainak ellátására, mivel anyagi lehetőségei ezt nem engedik. A könyvtár amúgy is csekély gyarapítási keretéből — az egyetemi vezetés kívánságára — 75%-ot állam- és jogtudományi munkák beszerzésére fordít, s csak a fennmaradó összegből szerezhet be az általános tudományos és regionális funkció ellátásához szükséges irodalmat.

A *megyei könyvtár*nak sem adottságai, sem állománya nem éri el és előreláthatólag még hosszú ideig nem tudja elérni az „*Alapelvek és követelmények*”-ben az „A” típusú könyvtárat meghatározó jellemzőket.

A városi könyvtárra ebben a könyvtári környezetben tudományos jellegű feladat nem ruházható.

Javaslat Pécs könyvtári rendszerének kiépítésére

A továbbiakban — a helyzetelemzést és a hasonló jellegű városok analóg megoldási kísérleteit figyelembe véve — kísérletet teszünk egy, elgondolásunk szerint „ideális” megoldási terv felvázolására.

Kiindulásként le kell szögeznünk, hogy a város nyilvános könyvtári ellátását — a (szórakozási célú) kölcsönzés szintje fölötti igények kielégítését — sem az egyetemi, sem a megyei, sem a városi könyvtár külön-külön történő fejlesztésével nem lehet megoldani.

A három nagy, teljes nyilvánosságú könyvtár — az egyetemi, a megyei és a városi — elhelyezési, funkcionális és gyűjtőköri problémáit együttesen lenne célszerű megoldani úgy, hogy az egyszersmind Pécs, Baranya megye és az egész dél-dunántúli régió általános tudományos nyilvános és területi könyvtári feladatainak ellátására is alkalmas legyen. E célból javasoljuk egy olyan épület emelését, amelyben méltó helyet kaphatna mindhárom említett könyvtár. (Megjegyezzük, hogy külföldi példák nyomán hasonló, együttes funkciójú könyvtárépület tervét készítette el Szegeden a József Attila Tudományegyetem, a megyei és a városi tanács. Ezt az európai színvonalú „könyvtárkombinátot”, megépülte után az említett intézmények — belátva, hogy csak az anyagi és szellemi erők egyesítése révén lehetséges a város és a régió tudományos és közművelődési igényeinek megfelelő, a kor színvonalán álló könyvtárat működtetni — közösen fogják fenntartani és üzemeltetni.)

Az egybeépített több funkciójú könyvtár nem jelenti a kérdéses intézmények szervezeti egyesítését. Megszervezésének alapfeltétele, hogy az ilyen jellegű egyesítés egyetlen intézményre se legyen hátrányos.

Az egybetelepítés számos, igen nagy előnnyel jár. Mindenek előtt a fenntartási, illetve a működési költségek gazdaságossága jelentkezik mind az épületkarbantartás, mind a fűtés és világítás tekintetében.

A közös használatú helyiségek lényegesen csökkentik az építési költségeket, mert nem kell mindegyiket külön-külön létrehozni. (Ilyenek pl. közös ruhatár, klubövezetek, előadótermek, az audio-vizuális szolgáltatások helyiségei stb.)

A raktár közös nagy térbe helyezése lehetővé teszi a raktári tér sokkal célszerűbb kihasználását, nem szólva arról, hogy a nagy raktárak esetében a raktári tereknek egy m²-re eső építési költsége is lényegesen alacsonyabb.

A résztvevő könyvtárak közötti funkciómegosztás jobban keresztülvihető a közös telepítésű könyvtári kombinátban. Így pl. az egyetemi könyvtár igen jól kielégítheti a szakosított olvasótermekre vonatkozó igényeit, valamint a részben szabadpolcos, részben a központi raktárra alapozott kölcsönző szolgálatát. Az egyetemi könyvtár ma is kiszolgálja közművelődési olvasókat, ezek nyilvánvalóan továbbra is jogosultak maradni a könyvtári kombinát teljes anyagának használatára, azonban az ott elhelyezett általános nyilvános kölcsönzőszolgálat (amely ugyancsak általános tudományos könyvtári szintig fejlesztendő fel), valamint a nagy általános olvasóterem, folyóiratgyűjtemény a nem egyetemi hallgatók igényeit az egyetemi szakolvasótermek megterhelése nélkül elégítené ki.

A városi könyvtári hálózatnak ugyancsak központjaként működő kombinát a városi tömegigények kielégítése céljából a fiókkönyvtárak központja. Ezek a fiókkönyvtárak jelentős részt vállalnak a városi tömegigények kielégítésében s a központi könyvtárra csupán a fiókokban ki nem elégíthető igényekről való gondoskodás kötelessége marad.

Az olvasók szempontjából a kombinát gyakorlatilag egy könyvtárként jelentkezik, ahol mind kutatási, mind tanulási, mind közművelődési igényeiket azonos helyen, tehát nagy idő- és energia-megtakarítással elégíthetik ki.

A pécsi könyvtárkombinát kialakítása jelenti — véleményünk szerint — a város és ezen keresztül a megye és a régió könyvtári ellátásának legkedvezőbb megoldását. Addig is azonban, amíg ez megvalósulhat, feltétlenül szükséges a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erők racionálisabb kihasználása.

A tudományágakat sorra véve, az orvostudományok szakirodalmi ellátottsága kielégítő. A főiskolai könyvtár, továbbá az üzemi szakkönyvtárak révén részben megoldottnak tekinthető a műszaki tudományoké is; a „lefedetlen” ágazatok meghatározását, illetve valamilyen szintű szakirodalmi ellátását a megyei könyvtárnak kellene vállalnia. A mezőgazdasági tudományok könyvtári bázisa csakis a megyei könyvtárban képzelhető el.

A természettudományi kutatások szakirodalmi ellátottsága is viszonylag kielégítő. Az Orvostudományi Egyetem könyvtára már ma is a szorosabb munkaterületén ki-

vül a biológia és a kémia nyilvános szakkönyvtárává kezd alakulni; a matematika és fizika egyes ágazatai a Műszaki Főiskola könyvtárának gyűjtőkörébe tartoznak; mind-ezekeken kívül számításba lehet venni a Tanárképző Főiskola könyvtárának ilyen profilú állományrészeit is. Úgy tűnik, hogy a megyei és az egyetemi könyvtárra a természettudományok területén nem sok feladat hárulhat. Mindezeknél bonyolultabb a helyzet azonban a *társadalomtudományok*at illetően; az alábbiakban erre vonatkozó javaslatainknak kívánunk hangot adni.

A közölt adatsor világosan megmutatja, hogy jelenleg a legnagyobb állomány, ugyanakkor a legkisebb beszerzési keret a társadalomtudományi főprofilú nyilvános könyvtárakban található. Külön-külön egyik könyvtár sem képes gyűjtőköri feladatainak megközelítő színvonalú ellátására — különösen akkor, ha úgyszólván a teljes társadalomtudományi, sőt ezen felül egyéb szakterületeket is át kellene fognia. Azon kívül, hogy ismételten hangsúlyozni kell a beszerzési keretek erőteljes növelésének fontosságát (különösen az egyetemi és a megyei könyvtár esetében), nem kisebb nyomtatékkal kell kiemelni a gyűjtőkörök pontos és koordinált meghatározásának a haszaszthatatlan voltát. *Feltételül szükíteni kell az egyes könyvtárak gyűjtőkörét, hogy nagyobb mélységben tudják biztosítani a szakirodalmat — ez pedig a kutatói érdekek sérelme nélkül csak egymásközi kooperációval képzelhető el.* A célszerű állománygyarapítási együttműködés szabadíthatja fel azokat az eszközöket, amelyek a pécsi könyvtárügy előtt álló feladatok megoldásához minimálisan szükségesek. Az egyetemi, megyei és a közgazdaságtudományi könyvtár állományának gyarapítására fordított együttes keret 1970-ben több mint 700 000 Ft volt. Ez az összeg a három intézmény jelenlegi feladataihoz mérten és a sokszoros párhuzamosság miatt nagyon kevés; egybehangolt gyűjtőkörök, a minimálisra csökkentett párhuzamosságok esetén azonban eléri a szegedi egyetemi könyvtár beszerzési keretét! A pécsi és környékbeli szakirodalmi igényeket csak a pécsi könyvtári rendszer *egésze* képes a kellő szinten kielégíteni — természetesen így is csak az országos szintű szolgáltatások felhasználásával.

A javasolt együttműködés természetesen nem merülhet ki az állománygyarapítás összehangolásában, bár alapját a megosztott szakterületi gyűjtés képezi. Tartalmaznia kell a szolgáltatások mind mennyiségi, mind minőségi szempontú kiterjesztését a régióban élő szakemberek lehetséges igényeit figyelembevéve, úgy, hogy ezeket az igényeket első fokon ki tudják elégíteni.

Bereczky László — B. Nagy Ernő

Terepjáró mikrobusz

Tavalyi áprilisi számunkban terepjáró gépkocsikra hívtuk fel a figyelmet, amelyek alkalmasak a rossz úthálózatú, nehezen megközelíthető külterületi, tanyai, pusztai könyvtárak látogatására, a cserére szánt könyvek szállítására. Noha az ismertetett tehergépkocsi-típus korlátozás nélkül beszerezhető volt, értesüléseink szerint nem érdekelték iránta a könyvtárak. Az ok feltehetően az, hogy az intézményeknek nem elég az egyfajta felhasználás lehetősége, a teherszállítás kedvéért nem szívesen mondanak le arról a többletről, amit a kisebb csoportok, együttesek, előadói brigádok szállításával a hagyományos mikrobuszok nyújtanak.

A közelmúltban arról értesültünk, hogy olyan mikrobuszok kerültek forgalomba, amelyek mindkét követelménynek megfelelnek: mind a városi forgalomban, mind a terepen, rossz utakon használhatók, s személyeket éppúgy szállíthatnak, mint könyveket, csomagokat stb. Az igen jó terepjáró-képességű, négykerék-meghajtású TV—51—M típusú mikrobusz megtekinthető és azonnal megvásárolható az AUTOKER új autó osztályán (Bp. XIII., Gogol u. 13.) Ára: 100 000 Ft. (— a)

MUNKÁSOK ÉS A KÖNYVEK címmel pályázatot hirdetett a nemzetközi könyv-év alkalmából a Szakszervezetek Szolnok megyei Tanácsa és az SZMT központi könyvtár a megyei Néplap, a Szolnoki Rádió és az üzemi lapok újságírói és külső munkatársai részére. A pályázat célja, hogy a megyei tömegkommunikációs szervek hatékonyabban segítsék a munkások kulturális nevelését, jobban és újszerűen ismertessék a színvonalas irodalmat, népszerűsítsék az olvasó munkásokat és a szocialista brigádokat, valamint az olvasás megszerettetése érdekében kiváló munkát végző könyvtárosokat és szakszervezeti aktivistákat. A pályázat kiterjed a „Kell a jó könyv!” olvasópályázat és az irodalomnépszerűsítő rendezvények propagandájára is. Az év végén záruló pályázat I. díja 2000 Ft, II díja 1000 Ft, III díja 500 Ft. Ezenkívül különdíjakat ajánlottak fel a nagyzemek szakszervezeti bizottságai és a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat is. (G. I.)

Módszerek a szakkönyvtári munka tervezésére

A Művelődésügyi Minisztérium 1970-ben kiadott statisztikai tájékoztatója szerint a magyar tudományos és szakkönyvtárak mintegy 60%-a kutató- és tervezőintézeti, illetve üzemi, vállalati könyvtár. Az arány kétségkívül túloz e könyvtárak súlyát illetően, hisz a tudományos és szakkönyvtárak összes állományából a 26 „A” típusú könyvtár 59%-kal részesül, és ezek között egyetlen vállalati, intézeti könyvtár sincs. A vállalati és intézeti könyvtárak — jellegükből adódóan — a szakkönyvtári hálózat számban igen jelentékeny részét alkotják, de működési mutatóik *viszonylag alacsonyak*. Ezzel nincs ellentmondásban az, hogy néhány nagyvállalat és országos kutatási feladatot ellátó intézmény (Chinoin Gyógyszergyár, Csepel Autógyár, Országos Gumiipari Vállalat, Kőolaj- és Földgázbányászati Kutatóintézet) könyvtára ott van a 16 legtöbb folyóiratot járató könyvtár között, s hogy a 20, egy millió forintot meghaladó állománygyarapítási összeget felhasználó könyvtárból 6, a 32 legnagyobb könyvtár között pedig 8 vállalati és intézeti akad. (Ez utóbbi rangsorolás módszerét lásd Sárdy Péter: A tudományos és szakkönyvtárak 1968. évi statisztikai adatainak elemzése c. KMK-kiadványban.) E jelenség egyenes következménye az új gazdaságirányítási rendszernek: úgy tűnik, hogy a *nagyvállalatok, intézetek információs rendszere mindinkább a saját dokumentumbázisra épül*, sőt az azonos profilú vállalatok és intézetek (pl. Csepel Autógyár — Közúti Közlekedési Tudományos Kutató Intézet; Chinoin Gyógyszergyár — Gyógyszerkutató Intézet) működési mutatóinak összehasonlítása többnyire a vállalati könyvtárakról nyújt kedvezőbb képet. (Más kérdés az, hogy az effajta *párhuzamosságok eleve gazdaságtalanok*. Az ok — feltehetőleg — a decentralizáció helytelen értelmezése, illetve alkalmazása a vállalatok részéről. Úgy gondoljuk, hogy könyvtári, dokumentációs területen egyértelműen a centralizáció elve érvényesítendő. A jelenlegi állapotot azonban jó ideig még adottnak kell tekintenünk, a kooperációs körök működtetése ugyanis nem elsősorban jogszabályalkotás, sőt nem is csak gyarapításösszehangolás kérdése. A legnagyobb nehézséget az okozza, hogy a legnagyobb műszaki könyvtárak is rendszeres szolgáltatást várnak az együttműködésben való részvételük fejében...)

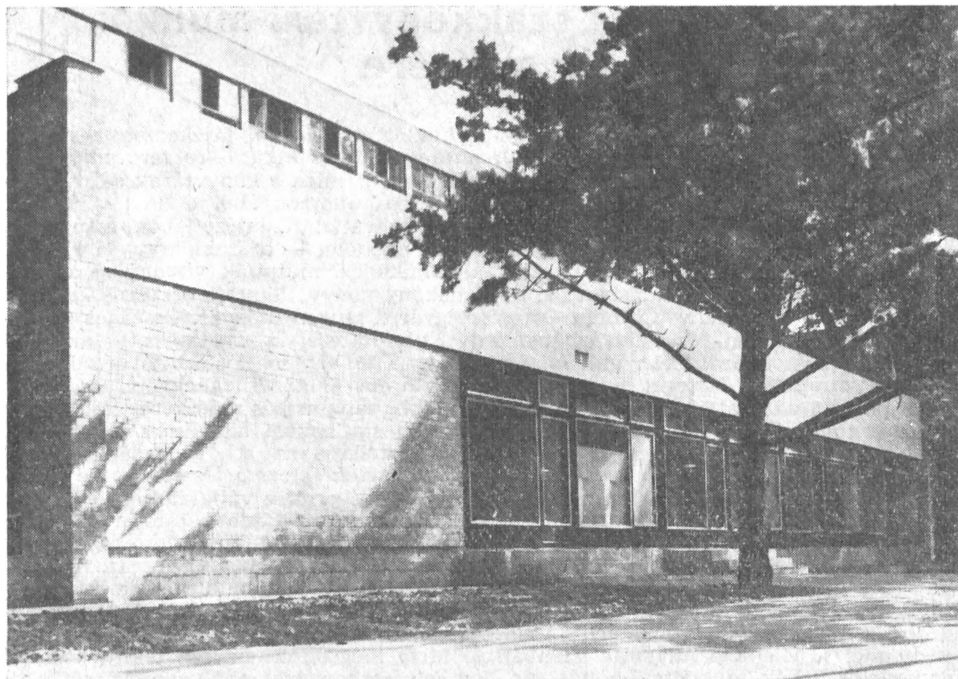
Ma már nem szorul külön bizonyításra az a tény, hogy a könyvtári munka társadalomilag hasznos tevékenység. Mivel azonban a funkció, az anyagi ellátás forrása és formája típusonként különbözik, e tekintetben csupán annyi mondható, hogy az *információhordozók beszerzése, feltárása, rendelkezésre bocsátása* — több-kevesebb áttétellel — a társadalmi termelés mind jelentősebb tényezőjévé válik. Ez a tendencia legközvetlenebbül természetesen a vállalatoknál érvényesül: szélsőséges esetben pl. egy szabadalmi leírás, reprint stb. beszerzése, feldolgozása gyártmány- vagy gyártási folyamat korszerűsítést eredményezhet, s ez közvetlenül emelheti a gazdálkodó egység jövedelmezőségét.

Milyen legyen a hatékony szakkönyvtári munka?

A kérdés most már az, hogy a vállalat, intézet, a számára elvileg hasznos tevékenységet miképpen szervezze meg. Döntenie kell arról, hogy mekkora legyen a szakirodalmi tájékoztató munka hatóköre és mélysége, milyen létszámmal és technikai felszerelésekkel dolgozzék, az irányítás tekintetében mi a legkedvezőbb szervezeti felépítés.

Bármely önálló elszámolású gazdálkodó egység jogosan várhatja el könyvtárától, hogy tájékoztató munkája a legnagyobb hatásokkal működjék. Két angol szakkönyvtáros, J. H. Rizer és A. M. Cain szerint *a könyvtári teljesítmény fokmérője az, hogy egy adott dokumentumot vagy információt az igénylő mennyi idő alatt kap meg*. A definíció így önmagában igaz lehet, de a lényeghez nem visz közelebb, hiszen a kérdés éppen az, hogy mely munkákat érdemes (gazdaságos) a könyvtárnak, dokumentációnak végeznie, és melyeket egyéb vállalati szervnek, esetleg szakterületi központnak.

A vállalat-, intézményfejlesztési koncepciót szolgáló tájékoztató részlegek funkciójának szükségszerűen módosulnia kell; a könyvtár, dokumentáció tevékenysége nyitottá válik az intézmények információs rendszerében, egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a hagyományos ügyviteli feladatok (a fordítások kezelése, a vállalati irodalom nyilvántartása stb.). A gyakorlatban ez a folyamat persze még korántsem tekinthető lezártnak, sőt szervezeti szempontból egyértelműnek sem: az utóbbi években a vállalatok sorra alakították meg információs részlegüket, amelyek elkülönültek a könyvtártól.

A Csepel Autógyár műszaki könyvtárának új otthona az első, erre a célra emelt épület az országban

K. C. Rosenberg a *Special Libraries* 1969/10-es számában szellemes módszert javasol az iparvállalati szaktájékoztató munka „hasznának” mérésére: a szolgáltatások minősége és gyorsasága alapján 0-tól 3-ig 4 értékelési tényezőt határozott meg (0 jelű értékelést kap például az a szolgáltatás, amely teljesen rossz volt, az érdeklődő maga rövidebb idő alatt választ kaphatott volna kérdésére), majd az értéktényező és a könyvtári költség szorzataként mutatta ki a könyvtár működéséből adódó megtakarítás összegét.

A műszaki könyvtárak, dokumentációs részlegek működésének jellegzetes vonásait jól dokumentálják azok a munkaelemzések, amelyeket a Könyvtárosegyesület műszaki könyvtáros szekciójának tagjai néhány könyvtár tevékenységéről készítettek.

Könyvtári munkafolyamatok, vállalati ügyviteli munka

Közismert tény, hogy a vállalati, intézeti könyvtárakban a hagyományos hármas tagolódás (raktározás, feldolgozás, olvasószolgálat) feloldódik, kiváltképpen az olvasóterem és a raktár között. A használó és a könyvtár közötti kapcsolat közvetlenebbé tétele módosítja a tájékoztató részleg ügyintézését (elsősorban a numerus kurrens és a szakrendi jelzettelés — mint tárolási, nyilvántartási formula — különmemősége miatt). Az elemzések igazolták azt a feltételezést, mely szerint ebben a könyvtártípusban a könyvtári, dokumentációs munkafolyamatok függetlensége sokkal kisebb, mint a nyilvános könyvtárakban. Ez részint a munkára vonatkozó döntések magasabb vállalati, intézeti szintre helyezése (döntés a beszerzésről, cserekapcsolatról, apasztásról stb.), részint néhány munkafolyamatnak a könyvtár és a fejlesztési, információs stb. részleg közötti megosztásában (nem hagyományos dokumentumok feldolgozása, referálás stb.) nyilvánul meg.

Ez az irányzat egyenes következménye a korábban vázolt funkcióbővülésnek, oka pedig elsősorban az, hogy az állomány összetételében arányeltolódás következett be: a hangsúly a könyvekről a folyóiratokra, de méginkább a nem hagyományos dokumentumokra és a vállalati irodalomra helyeződött át. Sőt, a vizsgált könyvtárak állomány- és létszámadatainak egybevetése is azt mutatja, hogy a könyvtári tevékenységek egy része nem kötődik közvetlenül könyvtári dokumentumokhoz. (A könyvtári dolgozók általában részt vállalnak a vállalati ügyviteli munkákból: például tervrajzok, levelek másolásával, fordításokkal stb.)

Dokumentumtípus	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
	könyvtár					
Könyv	11000	18000	25000	3687	14200	8336
Periodika	12000	12000	4500	1505	18000	3355
Egyéb dokumentum	2200	3200	—	2007	—	3201
Létszám (fő)	3	12		2	6	4

Látszólag indokolatlanul alacsony létszámmal dolgozik az I., IV. és a VI. sz. könyvtár. Az ok: az említett könyvtárak az átlagosnál nagyobb mértékben támaszkodnak a kutatók referátumaira, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ figyelő szolgálatára stb., a könyvtári munka pedig az állomány mechanikus nyilvántartására és rendelkezésre bocsátására szorítkozik.

A munkaelemzés jelentősége

Ha egy adott intézménynek választási lehetősége van a tekintetben, hogy fejlesztési feladataihoz szervesen kapcsolódó könyvtári, dokumentációs munkáit a jövőben milyen mélységben és szervezeti keretek között végezze a működési optimum követelményrendszere szerint, *megbízható tevékenységszabványokkal, tervetodikával kell rendelkeznie*. Ehhez pedig elsősorban azt kell tudnia, hogy az adott feltételek között a könyvtári szolgálat mennyi és milyen élőmunkát igényel. Ez adja ma a *munkaelemzés* jelentőségét a vállalati, intézeti könyvtárakban.

A munkafolyamatok felbontása műveletekre, művelet-elemekre, egy adott szolgáltatáshoz kapcsolódó tevékenység-sor ésszerűsítését, a munkák szabványosítását (eljárási, ügyviteli szabályzat), míg az időelemzések, valamint a véletlen eltérések kiküszöbölése a tervezés, az ellenőrzés megalapozottságát szavatolják.

Az adatfelvétellel szemben támasztott alapkövetelmény: határolja el a gyarapítással és az állományfeltárással közvetlenül összefüggő, valamint a kiszolgálással kapcsolatos, csak becsülhető gyakoriságú (és időigényű) munkafolyamatokat.

A munkafolyamatok időigényének könyvtári egységre vetítése jónéhány problémát okoz (kiváltképpen a periodikus kiadványoknál), de ez a megoldás kecséget a legtöbb eredménnyel, hiszen az állomány várható gyarapodásának üteme a viszonylag legbiztosabb fogódzó. Néhány példa a problémákra: a könyvekkel kapcsolatos munkafolyamatoknak csak egy része vonatkoztatható könyvtári egységre. Ilyen például a címleírás, szakozás, szerelés. A könyvtári munkák jelentékeny hányada azonban elválnak az eredeti dokumentumtól, mint munkatárgytól, ilyenkor irányszámokat kell alkalmazni az adott feltételek alapulvételével: ilyen pl. a cédula-sokszorosítás, amelynél a könyvtári egységre jutó cédulák száma attól függ, hogy hányféle katalógusa van a könyvtárnak, milyen a feltárási mélysége (szakjelzetek, tárgyszavak száma), milyen a kölcsönzési rendszer stb. A periodikus kiadványok esetében a helyzet még bonyolultabb: itt a munka nemcsak elválnak a dokumentumtól, de az egyazon periodikára vonatkozó tevékenységek gyakorisága is különböző: havonként, negyedévenként történik pl. a cikkek címleírása, szakozása, a kardexelés, viszont a leltárbavételt, kötést stb. évenként kell végezni. Itt egyébként további közelítéssel kell élni: mivel a folyóirat a vetítési alap, felmérés alapján becsülni kell a hasznosítható közlemények arányát. A problémák szinte sugallják az elemző, pontos, a munkakörülmények feltűntetésére kiterjedő műveleti kataszter felállításának szükségességét, valamint azt, hogy az időmérések során ki kell szűrni a véletlen eltéréseket. A munkafolyamatok második csoportjában a használók száma, igényszintek szerinti megoszlása, valamint a szolgáltatástípusok igénybevételének gyakorisága szerepel független változóként. Vállalati, intézeti könyvtárakról lévén szó, a használók számának alakulása sokkal pontosabban felbecsülhető, mint a nyilvános könyvtárakban, mivel ez kapcsolatban áll a vállalat komplex fejlesztési és létszámterével. Éppen ezért a rendelkezésre bocsátás munkáit is két csoportra osztottuk.

Az első rész a használó kéréseihez kapcsolódó munkák időszükségletét tartalmazza, vetítési alapja egy kérdés kielégítésének időszükséglete (ez tulajdonképpen az olvasószolgálati munka szakmai része: bibliográfiai tájékoztatás, témadokumentáció stb.). A második részhez tartoznak a technikai jellegű olvasószolgálati munkák. A vetítési alap tekintetében ezek is kétfélék: az olvasónként (beiratkozás) és kérésenként, illetve látogatásonként (könyvkiadás, adminisztráció, könyvek raktári beosztása stb.) szükséges munkafolyamatok. Igaz, a módszer kialakítását a megvalósítás lehetőségének szempontjai (folyamatok elhatárolhatósága, mérhetőség) is vezérelték, úgy gondoljuk azonban, hogy a munkák elkülönítésével (feldolgozás és rendelkezésre bocsátás) elvi-

leg sem követtünk el hibát. Lényeges ugyanis annak a felismerése, hogy az első típusú folyamatok nincsenek közvetlen kapcsolatban a másodikkal (mint ahogy az ipari könyvvitelben sincs direkt összefüggés a költség- és árbevételi számlák között), egyszerűen azért sem, mert a rendelkezésre bocsátás tárgyai nemcsak a könyvtár által feltárt dokumentumok lehetnek. Ez egyébként fordítva is igaz: a feldolgozás munkáinak jelentős része (pl. belső nyilvántartások készítése) nem szolgálja közvetlenül a rendelkezésre bocsátást.

Létszámtervezési formulák

A leírt módszerrel végeredményben szervezési, tervezési segédeszközt nyerhetünk. Létszámtervezésre a következő, összevont formulák alkalmazhatók:

$$F_t = (x \cdot t_a + 0,2y \cdot t_b + z \cdot t_c) \cdot 1,1 \text{ perc}$$

$$O_t = p \left[\frac{i \cdot D}{100} (0,2t_2 + 0,8t_3) + \frac{j \cdot D}{100} (0,2t_1 + 0,5t_2 + 0,3t_3) + \frac{k \cdot D}{100} (0,9t_1 + 0,1t_2) \right] + [w \cdot D + p \cdot v \cdot D] \text{ perc,}$$

ahol F_t az állománygyarapítás, feldolgozás, O_t pedig a rendelkezésre bocsátás időszükséglete percekben egy adott évre, t_a , t_b és t_c a három dokumentumtípus feldolgozásának átlagos időszükséglete, x , y , z az évi gyarapodás. A 0,2-es állandó a folyóiratokból (t_b) várhatóan hasznosítható közlemények aránya, a 10% pedig a melléktevékenységek hányada. D az olvasók száma, megoszlásuk $i\%$ kutató, $j\%$ tervező, technológus, $k\%$ termelési szakember, p az egy olvasóra jutó évi átlagos kérések száma. t_1 az egyszerű technikai tájékoztatás, t_2 a szóbeli bibliográfiai tájékoztatás, t_3 pedig a speciális szolgáltatás átlagos, egységre jutó időszükséglete. Az időértékek mellett szereplő konstansok az adott használoréteg (i , j , k) tájékozódási szokásait tükrözik. Az olvasószolgálat technikai jellegű munkái közül w az olvasókhöz évente egyszer kötődő (beiratás), v pedig a kérésenként szükséges tevékenységek átlagos időszükségletét jelenti. A két időérték összege ($K_t = F_t + O_t$) a szükséges könyvtári munkaidőráfordítás.

A szükséges létszám, évi 250 munkanapot és 8 órás munkaidőt figyelembe véve, a könyvtári tevékenységre fordított idő és a munkaidőalap hányadosa:

$$M = \frac{K_t}{250 \cdot 8 \cdot 60} \text{ fő}$$

A módszer alkalmazására nézzünk egy számszerű példát. Tételezzük fel, hogy ismételt időmérésekkel a következő átlagértékeket kaptuk, kiegészítve azokat a szükséges rész-számításokkal.

1. A gyarapítás és a feldolgozás időszükséglete (F_t)

$$t_a = 3 \text{ perc/kötet előszerzeményezés} + \dots + 6 \text{ perc/kötet egyedi leltár} + 7 \text{ cédula/kötet} + 0,5 \text{ perc/cédula sokszorosítás} = 80 \text{ perc/kötet}$$

$$t_c = 30 \text{ perc/dokumentum (a számítás lényege azonos a } t_a\text{-éval)}$$

$$t_{b1} \text{ (folyóiratszám szintű feltárás)} = 3 \text{ perc/évf. beszerzés} + \dots + 8 \text{ füzet} \cdot 6 \text{ perc/füzet kardexelés} + \dots = 300 \text{ perc/folyóirat évf.}$$

$$t_{b2} \text{ (közlemény szintű feltárás)} = 10 \text{ közlemény} \cdot 8 \text{ füzet/év} \cdot 15 \text{ perc/közlemény címléírás} + \dots = 6000 \text{ perc/folyóirat évf.}$$

20% = a hasznosítható közlemények aránya

10% = a melléktevékenységek aránya

$$x = 850 \text{ kötet/év}$$

$$y = 100 \text{ periodika kötet/év}$$

$$z = 600 \text{ egység egyéb dokumentum}$$

$$F_t = (850 \cdot 80' + 100 \cdot 0,2 \cdot 6000' + 100 \cdot 300' + 600 \cdot 30') \cdot 1,1 = 259 \cdot 600 \text{ perc.}$$

2. Az olvasószolgálat időszükséglete (O_t)

a) a szakmai tevékenységekre fordított idő (O_{tt})

$$D = 250 \text{ olvasó}$$

$$p = 50 \text{ alkalom (a látogatások, kérések évi átlagos száma olvasónként)}$$

$$i = 30\% \text{ (kutató)}$$

$$j = 20\% \text{ (tervező, technológus)}$$

$k = 50\%$ (termelési szakember)

$t_1 = 5$ perc/alkalom

$t_2 = 12$ perc/alkalom

$t_3 = 96$ perc/alkalom

$$O_{t_1} = 50 \left[\frac{30 \cdot 250}{100} (0,2 \cdot 12' + 0,8 \cdot 96') + \frac{20 \cdot 250}{100} (0,2 \cdot 5' + 0,5 \cdot 12' + 0,3 \cdot 96') + \frac{50 \cdot 250}{100} (0,9 \cdot 5' + 0,1 \cdot 12') \right] = 358 \cdot 750 \text{ perc}$$

b) a *technikai munkák időszükséglete* (O_{t_1})

$w = 7$ perc/olvasó

$v = 20$ perc/kérés

$$O_{t_2} = 250 \cdot 7' + 50 \cdot 250 \cdot 20' = 251 \cdot 750 \text{ perc}$$

$$O_t = O_{t_1} + O_{t_2} = 358 \cdot 750' + 251 \cdot 750' = 610 \cdot 500 \text{ perc}$$

A *könyvtári munka teljes időszükséglete:*

$$K_t = F_t + O_t = 259 \cdot 600' + 610 \cdot 500' = 870 \cdot 100 \text{ perc/év}$$

$$\text{A szükséges létszám: } (M) = \frac{870 \cdot 100 \text{ perc/év}}{250 \text{ nap/év} \cdot 8 \text{ óra/nap} \cdot 60'} = 7,5 \text{ fő}$$

A szolgáltatások optimuma

A bemutatott módszer rövid távra, adott mutatókkal, úgy hisszük, alkalmas a könyvtári létszám tervezésére. A könyvtár — kiváltképp a kis vállalati, intézeti könyvtárak — azonban nem lehet sem feldolgozó munkájában, sem szolgáltatásaiban „önellátó” intézmény. E helyütt a szolgáltatások optimalizálására, kísérletképpen bemutatunk egy, viszonylag egyszerű módszert.

Optimalizálni lényegében annyi, mint egy célfeladat (pl. egy vállalat összevétele maximális legyen) függvényében a lehető legjobb megoldást megkeresni a lehetséges változatok közül.

A könyvtári ráfordítások (költségek) lehető legnagyobb mértékű csökkentésére a lineáris programozás eléggé elterjedt típusát, a disztribúciós (elosztási) módszert javasoljuk. A módszer lényege egy egyszerű példán keresztül jól érzékelhető: „m” feladóhelyről „n” raktárba árut kell szállítani. Ismertek a távolságok (vagy szállítási költségek), a szállítható mennyiség és a szükséglet. A feladat az, hogy a különböző feladóhelyekről olyan mennyiségeket programozunk a fogadóhelyekre, amelyek mellett az összköltség minimális lesz, figyelembe véve a szükségletkielégítést és a kapacitáskorlátokat, mint korlátozó feltételeket.

A számítás menete: az ismert feltételekkel táblázatot készítünk (amely tulajdonképpen két peremérték sorral — szállítható mennyiség, szükséglet — kiegészített mátrix), majd a költségadatokat mellé írjuk azokat a mennyiségeket, amelyeket a szállítók a jelen helyzetben küldenek. Minden egyes programmódosítás után kiszámítjuk, hogy ez milyen mértékben hat az összköltségre. Amikor az tovább nem csökkenthető, kapjuk az optimális megoldást.

Az üzemi szakkönyvtárak szolgáltatásainak költségét a munkafolyamat- és időelemzések után nem túl nehéz megállapítani. Az ugyanis, hogy a rendelkezésre bocsátás és a feldolgozás munkafolyamatai nincsenek közvetlen kapcsolatban, nem jelenti, hogy az utóbbi értékelésekor ne a teljes időráfordítást vegyük figyelembe (hiszen a feldolgozás a könyvtári szolgálat érdekében végzett hasznos tevékenység). A kiadások összegét elosztva a teljes könyvtári munkaidővel az ún. fajlagos költségeket kapjuk. A folyamatelemzés segítségével megállapítható, melyek azok a szolgáltatástípusok, amelyek külső forrásból is beszerezhetők, azaz megállapítható pl. az, hogy egy szemle, referátum, bibliográfia elkészítése mennyibe kerül a vállalatnak, ha azt a könyvtár állítja elő. Ismertek a jelenben, tervezhetők a jövőre a szakirodalmi tájékoztatási igények, valamint a könyvtár, a vállalati társszervek által készített produktumok mennyisége, költsége, és az is, hogy a különböző központi tájékoztató intézmények (külföldiek is!) milyen mennyiségben és áron nyújtanak szakirodalmi tájékoztató szolgáltatást.

Az adatok alapján táblázatba foglalhatók (induló tábla) a feltételek: a peremsorba az egyes forrásokból beszerezhető, a peremoszlopba a szolgáltatástípusonként szükséges mennyiségek, a belső részbe pedig a megfelelő fajlagos költségek (és árak), és az ezekhez eredetileg tartozó mennyiségek kerülnek (ti. jelenleg a különféle forrásokból típusonként mennyi dokumentumot kap a könyvtár).

Forrás Szolgáltatástípus	I.	II.	III.	IV.	Szükséglet (db)
I.		C_{12}			
II.		X_{12}			
III.			(költségek)		
IV.			(mennyiségek)		
Kapacitás (db)					

Ezek után az induló tábla programmódosításával a $\sum C_{ij} \cdot X_{ij}$ szorzatösszeg (fajlagos költség szorozva a programozott mennyiséggel minden mezőben, majd ezek összege) tovább nem javítható, a minimális összköltséget eredményező változatát, az optimumot kell kiszámítanunk. A peremértékek egyúttal korlátozó feltételek is.

A módszer alkalmazhatóságának érzékeltetésére bemutatunk egy rövid példát (hangsúlyozzuk, hogy az adatok nem valósak, a feltételeket egyszerűsítettük).

Mindenekelőtt: optimalizálni csak azonos mértékegységű mennyiségeket lehet. Példánkban ez az egység a lap, mivel a közölt szolgáltatástípusok mindegyike kifejezhető segítségével.

Feltételek

A tájékoztató központtól (I. forrás) beszerezhető mennyiség: 500 lap

A könyvtár (II. forrás) által készíthető mennyiség: 240 lap

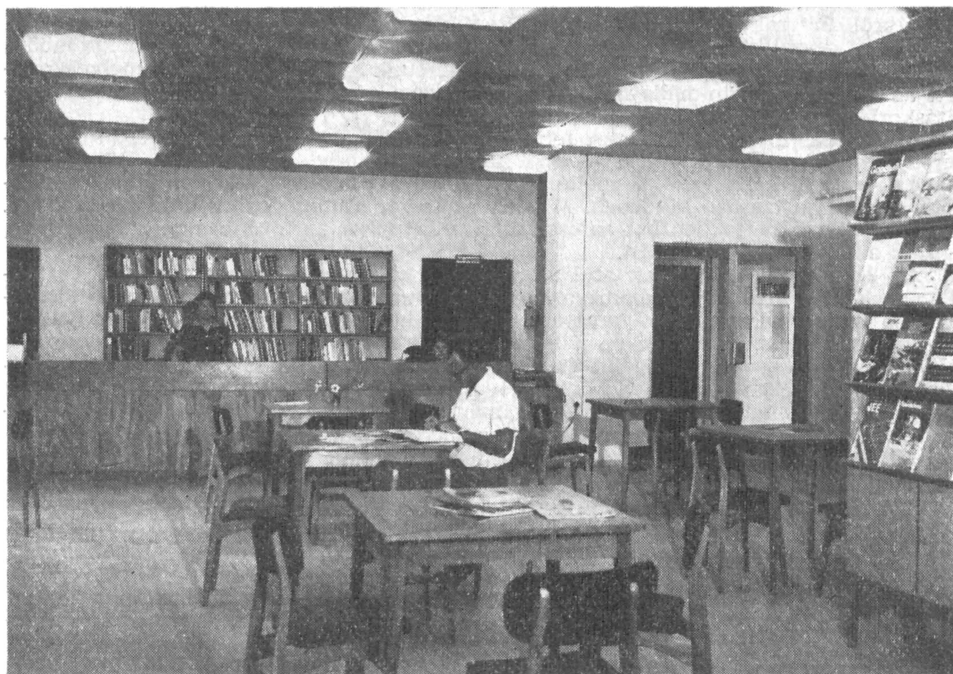
A vállalati társosztály (III. forrás) által készíthető mennyiség: 10 lap

Szükséglet referátumokból (I. szolgáltatás): 200 lap

Szükséglet fordításokból (II. szolgáltatás): 500 lap

Szükséglet témadokumentációból (III. szolgáltatás): 50 lap

Látható, hogy a kapacitások és igények összege megegyezik (750 lap). Ez a helyzet a valóságban persze igen ritkán adódik, sokkal jellemzőbb az a helyzet, amikor a beszerezhető mennyiség nagyobb a szükségletnél. A számítás ez esetben is elvégez-

A Csepel Autógyár műszaki könyvtárában (Fotók: Csepel Autógyár)

hető (sőt, a korlátozások egy részének feloldása sokkal jobb eredményt ad), de meg-
lehetősen munkaigényes.

A mennyiségeket és a költségeket az induló tábla belső részében tüntettük fel, a
megfelelő sorok és oszlopok metszéspontjában (pl. az I. forrásból származó II. sz. szol-
gáltatástípus mennyisége $x_{12} = 300$ lap, költsége pedig $c_{12} = 30,-$ Ft/lap).

Induló tábla

Szolgáltatástípus Forrás	I.	II.	III.	Kapacitás (lap)
I.	200 l. 150 Ft	300 l. 30 Ft	0 80 Ft	500
II.	0 120 Ft	200 l. 25 Ft	40 l. 50 Ft	240
III.	0 100 Ft	0 18 Ft	10 l. 40 Ft	10
Szükséglet	200 lap	500 lap	50 lap	750 / 750

Az induló tábla a szolgáltatások tekintetében egy adott munkamegosztást tükröz.
A táblából adódó összes költség: $C = 200 \cdot 150 + 300 \cdot 30 + 200 \cdot 25 + 40 \cdot 50 + 10 \cdot 40$
 $46\ 000$ Ft. A feladat ennek a költségnek a minimálisra csökkentése úgy, hogy a kapa-
citások kihasználása és a szükségletkielégítés biztosított legyen.

Az optimális megoldást viszonylag könnyen, kétszeri program módosítás után
kapjuk.

Optimális tábla

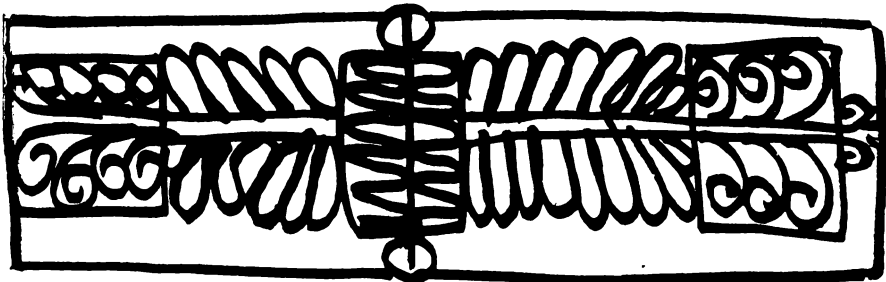
Szolgáltatástípus Forrás	I.	II.	III.	Kapacitás
I.	0 150 Ft	500 l. 30 Ft	0 80 Ft	500
II.	190 l. 120 Ft	0 25 Ft	50 l. 50 Ft	240
III.	10 l. 100 Ft	0 18 Ft	0 40 Ft	10
Szükséglet	200 lap	500 lap	50 lap	750 750

Költségmegtakarítás: $C - C_{opt.} = 46\ 000 - (500 \cdot 30 + 190 \cdot 120 + 50 \cdot 50 + 10 \cdot 100) = 4\ 700$ Ft

Az optimumkövetelmény szerint tehát 500 lap fordítást kell vásárolni a tájékoz-
tató központtól, a vállalati társosztálynak 10 lap referátumot, a könyvtárnak pedig
190 lap referátumot és 50 lap témafigyelést kell készítenie.

Az optimumszámításból adódó megtakarítás persze csak akkor valósul meg, ha a
szükséges munkák körének megváltozását a könyvtári szervezetnek rugalmas átala-
kítása követi. A példa szerint a könyvtár munkaköreit úgy kell átcsoportosítani, hogy
a 200 lap fordítás és a 40 lap témadokumentáció helyett 190 lap referátum és 50 lap
témadokumentáció készülhessen el.

Cholnoky Győző

Az általános iskolások könyvtári beiratkozásának alakulása Budakeszin

Budakeszi Budapesttel határos, a János-hegy déli lejtőjén fekszik. Az 1970-es népszámlálás szerint lakóinak száma 10 600, rajtuk kívül 1500 ideiglenesen bejelentett albérlő és ágyrajáró is él a községben. A főváros közelségének köszönhető a lakosság állandó áramlása: 1969-ben 2500 fő ki- és bejelentkezését tartották nyilván. 1960 és 1968 december 31-e között 12 645-en telepedtek le és 11 194-en utaztak el a községből. A Budapestre bejáró dolgozók száma kb. 5000.

A községben két általános iskola van, összesen 933 tanulóval. A könyvtárba beiratkozott 14 éven aluli gyermekek száma 293, az iskolások 31%-a. Ebből fiú 141, leány 152. Az I. sz. Általános Iskolából a beiratkozott olvasók száma 153, a tanulók 34%-a, a II. sz. Általános Iskolából pedig 140, a tanulók 29%-a.

Evekkel ezelőtt bevezettem azt a szokást, hogy beiratkozáskor megkérdezem a gyermeket, ki tanítja, ki az osztályfőnöke, mi indította arra, hogy beiratkozzék a könyvtárba. Idővel felfigyeltem arra, hogy egy-egy osztályfőnök, napközis tanár nevét igen gyakran hallom. Ekkor kezdem jegyezni, melyik osztályból hány beiratkozott olvasóm van.

Az adatok kimutatták, hogy lényegesen több gyermek lesz könyvtári olvasó azokból az osztályokból, amelyeknek osztályfőnöke, illetve napközis osztályok esetében napközis tanára maga is rendszeres könyvtárlátogató.

Első pillantásra meglepő, hogy első osztályos beiratkozottak is vannak, mégpedig az egyik iskolában az elsős tanulók 12, a másikban 7,5%-a. Ezek a gyermekek már évek óta szüleikkel rendszeresen járnak könyvtárba. A szülő a maga olvasmányai mellé mindig kiválasztott egy-két képeskönyvet is gyermekének. Őt hat éves korában azután külön beíratta gyermekét, rendszeresen foglalkozik vele, mesél neki. Nagy a valószínűsége annak, hogy ezek a gyerekek megszeretik az olvasást. További sorsukat figyelemmel kísérem, feljegyzem olvasmányaikat.

A második osztályok közül van egy kiugró (17%-os) eredmény. Ez már arra mutat, hogy a pedagógus ösztönzi a gyerekeket a könyvtárba járásra. (A nevelők személyes ismeretében állapítom ezt meg.)

A harmadik osztály tantervében szerepel a könyvtárlátogatás. A napközivezető

tanárral látogatnak el hozzánk. (Sajnos, nagyon mostoha helyzetben van a gyermekrésztőlünk: csak kb. 2,5 × 2,5 m-es hely jut számára.)

Mindkét iskolában a legtöbb olvasó a negyedik osztályosokból adódik. Harmadikos korukban keresték fel a könyvtárat, s ha megfelelő indítást kaptak a pedagógustól, kimagasló eredményekre képesek.

A négy negyedik osztály vezetője közül három könyvtárlátogató (75, 71 és 50 százalék osztályukban a könyvtári tagok aránya, a könyvtárba nem járó tanárban 41). A 71%-ot elért osztály vezetőjének hasonló korú gyermeke van. S mivel saját gyermekével roppant élvezettel foglalkozik, együtt olvas vele irodalmat (főleg ismeretterjesztőt) a tantárgyakhoz, sokféle könyvet tud ajánlani osztályának olvasására.

A 75%-os beiratkozási arányt elért IV. osztály külön figyelmet érdemel. Szerencsésen párosul itt az osztályvezető és a napközis tanárnő könyvszeretete és kiváló pedagógiai érzéke.

Elmentem a napközi vezető tanítónő lakására, hogy elbeszélgessek vele osztályáról. Milyen az osztály tanulmányi eredménye? — Közepes. De talán mégis olyan összetételű, hogy a gyerekek otthonról is kapnak indítást, vagy kedvezők a körülmények? Ellenkezőleg. Többségük igen szerény körülmények között él.

Mi hát az első lépés az olvasás megszerettetése felé a nevelő részéről? A napközi vezető elmondta, hogy első feltetele az olvasás megszerettetésének természetesen az olvasni tudás. Év elején meséket olvasnak és már akkor felhívják a gyermekek figyelmét, hogy aki szépen, folyékonyan tud olvasni, a könyvtárba is beiratkozhat. A meseolvasásról észrevétlenül áttérnek a gyermekek érdeklődését felkeltő kis történetek (főleg Móra Ferenc írásai), később regények közös olvasására (Tüskevár, Bogáncs. A koppányi aga testamentuma, Kinizsi Pál stb.). Ekkor már olvasónaplót is készítenek a gyerekek, saját illusztrációval.

Beleszámít az osztályzatba? Hogyne. az osztályvezető tanár megnézi és osztályozza is az olvasónaplókat.

Vannak a gyerekeknek saját könyveik? — A tanítónő egy kislányról tud az osz-

tályban, akinek sok könyve van, és bármit javasolt, hogy közösen olvassák, pár napon belül megvették neki a szülei. (Munkásszülők gyereke.) Ötnek nincs, s kb. hat-hét él egészen szerény körülmények között: csak visszahúzó erők vannak otthon, s mégis akad e családokban igyekvő gyermek.

Az osztálynak 75%-a olvasó! De már második éve. Lemorzsolódás szinte semmi. Lehet ezt a színvonalat tartani?

Szerencsére az osztályvezető pedagógus is kitűnő érzékkel és kifogyhatatlan ötletekkel ösztönzi a gyerekeket olvasásra. Csak megemlítek egy példát. „Ki tud több közmondást, gyerekek?” felszólítással versenyt indított. A cél ötös osztályzat volt. Itt már fel kellett a könyvtár kézikönyvtárát használniuk, hogy minél több közmondást gyűjtsenek össze. A felsőbb osztályokban pedig lépten-nyomon kapnak majd hasonló feladatokat.

Egy utolsó pillantás a pedagógus saját könyveire: az irodalmi lexikon, képzőművészeti könyvek, műszaki szakkönyvek, irodalmi folyóiratok mellett megtalálom Thomas Mann, Németh László, Illyés Gyula, Kodolányi János, Veres Péter, Móra Ferenc stb. könyveit. A kis, jó ízléssel összeválogatott könyvtár láttán egy cseppet sem csodálkozom a gyerekek olvasási lázán.

A negyedik osztályok szép átlagához képest a felső tagozatosoknál visszaesést tapasztalunk. A gyerekek lemorzsolódásának egyik oka a nagyobb követelményekkel, több tanulnivalóval magyarázható. A szülők többsége még azon a nézeten van, hogy az olvasás nem tanulás. Nagy szükségünk lenne itt a pedagógus indítására: egy-egy tárgyhoz ajánlhatna bőségesen irodalmat. Nemrég a könyvtárba járó egyik pedagógus kezébe adtam tantárgyi bibliográfia sorozatunkat. Boldogan elvitte. Megjegyzem, nagyon csodálkoztam, hogy nem ismerte ezeket a hasznos kis segédkönyveket. Féltelezem, hogy az iskolákban megtalálhatók ezek a bibliográfiák.

A felsőtagozatos osztályokban a legmagasabb olvasói arányt a magyarszakos osztályfőnökök befolyására tudjuk elérni. Ezek közül is kiválik az az osztályfőnök, aki egy magyar órát a könyvtárban tartott. Ő maga — amellett, hogy saját nagy könyvtára van s módjában áll megvásárolni mindazt a könyvet, amit érdemesnek tart — szorgalmas látogatója a könyvtárnak, s elvárja, hogy tájékozotassam az újdonságokról. A másik iskola legnagyobb százalékot elért osztálya hasonló osztályfőnökkel dicsekedhet. Ő az úttörő szervezeten keresztül is próbálta a gyerekeket olvasásra ösztönözni azzal, hogy próbakövetelménynek adta fel egy-egy könyv ismertetését. A megfigyeltek-

ből azt szűrtem le, hogy a pedagógus nagy befolyással van osztályának olvasási átlagára.

De mi történik akkor, ha nem „olvasó” pedagógus vezeti az osztályt. Mert az, hogy valaki tanító, vagy tanár, nem jelent feltétlen elkötelezettséget az olvasással, irodalommal. A jövő azonban biztató. Idézem Miklósvári Sándort, a Művelődésügyi Minisztérium pedagógusképző osztályának vezetőjét. (Megjelent a Módszertani Közlemények Könyvtára 2. füzetében.) „Mindenekelőtt olvasó emberekké kell nevelni a képzés során és folyamatában a hallgatókat, tehát a pedagógusjelölteket, illetve fel kell készíteni őket módszeresen arra, hogy a tanulóifjúságot, tanítványait az általános iskolai évek alatt hogyan kell és lehet olvasó emberekké nevelni, az olvasás igényét bennük meggyökereztetni, kifejleszteni.” Az Olvasó néperért mozgalomban csak olvasni szerető pedagógus közreműködésével tudunk majd eredményt elérni.

Még egy-két kedvező, illetve riasztó megfigyelés. Örvedetes dologra figyeltem fel. A gyermekgondozási segéllyel otthonmaradt mamáknak bőven jut idejük olvasásra. Tipegő kisgyermeküket hozzák magukkal a könyvtárba. Később óvodás korú gyermeküknek képeskönyvet visznek. Első dolgom, hogy számlolyra ültetem a babákat és kezükbe adom a szebbnél szebb képeskönyveket. A szülőknek is külön öröm, ha látják, hogy törődünk a kicsivel. Karácsony előtt ajándékozásra kapott kis mesefüzeteket osztottunk. Állítom, hogy varázsa, vonzó hatása van ennek a kis figyelmességnek. Ennek köszönhető, hogy már az első osztályos gyermekek közül is van könyvtárlátogató, és remélem, egyre több lesz.

A későbbiekben éppen ott a legnehezebb segíteni, ahol a legnagyobb szükség volna rá. Például az egyszerűbb körülmények között élő tanulókat szülei azért tiltják el a könyvtárba járástól, hogy „a tanulásban ne gátolja őket az olvasás”.

Pedig egyre-másra érkeznek a jelzések, hogy baj van például az iskolás gyermekek fogalmazásával. Az Élet és Irodalom 1971. 30. számában olvastam, hogy csak az ötödikes gyermekek fogalmaznak megfelelő színvonalon. S még a középiskolában sem tanulnak meg hibátlanul fogalmazni, sőt maguk a tanárok sincsenek felkészülve a fogalmazástani feladataira. (Tisztelet a kivételnek.) E vizsgálat kiter arra a szociográfiai összefüggésre is, hogy az értelmiségi gyerekek milyen előnyben vannak a munkásgyerekekkel szemben.

A jó könyvtárosnak tehát a gyermek-olvasók családi körülményeit is ismernie kell. A félszegebb, kevésbé érdeklődő gyermekeket megfelelő érzékkel próbálja meg irányítani, támogatni, bátorítani.

Ezért is fontos, hogy a gyermekkölcsonzés el legyen különítve a felnőttektől időben, de lehetőleg helyileg is. A tanulók többsége igényli az egyéni foglalkozást. Sokféle kívánságuk van, igen érdeklődők. Több olyan gyermekolvasóm van, aki csak ismeretterjesztő könyvet visz olvasni.

Az ember csodálatos dolgokra képes. Nézzünk körül a világban! Állatfajokat

keresztez, növényeket nemesít, átalakítja a természetet, befolyásolja az éghajlatot, művészetével évezredek óta maradandó értékeket teremt. A legszebb feladatot mégis a pedagógusok és a könyvtárosok választották. Emberi nemzedékek nevelése, nemesítése — van ennél szebb hivatás, magasztosabb cél?

Pongor Istvánné
a Budai Járási Könyvtár
(Budakeszi) munkatársa

Vas megyei diákok újságotolvasmányai

A napilapok, folyóiratok rendszeres olvasása korunkban nélkülözhetetlen. A napilapok információi, a folyóiratok tájékoztató jellegű írásai és kritikái a világban való eligazodásunkat segítik. Az újságotolvasás végigkíséri életünket. Az újságotolvasásra való szoktatás a Dörmögő Dömötörrel kezdődik és a különféle lapok szinte véget nem érő sorával folytatódik. De folytatódik-e?

Hogy pontos választ kaphassunk a kérdésre, a KISZ Vas megyei Bizottsága 1971 októberében és novemberében megkérdezte újságotolvasmányairól tizenegy Vas megyei középiskola 426 II—IV. osztályos diákját, akik között fele-fele arányban voltak gimnazisták és szakközépiskolások. Az újságotolvasási szokások lehetséges fajtáiról nem érdeklődtünk, mindössze a rendszeresen olvasott újságokat soroltattuk fel a név nélküli kérdőívben. A megkérdezett diákok mind-egyike valamilyen vezetője osztálya KISZ alapszervezetének. Tanulmányi átlaguk társaik között a legjobb, négy egész körüli volt.

A 426 diák összesen 60 féle újságot olvas 1532 példányban. Egy tanulóra átlagosan 3,5 újság jut. A számtani átlagoknál azonban többet mond az az adat, hogy jóval többen vannak olyan diákok, akik csak 1—2 féle újságot olvasnak, mint azok, akik 7—8, sőt 10 féle időszakos kiadványt is megjelöltek rendszeres olvasmányként.

A 10 legolvasottabb lap a következő. A címek után álló szám az olvasók számát jelzi. *Vas Népe* 278, *Népszabadság* 215, *Ifjúsági Magazin* 205, *Magyar Ifjúság* 174, *Nők Lapja* 99, *Magyarország* 74, *Népsport* 71, *Élet és Tudomány* 57, *Képes Újság* 57, *Delta* és *Füles* 25—25. (A KISZ-vezetők lapját, az *Ifjú Kommunista*-t 10-en olvasták rendszeresen. Feltűnő a napilapok egyoldalú olvasottsága is, hisz a helyi lap és a *Népszabadság* nagy olvasottságával szemben a Népsz-

vát csak 21-en, a *Magyar Nemzet*et 10-en, a *Magyar Hírlapot* 5-en forgatják.)

A sajtóolvasás számadataival elégedettek lehetünk, hiszen minden megkérdezett diák olvas valamilyen lapot. Elgondolkodtató viszont, hogy sokan csak egy-két lapot olvasnak, jóllehet osztályukban elvileg ők a közvélemény formálói.

Feltűnő az Ifjú Kommunista rendkívül alacsony olvasottsága (10), hisz a KISZ-munkához ez a lap adja a legtöbb segítséget, s tartalma, cikkeinek, tanulmányainak stílusa a kezdő KISZ-vezetők számára is érdekes, közérthető.

Elégge érthetetlen az irodalmi, művészeti lapok nagyon csekély olvasottsága is. Az *Élet és Irodalom*nak 5, a *Kortárs*nak és a *Kritikának* 2—2, a *Nagyvilág*nak és az *Új Írás*nak 1—1 olvasója van. Annál elgondolkodtatóbb ez az adat, mert a megkérdezettek közül viszonylag sokan készülnek olyan pályára, ahol a bölcsészettudományokban való minimális jártasság elengedhetetlen követelmény. Kissé érthetetlenek tűnik a *Film-Színház-Muzsika* kilenc fős „olvasói” tábora is.

Hasonló megállapítások érvényesek a sportlapokra is. A *Népsport* (71) kivételével csak elszórtan találkozunk a sportszaklapok olvasásával. Nem tükröződik a szakközépiskolások profiljába vágó szakfolyóiratok ismerete sem. Kivételt csak az egyik mezőgazdasági szakközépiskola képez, ahol a 29 megkérdezett között 11 a *Magyar Mezőgazdaság*, 1 diák pedig a *Kertészet és Szőlészet* c. folyóirat olvasását jelezte rendszeres olvasmányként.

A diákokkal folytatott beszélgetések megerősítettek abban a főltevésünkben, hogy újságotolvasmányaik nagyjából *szüleikével egyeznek meg*. Ez elsősorban a napilapokra és a folyóiratokra vonatko-

zik. Kivétel — érthetően — az *Ifjúsági Magazin* és a *Magyar Ifjúság*, a *Képes Nyelvmester*, amelyet iskolai megrendeléssel vagy példányonként szereznek meg a diáktialok.

A kollégiumok és az iskolai klubok nagy részében az irodalmi folyóiratok közül legalább egyféle és az Ifjú Kommunista mindenkinek rendelkezésére áll.

Olvasatlanságuk okát érdekes lenne kideríteni.

Az iskolai KISZ-szervezeteknek és az egyre szaporodó iskolai könyvtáraknak, valamint a közművelődési könyvtáraknak a fiatalok sajtóolvasását — sok egyéb munkájuk mellett is — feltétlenül figyelniük kell.

Gál József

a könyvtárak történetéből

Körösy Kornél tervei a könyvtárak közti együttműködés javítására

Körösy Kornél (1879—1948) nem könyvtáros volt, hanem orvos. 1903-ban fejezte be egyetemi tanulmányait. 1911-től egyetemi magántanár, később „nyilvános rendes” tanári címmel felruházott adjunktus, 1918—20-ban helyettesként az élettani tanszék vezetője. Számos értekezése és könyve jelent meg az anyagcserevizsgálat, az orvosi biometria és az örökléstan kérdéseiről.

Kutatásai során a szükséges folyóiratokat néha sokáig kellett keresnie, nem tudta, hogy melyik milyen könyvtárban található. Egyszer hetekig járt az egyik helyről a másikra, míg végre az egyetem statisztikai szemináriumában rábukkant a *Biometricára*.

„Távol áll tőlem az állítani — írta 1915-ben az Orvos Hetilapban megjelent egyik cikkében —, hogy a tudományos élet szervezésében a legfontosabb feladat a könyvtárviszonyok rendezése. De kétségtelen, hogy a tudományos irodalom hozzáférhetősége minden tudományos dolgozónak nélkülözhetetlen feltétele.” Ennek pedig első feltétele egy közös katalógus kiadása a különböző helyekre járó folyóiratokról, vélte.

Elgondolásának helyességéről meggyőzte Lenhossék Mihályt, az anatómia professzorát. Ketten közösen felkértek 96 intézményt: egyetemi könyvtárakat, egyetemi és főiskolai tanszékeket, kutató intézeteket, hogy jelentsék be a nekik járó orvosi, természettudományi és mezőgazdasági periodikákat. Úgy gondolták, hogy kezdeményezésüket később a történészek, nyelvészek, jogászok és technikusok is követni fogják.

Fontos — állapította meg Körösy —,

hogy minden számbajövő periodika egy példányban meglegyen valahol Budapesten. Ezt azonban az előfizetésekre fordítható pénz csekély volta miatt csak akkor lehet elérni, ha a feleslegesen több példányban járó lapok előfizetését megszüntetik. Hogy ezek melyikek, azt a katalógus megjelenése után könnyű lesz megállapítani. Természetesen csak a valóban feleslegesekre gondol. Hiszen — hozta fel példaként — a *Deutsches Archiv für klinische Medizin* rendszeres olvasása nélkül nem lehet el egyetlen belklinika vagy nyilvános orvosi könyvtár. Ezt és a hozzá hasonlókat továbbra is több példányban kell jártni.

Körösy más téren is javasolta a szorosabb együttműködést. Egyebek közt ajánlotta, hogy több kisebb könyvtár közösen bizzon meg egy szakembert, aki hetenként egy vagy két alkalommal mindenütt 2—3 órát töltene el, végeznék az adminisztrációt, katalogizálnák az új műveket, kiadná a munkát a könyvkötknek stb.

A felhívásnak nagy sikere lett. A körlevélre 85 könyvtár azonnal beküldte adatait, példájukat később még 23 követte. A bejelentéseket felhasználva Körösy és Lenhossék 1916-ban megjelentette a *budapesti könyvtárakba és intézetekbe járó természettudományi, orvosi és mezőgazdasági folyóiratok jegyzékét*. Ez az aránylag kisterjedelmű könyv 1768 különböző folyóirat 3542 lelőhelyét tartalmazza, mindegyiknél jelezve azt is, hogy a bejelentő könyvtár birtokában melyik évtől vagy évfolyamtól kezdve található. Arra vonatkozóan nem közöl

adatokat, hogy melyik számok vagy évfolyamok hiányoznak.

A felsorolás egy leegyszerűsített ETO-rendszer alapján megállapított szakok szerint történt, a 34 szakot két, három vagy kivételesen négy számjegyből álló decimális jellel látták el. A jegyzékben a kurrens magyar nemzeti bibliográfiához és folyóiratrepertóriumhoz hasonlóan az is könnyen eligazodhatott, aki nem ismerte az ETO-t. Minden szaknál rövid útbaigazítót közöltek: milyen tudományok tartozik oda, hol keresendők a rokon szakok. Például:

„615 Patológia, farmakológia. Beleértve: Kórbonctan, orvosi bakteriológia, serológia. Más szakban keresendő: Általános bakteriológia: 58, Törvényszéki orvostan: 613. Farmácia, farmakognosia: 6151.”

Az ismeretterjesztő folyóiratok közül egyedül a mezőgazdasági jellegűek kaptak helyet a katalógusban, a többit kihagyták. „E tekintetben az volt irányadó — közli a bevezetés —, hogy a tudományos irodalomban idézik-e az illető folyóiratot.” Ellenben felvették azokat a nem orvosi, természettudományi stb. periodikákat, amelyeknek ismerete valamilyen okból mégis fontos az orvosoknak, természettudósoknak, mint például a *Schuss und Waffe* a törvényszéki orvostannal foglalkozók számára.

A kitűnő kezdeményezésnek a rohamosan romló viszonyok miatt elmaradt a folytatása. A hadviselő országok számának növekedése, a fokozódó gazda-

sági nehézségek és az elszegényedés miatt egyre csökkent a külföldi folyóiratok száma. A helyzet a háború befejezése után sem javult, az inflációs időben még a legnagyobb könyvtárak is legfeljebb néhány lap előfizetésére kaptak devizát.

A könyvtárak közti együttműködés szabályozására, központi katalógus felállítására, nemzetközi cserére a huszas évek elején Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ névvel új intézményt szerveztek, s ez 1928-ban központi folyóiratkatalógust is kiadott (*A budapesti közkönyvtárakba 1928. évben járó folyóiratok címjegyzéke*). Erdemes ezt összehasonlítani Körösy és Lenhossék kiadványával. Az 1916. évit két orvos hivatalos elfoglaltsága mellett, „társadalmi munkában” állította össze; 108 könyvtár 1768 folyóiratát sorolta fel, felüntetve, hogy melyik évtől található meg az évfolyamok. Az 1928-as katalógust egy 8 munkatársat foglalkoztató intézmény hivatali feladatként adta ki 7 könyvtárnak kb. 1900 (de ebből csak kb. 450 orvosi, természettudományi és mezőgazdasági tárgyú) folyóiratáról, a régi évfolyamokat fel nem tüntetve. A különböző intézmények rendelkezéseinek összehangolásáról említés sem történt.

Ez az összevetés — úgy gondolom — mindennél jobban szemlélteti, hogy a két „amatőr” könyvtáros, Körösy Kornél és Lenhossék Mihály milyen hasznos és áldozatos munkát végzett, milyen veszteség, hogy kezdeményezésüknek nem lett folytatása.

Vértesy Miklós

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának új tömörraktára

A Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, mint általában a régebben épült nagy könyvtárak, súlyos raktározási gondokkal küzd. A közelmúltban átadott új, gördülő állványokkal felszerelt raktár-rész átmenetileg enyhíti, illetve kb. 3 évre megoldja raktározási gondjait.

Az alagsori raktárrész pillérsorok által közrefogott folyosójának két oldalán helyezték el a tömör rendszerű könyvtári acélállványzatot, amely összesen 40 kétoldalas, villamos meghajtású gördülő állványból áll. Egy-egy gördülő állvány fő méretei: magassága 2 méter, hosszúsága 5 méter, mélysége 0,5 méter.

A szekrények anyaga idomacél és elhajlított acéllemez. Az állványok oldal-

falán egy-egy fogantyú van, hogy több állvány indítása esetén a raktáros egyik kezével az indítókart fogva könnyebben fejthessen ki erőt, illetve áramkimaradásakor az állványokat kézi erővel egyenként is tudja továbbítani.

Az új raktárrészben összesen 2532 polcfolyóméter használható fel a tárolásra. A polcokon kb. 90 000 kötetet lehet elhelyezni. A meglévő állományból 52 000 kötet kerül most új helyére.

A tömörraktár tervezője *Brenner Károly* mérnök, kivitelezője a Békéscsabai Lakatos és Gépjavító Ktsz volt. A munkálatok 1971. február 22-től 1972. január 20-ig tartottak. (P. K.)

Sürgős intézkedést várnak az új egyetemi intézetek könyvtárosai

Lapunk 1970. évi 1. és 11. számában foglalkoztunk a tanszéki könyvtárosok státus- és bérproblémáival. Az új — felsőoktatási — bérrendszer bevezetése óta immár két év telt el, ez alatt egyetemünk közül egyeseken jelentős szervezeti korszerűsítések történtek (tanszékek összevonásával egyetemi intézetek és tanszékcsoportok létesültek), amelyek a tanszéki könyvtárosokat közvetlenül érintik. Ezért újra megvizsgáltuk, mit hozott az elmúlt időszak számukra.

Az új szervezetek megalkotásánál mintául az MTA felügyelete alá tartozó kutatóintézetek szervezeti szabályai szolgáltak, az egyetemeken is az intézetek élére igazgatók, a tudományos osztályok élére osztályvezetők kerültek. A tudományos osztályok tagjai az oktatók, az adminisztrációhoz tartozik minden, nem oktatói munkát végző dolgozó, tehát az intézeti könyvtáros is. Az egységes intézeti iroda élére irodavezetőként oktató került, felügyelete alá tartozik az adminisztrátorokkal együtt a könyvtáros is.

A tanszéki könyvtárosok évek óta fennálló rendkívül sérelmes helyzetét ezek a szervezeti változások még az eddigiekénél is súlyosabbá tették. *A könyvtárosi munkakört ezzel az adminisztrációba való végleges beolvasás veszélye fenyegeti, a könyvtárosság mint tanult szakma, mint önálló foglalkozási ág veszélybe került. Pedig nem mindig volt így...*

A tanszéki könyvtárosi állás 1950-ig az oktatói munkakörök közé tartozott, majd 1950 és 1957 között tudományos könyvtárosi munkakör volt, a könyvtáros besorolása megegyezett az egyetemi központi könyvtárak könyvtárosainak besorolásával. A kedvezőtlen fordulat 1957-ben következett be, amikor az akkor kiadott rendelet az állást az adminisztratív munkakörök közé sorolta. Korábban, a középiskolákhoz hasonlóan, az egyetemi tanszékeken is oktatók látták el ezt a munkát, csak a nagyobb tanszékeken működtek főfoglalkozású könyvtárosok. A túlerhelt oktatók azonban megragadták az alkalmat, és a könyvtárosi munka mechanikus részét a tanszéki adminisztrátoroknak, gépirónoknak adták át. Ettől kezdve a könyvtári teendőket ellátó oktatót könyvtárfelelős oktatónak vagy tudományos könyvtárosnak, az adminisztrátor-könyvtárost pedig könyvtárkezelőnek kezdték nevezni.

A tanszéki könyvtárak részére készült működési szabályzatokban már *nem tettenkülönbséget a képzett főfoglalkozású könyvtárosok és az adminisztrátorok kö-*

zött. Ez azt a látszatot keltette (és kelti — úgy látszik — azóta is), hogy a főhivatású könyvtárosok semmivel sem végeznének magasabb színvonalú munkát, mint a társadalmi munkás adminisztrátor-könyvtárosok.

A tanszéki könyvtárosok kedvezőtlen helyzetének másik oka abban rejlik, hogy állásuk máig sincs köve semmiféle iskolai képzéshez, de még csak szakmai minimumhoz sem, holott 1950-ig egyetemi diploma kellett hozzá. Az 1970-ben kiadott, jelenleg is érvényben levő rendelet visszafejlődést jelent, mert ezúttal nem is az ügyintézők, hanem az ügyvitelt ellátók csoportjába sorolja a semmiféle iskolai vagy szakmai képzéshez sem kötött egyik tanszéki könyvtárosi állást „adminisztratív ügyviteli dolgozó I.” megnevezéssel. A másik, a „tanszéki könyvtáros II.” állás betöltéséhez sincs előírva semmiféle iskolai végzettség, csupán a szakmai minimum. Míg 1960-ban a kétféle tanszéki könyvtárosi munkakör közül csak az egyik volt iskolai végzettséghez köve, 1970-től már egyik sem.

A párt tudománypolitikai irányelvei a tanszéki könyvtárakra is fontos feladatokat rónak, amelyek megvalósításához azonban jól képzett szakemberekre van szükség. Ez utóbbiak pedig *sorra ott-hagyják* a lejáratott, visszafejlesztett és sorvadásra ítélt tanszéki könyvtárosi állást. Fiatal, egyetemet végzett könyvtáros most már csak átmenetként és legfeljebb azért vállalja el ezt az állást, hogy megmeneküljön a vidékre helyezési veszélyétől. A helyzet súlyosságát az adatok tanúsítják: 1970-ben a Budapesti Műszaki Egyetem 28 tanszéki könyvtárosa közül 3 (10,7%) rendelkezett egyetemi oklevéllel, 17 (60,7%) érettségi bizonyítvánnyal és 8 (28,6%) általános iskolai végzettséggel.

Az akadémiai kutatóintézetek könyvtáraiban viszont mintegy 50%-ra tehető az egyetemet végzett és megközelítőleg szintén 50%-ra az érettségizett könyvtárosok száma. Alacsonyabb iskolai végzettséggel elenyészően csekély számú könyvtáros található bennük.

A Budapesti Műszaki Egyetem tanszéki könyvtárosai közül mindössze 8 (28,6%) rendelkezik nyelvvizsgával, és ezek közül a legfiatalabb is 43 éves, a legidősebb pedig 64 éves. Négyen közülük (50%) már elérték a nyugdíjkorhatárt. Az utánpótlás súlyos problémája mutatkozik itt is, épp ezért tanácsos lenne már most lehetővé tenni a legjobban képzett könyv-

tárosok és dokumentátorok nyugdíjkorhatáron túli foglalkoztatását.

A tanszéki könyvtárosok erkölcsi megbecsülésén kívül az anyagit is szóvá kell tenni. Az összes könyvtárosi fizetések között a tanszéki könyvtárosok fizetése jelenleg is a legalacsonyabb az országban, sőt a *tanszéki adminisztrátoroknál is rosszabb a bérezésük*. A Budapesti Műszaki Egyetemen közvetlenül az 1970-es bérrendezést követően a „tanszéki könyvtáros I.” állás átlagbére havi 2003 Ft, a „tanszéki könyvtáros II.” állás átlagbére 1761 Ft volt. Azóta pedig csak lényegtelen változások történtek.

És végül még egy sérelem: Az intézetk szervezésénél az akadémiai intézetek szabályzatait csak az oktatók vonalán vették át az egyetemek, megelégedve arról, hogy minden MTA kutatóintézetben *önálló szervezeti egység a könyvtár, önálló intézeti könyvtárvezetővel*. Meltánytalan tehát, hogy a megnagyobbodott szervezeti egységek könyvtárvezetői régi besorolásukban maradjanak annál is inkább, mivel nem egy intézeti könyvtár néha egész kar könyvtárának felel meg.

Javaslataink a felvetett problémák megoldására:

1. Minthogy véleményünk szerint a tanszéki könyvtárosok problémája szorosan összefonódik maguknak a tanszéki könyvtáraknak a gondjaival, meg kellene vizsgálni, hogy korszerűsödött egyeteminken milyen funkcióváltozáson mentek keresztül az utóbbiak, milyen esetleges új feltételek között kell működniük, hárulnak-e rájuk új feladatok. Voltaképpen: ki kellene dolgozni a *tanszéki, tanszékcsoporti és intézeti könyvtárak továbbfejlesztésének koncepcióját*, irányelveit. E téren, azt hisszük, a hálózati központ feladatkeret ellátó központi könyvtárakra várnak nemcsak a kezdeményező

lépések, hanem az előmunkálatokkal kapcsolatos feladatok is.

A koncepció kidolgozása során meg kellene fogalmazni — a tanszéki könyvtárak típusaiból, feladataiból, a bennük kialakult munkamegosztási gyakorlatból kiindulva — a tanszéki könyvtárosok különböző csoportjaival kapcsolatos *szakképzési követelményeket*, valamint bérezési feltételeket.

2. Mivel e koncepció kidolgozása nyilvánvalóan nem mehet máról-holnapra, márpedig a tanszéki könyvtárosok cserélődésének megszüntetése, a szakma „felhígulásának” a veszélye sürgős intézkedéseket követel, átmeneti megoldásként:

a) módosítani kellene a tanszéki könyvtárosok besorolásáról is intézkedő 201/1970. (M. K. 5.) MM—MÜM sz. utasítást olyan értelemben, hogy a tanszéki könyvtárosok „könyvtári szakalkalmazottaknak” minősüljenek, és egyidejűleg gondoskodni kellene a tanszékcsoporti és intézeti könyvtárvezetői kulcsszámú állások rendszeresítéséről;

b) a hálózati központok — központi könyvtárak — feladatává kellene tenni annak szorgalmazását, hogy az egyetemen folyó átszervezés („intézetesítés”, „bokrosítás”) során a tanszéki könyvtárak és könyvtárosok megfelelő, a *könyvtári munka rangjához méltó* elbírálásban részesüljenek;

c) fel kellene oldani a műszaki egyetemeken érthetetlen módon még mindig fennálló nyelvtudási pótlék korlátozást (amely szerint tanszéki könyvtáros csak a világnyelvek után kaphat nyelvtudási pótlékot). Talán nem szorul bővebb magyarázatra, hogy ez az intézkedés éppen a szomszédos, baráti szocialista országok vonatkozásában fékezi már esztendőök óta a tanszéki könyvtárosok nyelvtudásának fejlődését.

Dr. Bá ndy Vilmos

A PEDAGÓGIAI SZEMLE 1972. 2. száma több, könyvtárosokhoz is szóló tanulmányt közöl. Legérdekesebb ezek sorában A *szlovákiai magyar tanuló irodalmi érdeklődése* c. beszámoló, Szeberényi Zoltánnéknak, a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusának munkája, mely 508 falusi, illetve kisvárosi, 9. osztályos gyermek dolgozatára épül és válaszait egy szlovák felmérés adataival veti egybe. Feltűnő, hogy a magyar gyermekeknel a szabad idő tevékenységek között milyen nagy előnnyel vezet az olvasás, míg szlovák társaiknál a tv, a rádió és a sport sokkal nagyobb hangsúlyt kap. A magyar tanulók legkedveltebb írói a magyar klasszikusok: Petőfi, Jókai, Móricz, Gárdonyi, Mikszáth, Arany, Ady, József Attila; rajtuk kívül: Verne, May Károly, Cooper, Rejtő. Kevésbé ismerik viszont a mai magyar ifjúsági irodalmat és feltűnően kevés ismeretterjesztő munkát olvasnak.

Ifjúsági irodalom és változó világ címmel Tóth Béla számol be az NSZK-beli Urachban tartott nemzetközi konferenciáról, végül Bauer Gabriella a soproni óvónőképző tanára értékeli az utóbbi évek gyermekvers irodalmát *Új törekvések a kisgyermkeknek szánt mai magyar gyermekirodalomban* címmel.

Együttműködés egy Szabó Ervin Könyvtár és a kerületi szakmunkásképző intézetek között

Az 1971-es év elején megbeszélésen vettek részt a XIII. kerületben működő Szabó Ervin könyvtárak vezetői és a kerületi szakmunkásképző intézetek igazgatói, hogy megvitassák a Művelődésügyi Minisztérium javaslata alapján elkészített együttműködési program vázlatát. E program lényege: a közművelődési könyvtárak megegyezés alapján vállalják egy-egy szakmunkásképző intézettel a kulturális együttműködést, illetve segítik művelődési tevékenységét. Könyvtárunk, a Fővárosi Szabó Ervin hálózat 4. sz. kerületi könyvtára, két MŰM intézettel kötött szerződést: a 207-es (épitőipari) és a 6-os (vegyipari) szakmunkásképző intézetekkel.

Az alábbiakban a szerződésekből idézünk példaként néhány pontot.

A könyvtár vállalja, hogy

1. a könyvtárat, az olvasást, a könyveket népszerűsítő plakátokat és egyéb propagandaanyagot bocsát az intézet rendelkezésére;

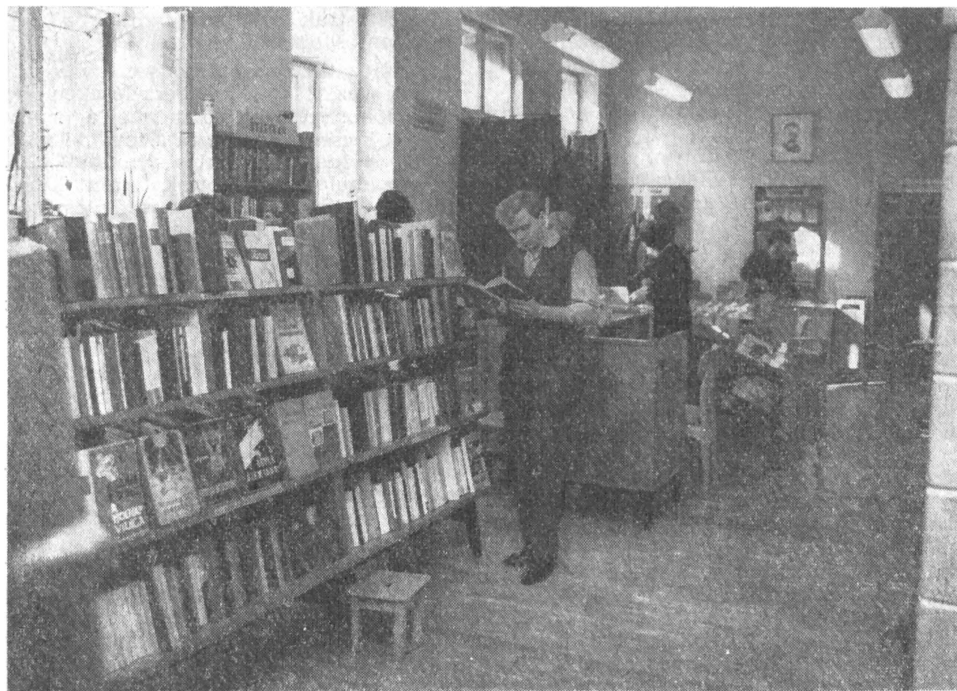
2. a megbeszélte időben fogadja az intézet tanulóit, ismerteti szolgáltatásait, és az érdeklődőket felveszi a könyvtár tagjainak sorába;

3. a tanév során hónaponként egy-egy alkalommal előadássorozatot szervez zenei, irodalmi, történelmi, földrajzi stb. tárgykörben. Az előadásokat vetítéssel, könyvekkel, előadóművészek szerepeltetésével teszi színesebbé.

Az intézet vállalja, hogy a könyvtár szemléltető propagandaeszközeit megfelelően elhelyezi, és az előadásoknak helyiséget ad, valamint gondoskodik a tanulók részvételéről.

Megállapodtunk abban is, hogy két alkalommal — a tanév kezdetén és végén — tájékoztatjuk egymást a közös munka eredményeiről, esetleges problémáiról, s megújítjuk együttműködési megállapodásunkat is.

A csaknem egyéves együttműködés tapasztalataként elmondhatjuk, hogy bár a kerületi könyvtárakra nagy terhet ró

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Lehet úti, 4. sz. kerületi könyvtára (Jánosi Ferenc felvétele)

ez az újfajta munka, mégis tartalmas, szép népművelési feladat, amit lehetőségeinkhez mérten igyekezzünk jól végezni.

A tartalmi előkészítésbe és a programok összeállításába bevontuk a szakmunkástanuló intézetek nevelőit és pedagógusait. Együttműködésünk során — módosítva a szerződésben foglaltakat — nem tanévenként kétszer, hanem több ízben tájékoztattuk a nevelőket tapasztalatainkról, a könyvtárunkba újonnan beiratkozott 62 ipari tanuló olvasmányigényeiről és a klubprogramok fogadtatásáról stb.

A tanulókat szeptemberben a nevelő tanárok előre meghatározott időpontban — osztályonként — elhozhat könyvtárunkba, ahol a könyvtár szolgáltatásainak bemutatása után a jelentkezőket felvettük olvasóink közé. Beiratkozási lapjaikat külön tároljuk, és ezek jelzést is kaptak.

Igy alkalmunk van állandóan figyelemmel kísérni a tanulók olvasmányait. Egy-egy előadásunkhoz, amelyet a könyvtári helyszüke miatt az intézetek klubszobáiban rendezünk, többnyire 30—40 könyvből összeállított könyvkiállítást készítettünk. Ezeket a könyveket az előadást megelőző hetekben az intézetek klubszobáiban tartjuk, s az érdeklődők kölcsönözhetik is.

Megfigyelésünk szerint e könyvek másodpéldányait gyakran keresik könyvtárunkban is a MŰM intézeti tanulók. Mivel az olvasás hatásvizsgálatának egyik legjobb módszere az egyéni beszélgetés, a tanulókkal folytatott beszélgetések eredményeit „naplóban” rögzítjük. (A legérdemesebbeket a tanév végeztével szeretnénk közreadni.) Így módunk lesz felmérni, hogy milyen ízlésszintről indultak és milyen fejlődést érnek majd el olvasmányaikban a diákok. Együttműködésünknek egyik célja ez. Statisztikánk szerint az építőipari tanulók az első hónapokban mást könyvtárunkból nem kölcsönöztek, mint kalandos szép-irodalmi könyveket. Azonban lassan nőtt az érdeklődés, elsősorban az útirajzok (közel állnak a kalandos könyvekhez!), de a politikai, illetve a történelmi témák iránt is. Érdeklődésüket az irodalom minél több területére szeretnénk kiterjeszteni. Hogy ezt számukra megkönnyítsük, klubfoglalkozások rendezését határoztuk el, illetve azok programjaiként előadások megtartását a szépirodalom, illetve az ismeretterjesztő irodalom köréből. A témák megválasztásakor a nevelők kéréseihez, valamint a tanulók igényeihez alkalmazkodunk.

A diákok egybegyűjtése a nagyon népszerű intézeti KISZ-titkár feladata, aki szintén minden előadáson, klubfoglalkozáson részt vesz. Egy-egy foglalkozás

résztevőinek száma kb. 40—50. Előadásaink témája 2—2 alkalommal technikai, illetve irodalmi, 1—1 alkalommal képzőművészeti, természettudományi, történelmi, zenei volt, 2—2 alkalommal pedig fejtörőket rendeztünk.

A két MŰM intézetben ugyanazok az előadások, rendezvények szerepelnek, egy téma előadására tehát két ízben kerül sor, ennek következtében nincs szükség új felkészülésre. Az előadásokat egy-egy alkalommal tanító vagy akár szórakoztató jellegű filmvetítés is színesíti. (Pl. a Borsos Miklós művészetét bemutató portréfilm vagy a nagy technikai vívmányokról szóló kisfilm, de a foglalkozás befejezéseket szórakoztatásul nem egyszer levetítettünk egy-egy Gusz-táv filmet is.)

A diákok megszerették az összejöveteleket, készülnek rá, szívesen vitáznak, beszélgetnek az előadás után. Például a 48-as Szabó Ervin könyvtár vezetőjének, Maruszkai Józsefnek a népszerű tudományos-fantasztikus irodalomról szóló előadását is igen élénk vita követte. Az előadó kiválasztásakor mindig szempontunk, hogy képes legyen jó kapcsolatot teremteni a hallgatósággal.

Ez a fajta olvasószolgálati munka nem újkeletű, hiszen a klubéletnek, a művelődési körök működtetésének hagyományai vannak a fővárosi könyvtárhálózatban. Csupán az történt, hogy a régi, jól bevált tapasztalatainkat, módszereinket kiterjesztettük az ipari tanulókból álló igen fontos olvasói rétegre.

A hálózati központ módszertani osztályának vezetésével megbeszéléseken, beszámolókon vettünk részt, ahol a tapasztalatok kicserélésén kívül a további munkához is kaptunk fontos útmutatásokat. A beszámolókon hallottakat mint kipróbált, jó módszereket átvesszük és saját területünkön felhasználjuk.

Például azt tervezzük, hogy a tanév befejezése előtt az FSZEK propaganda osztálya által sokszorosított kérdőíveket kitöltetjük az első, illetve a másodéves szakmunkás tanulókkal. A kérdőívek válaszai meghatározzák majd a jövő tanévre tervezett munkánkat.

A könyvtár propaganda osztályától a zenei előadásokhoz magnetofont kaptunk, de rendelkezésünkre állnak bármilyen más propagandaeszközzel is. Ez a fajta szervezethez az előadásokat előkészítő munkákat nagyban megkönnyíti.

Summázva az eddigieket: véleményünk szerint a MŰM intézeteknek szükségük van arra a segítségre, amit a kerületi könyvtáraktól kapnak és kaphatnak. A MŰM intézeti könyvtárosok elsősorban pedagógusok és nem könyvtárosok, tehát módszertani tanácsra is rászorulhatnak.

Például az egyik MŰM intézet felkérte könyvtárunkat, hogy segítsünk eltávolítani állományukból az elavult könyveket. Könyvállományuk azonban a selejtezés-sel lényegesen megcsappant, ezért a Szabó Ervin Könyvtár központi duplumaraktarából 450 kötet könyvet kérhettünk és adhattunk át az intézetnek sürgős segítségként.

Nem állítjuk, hogy a segítségnyújtásnak ez az egyetlen útja, hisz ha mindenkor jó szívünkre hallgatnánk, hamar kiürülne a központi raktár, de ezzel a gesztussal lehetőséget teremthetünk az együttműködés elmélyítésére.

Bárány Éva

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 4. sz. kerületi könyvtárának munkatársa

Vállalati szakkönyvtár — közművelődési könyvtári szerepben is

A „Könyvtáros” több ízben foglalkozott a szakszervezeti és a műszaki könyvtárak együttműködésének lehetőségeivel. (Legutóbb a februári számban *Petrás Anna* írt a kérdéstről.) A könyvtári gyakorlatból elsősorban olyan eseteket ismerünk, hogy a közművelődési feladatokat ellátó szakszervezeti könyvtár részt vállal a műszaki irodalom népszerűsítésében is: vagy saját állományának egy részét alakítja ki — főleg alapfokú — műszaki könyvekből, vagy a vállalati szakkönyvtártól vesz át és kölcsönöz műszaki könyveket. A következőkben olyan kezdeményezésről, illetve már több éve folytatott gyakorlatról számolunk be, amely az említettekhez képest fordított előjelű: ti. a vállalati szakkönyvtár látja el a szakszervezeti könyvtári tennivalókat is.

A szombathelyi Építők „Derkovits” Művelődési Házában működő szakszervezeti körzeti könyvtár megvizsgálta a körzetéhez tartozó építőipari vállalatok műszaki irodalommal való ellátottságát és a jelentkező igényeket. A vizsgálat megállapította, hogy a műszaki irodalommal legjobban ellátott vállalat, a 170 dolgozót foglalkoztató *Vas megyei Tanácsi Tervező Iroda*, melynek könyvtára anyagának gazdagsága, sokrétűsége következtében szinte minden magasabb műszaki igényt kielégíthetett volna. Csupán a műszaki könyvtár elhelyezése jelentett akadályt. Szerencsére a tervezők új irodaház építésére kaptak engedélyt.

A megyei tanács mint felügyeleti és fenntartó hatóság, messzemenően figyelembe vette azt az elképzelésünket, ame-

E. Fehér Pál előadása a mai szovjet irodalomról. A verseket Bánki Zsuzsa színművész mutatta be

lyet előzetes tárgyalásaink alapján *Iszak Gábor* igazgató és *Heckenast János* Ybl-díjas tervező mérnök a tervekben is kifejezett: olyan irodaházat kell építeni, amelyben központi helyet kap a könyvtár.

A tervekből valóság lett, s Vas megye legszebb és legmodernebb műszaki könyvtára készült el a tervező iroda új épületében.

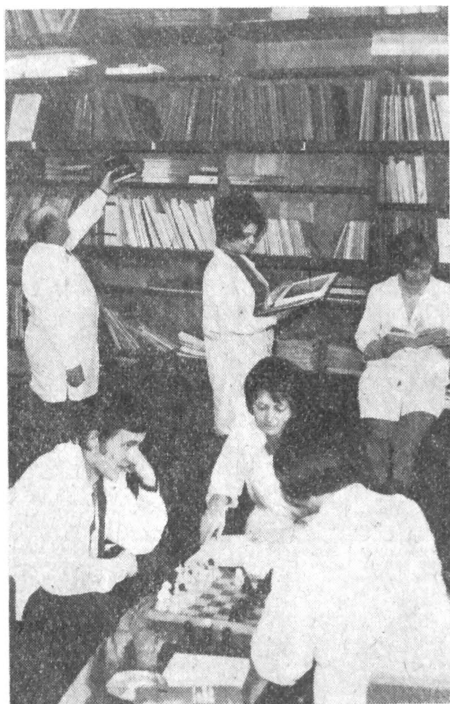
A műszaki könyvtár anyagának teljes feltárása, a katalógusok elkészítése 1967-ben befejeződött. Ekkor a könyvtár külön e célra készített részében elhelyeztük a szakszervezeti könyvtárat is 700 kötettel.

Így a középfokú végzettséggel rendelkező könyvtáros, *Koltay Miklósné* vezetésével egyetlen helyen megkezdte működését a két könyvtár.

Kezdetben a plakátokon kívül semmiféle propagandát nem fejtettünk ki a szakszervezeti könyvtár érdekében. Ennek oka az volt, hogy tanulmányozni akartuk a műszaki dolgozók érdeklődését a nem szakmai művek iránt. Figyeltük, mi igaz abból a közhiedelemből, hogy a műszaki dolgozók nem olvasnak szépirodalmat, ezen igényük megszűnik az érettségivel és az iskolai kötelező olvasmányokkal. Íme a tapasztalat és eredmény számokban:

		1968	1969	1970	1971
Könyvállomány	műszaki	1787	1965	2315	2731
	szakszervezeti	700	735	846	858
Műszaki folyóirat		427	485	593	696
A dolgozók száma		174	172	170	187
Rendszeres olvasó	a műszaki könyvtárban*	223	226	276	252
	a szakszervezeti könyvtárban	77	120	118	136
	a műszaki könyvtárból	9525	9608	9663	11 281
Kölcsönzött kötet	a szakszervezeti könyvtárból	1432	1977	2742	2743

* Megjegyzés: A műszaki könyvtár olvasói között más vállalatok műszaki dolgozói is szerepelnek, akik egyedi beiratkozás alapján rendszeresen kölcsönöznek könyveket.

Klubélet a könyvtárban

A szakszervezeti könyvtár állományát rendszeresen cseréltük. Kezdetben havonta adtunk új könyveket a már olvasott művek helyett, félévenként pedig a teljes anyagot kicseréltük. 1970 óta — a törzsanyag képzése mellett — az anyag mintegy 60—70%-a cserélődött ki. A cserék alkalmával a szakszervezeti könyvtároson kívül a tervezőiroda dolgozóitól is segítséget kapunk az anyag kiválasztásához. Jelenleg 1200 kötet a szakszervezeti letéti könyvtár állománya. Mint a fenti statisztikából kiderül, a dolgozók jelentékeny hányada olvasója a szakszervezeti könyvtárnak is.

Ez tette lehetővé, hogy a könyvtár az építők szakszervezeti központjának felhívására két alkalommal is részt vegyen az építők országos „Könyvtárklub” mozgalomban, ahol először második, majd első helyezést ért el. Megítélésünk szerint a könyvtár klubszerűsége lényegesen közrejátszott abban, hogy a kezdeti eredményeket sikerült nemcsak megtartani, hanem növelni is. Rendszeresen tartanak író-olvasó találkozokat, élménybeszámolókat, irodalmi előadásokat. Ezek gazdája a szakszervezeti könyvtár, amely a gazdasági vezetéstől minden szükséges segítséget és támogatást megkap. Az olvasók és hallgatók — sok esetben az előadók között is — ott találjuk az iroda párt-

szakszervezeti és gazdasági vezetőivel együtt az igazgatót és a főmérnököt is. Ha olyan rendezvény van, amelyen a gazdasági vezetők más irányú elfoglaltságuk miatt nem tudnak részt venni, másnap már beszámoltatják a könyvtárost a rendezvényről. Az ünnepi könyvhét, a műszaki könyvhónap és egyéb rendezvények alkalmával nemcsak a tervezőiroda dolgozói, hanem a szakszervezethez tartozó vállalatok is kapnak meghívást, és így a könyvtár kilép az üzemi keretéből és megyei központtá alakul át.

Nemcsak a rendezvények tekintetében, hanem az építőipari vállalatok irodalom-ellátásában is központi helyet kapott a műszaki könyvtár. Az állomány teljes feltárása és annak szakszerűsége lehetővé tette vállalatunk között a könyvtárközi kölcsönzést és azt is, hogy más vállalatok dolgozói egyénileg is rendszeresen használják a könyvtár műszaki anyagát. (Szakszervezeti letéti könyvtár minden vállalatnál van. Például 1971-ben a körzeti könyvtárhoz tartozó építőipari vállalatoknál 54 letéti és kölcsönző működött.)

A két könyvtárnak a tervezőirodán belüli irányítását a főmérnök vállalta. A gazdasági vezetést mindkét könyvtárnak a gazdája, természetesen a tömegszervezeti megbízottak bevonásával. A műszaki könyvvállomány évenkénti gyarapodása bizonyítja, hogy hatalmas összegeket fordítanak könyvbeszerzésre, s ezen kívül a körzeti könyvtár támogatása is meghaladja a SZOT irányelvekben megszabott keretet.

Az egyesített könyvtárak kezelését — mint említettem — főfoglalkozású könyvtáros végzi: munkaköre szerint műszaki könyvtáros, a szakszervezeti könyvtárat társadalmi munkában vezeti. Együttal ő szervezi a rendezvényeket is. Jelenleg az Építők Szakszervezetének országos „Könyvtárklub-mozgalom” versenyén kívül részt vesz a „Kiváló könyvtár” címért indított pályázaton is. A „Kell a jó könyv” mozgalomban az olvasók 20%-a vesz részt, s ez a szám napról-napra emelkedik. A hálózat műszaki és szakszervezeti könyvtárosai rendszeresen látogatják az iroda könyvtárát, tapasztalatokat és módszereket gyűjtve saját munkájukhoz. Az Építők Szakszervezetének Vas megyei bizottsága a szakszervezeti könyvtárosok módszertani értekezleteit is több esetben itt tartotta. Így vált a tervezőiroda könyvtára a megye építőipari könyvtárainak példájává, mintájává.

Összegezve: amikor a tervezőiroda könyvtáráról beszélünk, ma már elválaszthatatlanul összeforrott műszaki és közművelődési könyvtárat értünk rajta. A jó tárgyi és személyi feltételek ilyen mérvű megteremtésének köszönhető, hogy a szakszervezeti és műszaki könyvtár egészséges fejlődése az élet diktálta követelményeknek megfelel. Véleményem szerint ez a jövő útja.

Tóth József

a szombathelyi Építők körzeti könyvtárának vezetője

Segítse egymás munkáját a szakszervezeti és a szakkönyvtáros

Petrás Annának A szakszervezeti és a műszaki könyvtár együttműködése c. cikkéhez (Könyvtáros, 1972/2.) szeretnék hozzászólni egy iparvállalat műszaki és egy egészségügyi intézmény orvosi könyvtárában szerzett tapasztalataim alapján.

Ahhoz, hogy a szakszervezeti és a szakkönyvtárat ugyanaz a személy kezelje, valóban „a körülmények szerencsés összetalálkozása” szükséges. Ennek az egy személynek egyebek között elég idővel kell rendelkeznie ahhoz, hogy mindkét könyvtár munkáját megfelelően el tudja látni. Ha ez a feltétel nincs biztosítva, a két könyvtár ily módon történő összekapcsolása az egyik vagy a másik, esetleg mindkettő rovására fog menni.

A két könyvtár szoros együttműködése akkor is célszerű, ha nem kezeli mind-

kettőt ugyanaz a személy. Gazdaságos, mert a beszerzések megfelelő összehangolását teszi lehetővé, s ez mindkét könyvtár számára hasznos. A két könyvtáros segítheti és kiegészítheti egymás munkáját: a nyitvatartási idejük meghosszabbítása lehetőségessé válik, a két könyvtáros helyettesítheti egymást szabadság vagy egyéb távollét idején, együtt leltározhatnak, stb. Megfelelő együttműködéssel mindkét könyvtár olvasótáborá bővíthető, ahogyan ezt az említett cikk példája is mutatja. Anélkül, hogy a két könyvtár önállósága és más-más jellege megszűnne, olyan hatékony munkára nyílik lehetőség, amilyent egymástól elszigetelve egyik könyvtár sem tudna kifejteni.

A könyvtár eredményes működése sok-

ban függ a könyvtáros szaktudásától. A szakkönyvtár kezelőjének jól kell ismerenie a könyvtár gyűjtőkörét képező szakterületet. Jó, ha a könyvtáros a munkaterületéhez kapcsolódó szakképzettséggel is rendelkezik, vagy azt megszerzi, pl. műszaki könyvtárban a megfelelő szakmunkás vagy technikus képeztést, orvosi könyvtárban a középfokú egészségügyi szakképeztést, stb.

A szakszervezeti könyvtáros elsősorban szépirodalommal és ismeretterjesztő irodalommal foglalkozik. De azért bizonyos természettudományos műveltséggel neki is rendelkeznie kell, mert ma már, véleményem szerint, egyetlen könyvtáros sem engedheti meg magának azt a luxust, hogy csak „humán érdeklődésű” legyen. A mai ember élete egyre szorosabban kapcsolódik a technika világához, ebben a világban él és dolgozik. A nagy könyvtárakban már a jövő útját jelentő gépe-

sítés is megköveteli a matematikában és fizikában való jártasságot, a megfelelő alapismereteket. Azonkívül egyre több az olyan szépirodalmi mű, Verne utópisztikus regényeitől az úrhajózással kapcsolatos modern irodalomig, amelynek megértése és kellő értékelése mind több természettudományos ismeretet követel. Korunk hőseinek élete sokszor laboratóriumokban zajlik le, és számítógépek között születnek a világot formáló nagy felfedezések!

Mindezt éppen a könyvtárosoknak nem szabad figyelmen kívül hagyniuk. Bármilyen munkaterületen dolgoznak is, be kell látniuk, hogy ma már általános műveltség nem képzelhető el alapos és széles körű természettudományos ismeretek nélkül.

Dr. Szőnyi Ferencné
a Szegedi Városi Kórház könyvtárosa

A Petőfi-házba kerül Sárszentlőrinc könyvtára

Községünk lakossága 1922 fő, a lélekszám az előző évtizedhez viszonyítva lényegesen csökkent. Az olvasók száma 1970-ben 478 volt. Az utóbbi öt évben a könyvek száma 450 kötettel növekedett, s jelenleg 4536 kötet. Az állomány nagysága és összetétele megfelel a lakosság igényeinek.

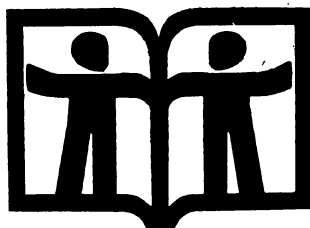
Az új könyvek beszerzéséhez a községi tanács évenként 9000 forintot ad a költségvetésből. A jelenlegi könyvtárhelyiség nem teszi lehetővé, hogy erősebb ütemben fejlesszük a könyvállományt, mivel nagyon kicsi. A végrehajtó bizottság minden évben megtárgyalja a könyvtár munkáját. Legutóbb a könyvtáros beszámolójában és a határozati javaslatban is kérte, hogy gondoskodjunk nagyobb helyiségről. Sokat törtük a fejünket, hol tudnánk megfelelő helyiséget adni a könyvtárnak. A megoldás közeleink látszik, mert a Hazafias Népfront kezdeményezésére a *Petőfi-házat 1972-ben felújítjuk* a megyei tanács és a Műemlékvédelmi Bizottság támogatásával. *Ebben az épületben kap helyiséget a könyvtár is* az irodalmi múzeum és a tájmúzeum mellett. Így tudjuk megoldani a könyvtár elhelyezését, s még a további fejlesztésre is lesz lehetőségünk.

A 300 Ft-os tiszteletdíjas könyvtáros öt éve vezeti a könyvtárat. A tiszteletdíjat ebben az évben 700 Ft-ra emeltük, figyelembe véve jó, lelkiismeretes munkáját. A könyvtáros több mint száz új olvasót szervezett. Az eredmény elérésében segí-

tett a jól sikerült író-olvasó találkozók megrendezése is. Az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy érdemes író-olvasó találkozókot szervezni, mert az érdeklődés figyelemre méltó. *Jobbágy Károly, Végh Antal, Molnár Gábor, Pákolitz István, Simon István* írőkkel, illetve költőkkel ismerkedhettek meg az olvasók. Az író-olvasó találkozók szervezését továbbra is folytatjuk.

Terveink valóráváltásával a jelenleginél nagyobb gondot veszünk a vállunkra, mivel a Petőfi-ház és benne a könyvtár fenntartása többletkiadást jelent az eddigiekhez képest, de a tanácsnak ezt vállalnia kell, annál is inkább, mivel a könyvtár nagyban hozzájárul a lakosság művelődésének fejlesztéséhez.

Lázár Pál
tanácselnök

Fontosságukra jellemző: néha megkérik őket, hogy menjenek korábban haza

Hivatalosan senki sem merné kijelenteni, hogy a 28 ezer kötetes műszaki könyvtár a Dunai Vasműnek nem fontos, nélkülözhetetlen tartozéka, hogy az ott felhalmozott szellemi kincs gyarapítására, felkínálására és felhasználására nincs fokozottan szükség a világszínvonal eléréséért, a műszaki-technikai színvonal emeléséért folytatott szakadatlan harcban.

Hivatalosan a Dunai Vasmű évi 300–400 ezer forintot áldoz új könyvek beszerzésére, több mint kétszáz hazai és külföldi szakfolyóirat előfizetését tartja fontosnak, 178 téma figyelését kéri, csak az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központtól, vagyis évente körülbelül nyolcszáz ezer—egymillió forintjában van a gyárnak a főbejárat fölé eldugott műszaki könyvtár. És ez nem kevés.

A szimpatikus számok mögött

A Dunai Vasmű műszaki könyvtárának a múlt évben 432 beiratkozott tagja, olvasója volt. Más szóval, ennyien fordultak meg a gyár kultúrtermének emeleti helyiségében, amelyet a főbejárat egyik oszlopán elhelyezett, ütött-kopott, szegyélnivaló cégéren kívül semmi sem hirdet. A könyvtárlátogatók negyven százaléka a főiskola diákjai közül kerül ki, akik tanulmányaikhoz gazdag szakirodalmat találnak itt. A diákokat leszámítva tehát körülbelül 260 vasmű-dolgozó járt tavaly a műszaki könyvtárban.

A Dunai Vasmű dolgozóinak száma megközelíti a 13 ezret. A műszakiak száma csaknem ezeregyszáz, az adminisztratív állományú dolgozók száma pedig eléri a hatszáznyolcvanát. A műszaki és adminisztratív állományú dolgozóknak tehát mindössze alig 15 százaléka volt tavaly a műszaki könyvtárban. A forgalmazott könyvek számáról a könyvtár dolgozói nem tudnak statisztikát mutatni: hát, visznek, visznek, kinek mi kell...

A legtekintélyesebb mérnököknek, kutatóknak, szakértőknek mindennapi munkájukhoz a vállalat tulajdonát képező, kis magánhasználatú könyvtáraik vannak, amelyeket maguk kezelnek. Működnek még a gyárreszlegeknél, főosztályokon úgynevezett kiskönyvtárak is. A könyvtár vasműbéli felügyelői szerint ez a megoldás életközelséget jelent. A kis-

könyvtárakat adminisztrátorok kezelik, forgalmukról a műszaki könyvtárban nincs adat. A kiskönyvtárosok általában azt viszik ki, amit kérnek, vagy amiről gondolják, hogy szükséges lehet. Dekoncentrálták a meglevő tudományos anyagot, tizenöt helyen vannak kiskönyvtárak, tulajdonképpen szivességi alapon való kezeltségben. Ez jelentené az életközelt.

A könyvtártudomány rangja

Bátran kijelenthetem, hogy a Dunai Vasműben nincs rangja a könyvtártudománynak. Igazolom ezt első megdöbbenő tapasztalatommal: amikor először kerestem a műszaki könyvtár vezetőjét, nem volt a helyén. A távlati fejlesztési főosztályvezető titkárnőjét helyettesítette, a főosztályvezető előszobájában.

A könyvtár felügyeletét ellátó távlati fejlesztési főosztályvezető véleménye szerint nincs is szükség könyvtárvezetőre, éppen a dekoncentrált könyvtári munka miatt. A könyvtártudomány megbecsülése, rangja, hasznának elismerése akárhogy is forgatjuk, a munkát elvégző ember anyagi megbecsülésében is tükröződik. Nos, a műszaki könyvtárnak évek óta nincs kinevezett vezetője. A jelenlegi, megbízott vezető Tolnai Zoltánné, valamiféle könyvtárosi tanfolyammal rendelkezik és mindössze 1600 forintért irányítja a könyvtár „ügymond” tudományos munkáját. Dönt, vagy csak adminisztrál 28 ezer kötet könyv között, és e napokban például az a gondja, hogy a reá ruházott jog alapján milyen könyvet is vásároljon 10 ezer forintért.

A műszaki könyvtárban nincs idegen nyelvet beszélő ember, pedig az idegen nyelvű folyóiratok száma meghaladja a százat. Hivatalos álláspont szerint ez is jó, mert így legalább a gyakorló műszakiak kényszerülnek elvégezni a műszaki fordításokat.

Vásárlás, témafigyelés

Századunkban, úgy is mondhatnók: napjainkban, kétségkívül nagy jelentősége van az új könyvbeszerzéseknek, hiszen azok a könyvtár korszerűségét, használhatóságát határozzák meg.

A Dunai Vasmű műszaki könyvtárában általában úgy történik a vásárlás,

hogy a kiadók ajánlatait elküldik a termelési főmérnökségre, a főkönyvelőségre és a beruházási főosztályra. Akinek ott a kezébe kerül a lista, az kipipálja a szerinte érdekesnek tartott könyvet és odaírja a nevét. Egy idő után ezt a három példányban közzétett ajánlatot összegyűjtik, kigépelik belőle a kipipált könyveket és a felügyeletet gyakorló főosztályvezető jóváhagyása után megrendelik azokat, s ha kevésnek tűnik, akkor, mint most is, tízezerforintnyi jogot kapnak a könyvtárosok is a rendelésre.

A könyvtár vezetőjének ezzel kapcsolatos megjegyzése:

— Van úgy, hogy el sem jön az illető azért a könyvért, amelyiknek a megvásárlását kérte.

— Úgy tűnik tehát, hogy maga a könyvtár vezetője is azt hiszi, vagy elhiszi, hogy a műszaki könyvtár állományának gyarapítása néhány ember érdeklődésének, izlésének, netán olvasási ingerének függvénye. Úgy tűnik, a könyvtár vezetője nem meri tudni, hogy a könyvtárfejlesztésnek tudományos alapjai, feltételei vannak, s hogy ezek csak kismértékben függenek attól, hogy valahol, valakinek milyen címek ötlöttek a szemébe.

Az OMKDK témafigyelő szolgálata a Dunai Vasmű megrendelésére 178 témát figyelt 1971-ben. 1972-ben semmivel sem bővült, semmivel sem szűkült a figyelt témák száma és iránya. A Dunai Vasmű

dolgozóinak érdeklődési köre, legalábbis eszerint, egy esztendő alatt semmit sem változott.

Mi a véleménye a könyvtárról?

Megkérdeztem a műszaki könyvtár vezetőjét: mi a véleménye a könyvtárról. Válaszát szó szerint idézem:

— Jó, hogy van, de nem olyan fontos...

Így vélekedik saját munkájáról, és ez esetben nyilvánvalóan erős véleményátvitelről van szó. Tudniillik, valakik, valahol elhitették vele, hogy valóban nem fontos. A megbízott vezető láthatóan kisebbségi komplexussal küzd, idegennek érzi magát és a könyvtárat a távlati fejlesztési főosztály kebelében és bizonyos jelekből arra következtet, hogy az egészet csak szükséges rossznak tartják. Becsületesen szándékra vall, hogy hiányolja a szakavatott ellenőrzést és ezzel kapcsolatban a segítő bírálatot vagy elismerést.

Fanyar mosoly kíséretében megjegyzi, hogy a könyvtár előtt gyakran tartanak értekezletet, és ilyenkor még az sem keresheti fel a kölcsönzőt, aki egyébként oda igyekezne. Sőt, amint elmondotta, fontosságukra jellemző, hogy amikor fontosabb értekezletet tartanak, a munkádó befejezése előtt hazaküldik őket, hogy ne zavarjanak.

Miskolczi Miklós
(Dunaújvárosi Hírlap)

könyvtári görbe tükör

Guruló Uránia

Régi tapasztalat, hogy ha két ember feltűnő érdeklődéssel az égre bámul, rövid időn belül a kíváncsiak gyűrűje veszi őket körül, akik szintén látni akarják az „égi tüneményt”...

Így került a művelődési autó nyári ismeretterjesztési programjába a távcsöves csillagnézés. S miért is ne nézhetnénk az égre? Nincs ott semmi olyan, amit 14 éven aluliak nem láthatnak. Mert ez is szempont. Meg aztán pénzbe se kerül... és mindenki jól látja.

A csillagos égen való kalauzolásra felkértük a megyeszerte közismert amatőr-csillagászt. A spontán érdeklődésre számítottunk, csupán a biztonság kedvéért rajzoltam plakátokat. Rajzolás közben mindössze egyetlen apró momentum zavart: nem tudtam, hol kell a távcsöbe

nézni. A józan ész azt diktálta, hogy az égre irányított cső alsó nyílásán kell be- és a felső nyílásán pedig kinézni. A plakát ily módon egész szemléletesre sikerült.

Elérkezett az első előadás napja.

Lajostelep: „Most van a nap lemenőben” — énekelték az idénymunkás lányok a tarlóról jövet, ahogy az már róluuk mindenféle szociográfiában meg van írva. Tudniillik, hogy befele jövet énekelnek. A házakból kandi tekintetek kísérték a távcső felállítását. Az üzemi konyha irányából átható pörköltszag terjengett tarhonyával. Kellemes nyári estének ígérkezett...

A kisebbfajta légvédelmi ágyúhoz hasonló távcsövet ott szereltük fel, ahol a legkevesebb volt a csalán.

— Tessék mondani, ebből löni fog-
nak? — érdeklődik az egyik rosszul in-
formált meztelű fiúcska.

Még világos van, amikor a Hold meg-
állapodásunk szerint felkel. Csillagá-
szunk szakértelemmel „célba veszi”, és
kezdődik a csillagnézés, ahogy érdeklődő
látogatóink nevezik, a „kukucskálás”.

Fiatal traktoros néz a lencsébe. Elké-
pedve kiált föl: — A kiskésit! Teljesen
olyan, mint a tv-ben!

Csillagászunk arcán méltatlankodás, de
rendíthetetlenül magyaráz tovább és is-
métel az újonnan jötték kedvéért.

Óreg néne totyog oda, kezében tejes-
kanna. A fiatalabbja előre engedi. A né-
ni leguggol, alulról kukucskál a távcső-
be.

— Nem úgy kell! Nem ott kell nézni!
— kiabálják a körbenállók. Mire a néni:
— Mán nekem ne mondják kedveskéim,
én a „plakéton” így láttam...

Hét és nyolc óra között — programon
kívül — megindul a szűnyoginvázió. Er-
re nem számítottunk. Ettől kezdve úgy
fest a távcsőre várakozók sora, mint egy
sportkörü bemelegítés edzés előtt. Aki
éppen kukucskál, azt mások vakarják
szolidaritásból. A csillagász az ügyeletes
kezével mindig utána állít a távcsövön,
a másikkal vakarózik.

Végül is a szűnyogok kerülnek ki
győztesen a párharcból.

A csillagnézők Holdat, Marsot, Jupi-
tert otthagynak — mint vesztes csapat —
menekülnek a még mindig inycsiklando-
zó pörköltszagot árasztó ebédlőbe, ahol
a művelődési autó vezetője csillagászati
kisfilmeket vetít számukra. A vásznon
kondér nagyságú hold jelenik meg az
összes kráterével és hegyével. A nézők
soraiból elégedett felkiáltások hangza-
nak: — Sokkal nagyobb, mint az odakin-
ti! És még szűnyogok sincsenek!

A hátsó sarokban néhányan — akiket
a világmindenségnél jobban izgat a pör-
költ szaga — a jelenlevő szakácsnőt pró-
bálják rábírní, hogy adja elő a maradék
pörköltet...

A programba a pusztákon kívül egyet-
len községet iktatunk, az érdeklődés ösz-
szehasonlítása végett.

Valóban, itt ellenállóbbnak bizonyul a
hallgatóság a szűnyogokkal szemben. Ta-
lán azért, mert a tanácselnök is ott van.
S mivel ő nem vakarózik, senki sem tesz
egy hangos megjegyzést sem a szűnyo-
gokra. Csak úgy félszájjal, egymást ol-
dalba bökve kérdezzetik: — Magát is csi-
pik?

A tanácselnök éppen a Marsot nézi,
amikor az egyik néző — a sötétség leple
alatt — megszólal: — Elnök elvtárs! Ve-
hetne a művelődési ház részére egy ilyen
távcsövet! Az elnök szó nélkül kukucskál
tovább, majd nagysokára megszólal:

— Annak ugyan befellegzett... — és a
Marsra mutat. Éppen fátyolfelhő úszott
eléje. De senki sem feszegeti tovább a
kérdést. Ki tudja, mire gondolt az el-
nök?

A kíváncsiság nem hagyja nyugton a
közeli kocsmában iszogatókat sem. Hi-
szen olyan embergyűrű veszi körül a
távcsövet, hogy ott valami egészen rend-
kívüli dolognak kellett történnie. A jó-
zanabbja odabotorkál. Az első közt két
férfi, aki bizonyára többet ivott már öt-
ven csöppnél. Egymást átkarolva meg-
állnak a csoport mellett.

— Kit ütöttek le? — kérdi az egyik.
Csalódottan veszik tudomásul, hogy sem-
mi botrány, itt ismeretterjesztés folyik.
A másik erősködik, hogy ő is a távcsőbe
akar nézni. Odatolakodnak.

— Erdekes! — kapaszkodik meg a táv-
csőben — szabad szemmel milyen fényes-
nek látom a Holdat, emigy meg korom-
fekete!

— Fekete hát, hiszen a barátja a táv-
cső másik végének támaszkodik — fi-
gyelmezteti a rendületlen türelmű csilla-
gász, aztán tovább magyaráz:

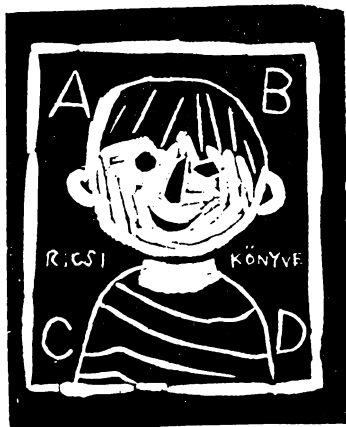
— Az a sötét folt ott középen az Esők
tengere...

— Már megint a kocsmában kódo-
rogsz, ahelyett, hogy hazagyümmél?! —
csendül fel egy erélyes szoprán a hátunk
mögött. Az egyik részeg feleségének a
hangja. S rögtön utána a méltatlankodó,
borizú válasz:

— Én?! A kocsmában?! Édesanyám!
Ezek a kukkeros elvtársak a megmond-
ható, hogy egész este a Holdat néztem!

Búcsúzáskor itt is — és mindenütt —
megerősítik, hogy ilyen jól még sohse
művelődtek. Menjünk máskor is...

Csaba Orsolya

Bor István ex librise

HALÁLOZÁS. Kakuszi Jánosné sz. Horváth Vizi Erzsébet főkönyvtáros, aki 19 éven keresztül volt a szegedi Városi Somogyi Könyvtár munkatársa, 1972. március 1-én, 43 éves korában elhunyt.

EZER LAKOSRA MIND-ÖSSZE 1760 KÖTET JUT a Csongrád megyei tanácsi könyvtárhálózatban, így ebben a tekintetben Csongrád a megyék között az utolsó előtti helyen áll. Az állomány gyarapítására az előző években viszonylag kisebb összegeket fordítottak. A megyei tanács végrehajtó bizottsága februári ülésén elemezte a könyvtárak helyzetét, s elhatározta, hogy a múlt évi pénzmaradványból tervben felül nagyobb összeget ad a könyvvállomány bővítésére: 1973-tól évente két és félmillió forintot fordít állománygyarapításra. Ez az összeg körülbelül egymillió forinttal magasabb, mint amennyi eddig rendelkezésre állt. A végrehajtó bizottság határozatokat hozott a tanyai letéti könyvtárak jobb könyvellátására, a könyvtárak berendezéseinek korszerűsítésére, az egészségügyi és szociális intézmények könyvellátásának javítására is.

A SZEGEDI KÖNYVTÁR- ÉS LEVÉLTÁR-ÉPÜLET tervpályázatának anyagát kiadványban tették közzé az épület- és intézményegyettes létesítésében érdekelt szervek. A díjazott pályaterveket és bírálati értékeléseket tartalmazó dokumentumgyűjteményt Bezeredy István és Péter László áttekintése egészíti ki a szegedi könyvtáregyesítési törekvésekről, illetve a Dóm tér múltjáról. — Egyébként a legújabb értesüléseink szerint a könyvtáregyettes építése még ebben az öt éves tervidőszakban megkezdődik.

Hírek

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM ÚJBÓL KIJELÖLTE a mezőgazdaság és erdőgazdaság szakterületeit szakirodalommal ellátó országos jellegű tudományos, valamint tudományági szakkönyvtárakat, továbbá e szakterületek könyvtári kooperációs köreit. Az erre vonatkozó utasítást, illetve a könyvtárak felsorolását a 110/1972. (M. K. 5.) MM számú utasítás és annak mellékletei tartalmazzák. Az új szabályozással, melynek szövege a Művelődésügyi Közlöny 1972. évi 5. számában jelent meg, a 131/1968. (M. K. 11.) MM számú utasítás 18. pontjának — szakterületre vonatkozó — átmeneti jellegű — rendelkezési hatályukat veszítették.

KISGRAFIKAI PÁLYÁZATOT HIRDETETT a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár a helyi szervekkel közösen a májusban megrendezendő Székely Mihály zenei napok alkalmából. A fa-, műanyag- vagy linómetszetnek Jászberény híres szülöttének, Székely Mihálynak emléket kell idéznie valamilyen módon. A könyvtár a pályázatra beérkező művekből kiállítást rendez, s a legsikeresebb hús lapból mappát jelentet meg. A pályázat szervesen kapcsolódik a könyvtár fel-

adatköréhez is, hiszen az intézmény már tagja a kisgrafika barátok körének, s ex librisekből, alkalmi grafikákból külön gyűjteményt hoz létre. (A.)

ASZÓDON TÖLTÖTTE diákéveinek egy részét Petőfi Sándor, akinek egyébként családját is több szál fűzte a községhez. Ezért határozta el a költő születésének közelgő 150. évfordulója alkalmából a Pest megyei nagyközség tanácsa, hogy összel felállíttatja Petőfi mellszobrát, Kovács Ferenc alkotását, és rendbehozzatja azt a házat is, amelyben 1835-től 1838-ig a költő lakott. Mindezen felül kívül-belül tataroztatja a községi könyvtár épületét; e könyvtár ugyanis Petőfi Sándor nevét viseli.

AZ EMBER ÉS A KÖNYV címmel közös amatőrfilm pályázatot hirdet a nemzetközi könyvév alkalmából a Békés megyei, illetve a Békéscsabai Városi Tanács, a Kner Nyomda, a Megyei Művelődési Központ és a Megyei Könyvtár. Pályázni lehet a könyv és az ember kapcsolata bemutatató amatőr méretű fekete-fehér vagy színes hangosított filmmel. Témák: Az ember és a könyv; A könyv története; A könyv útja (készítése, terjesztése, használata); Régi magyar nyomdák (termékei); A rovársírástól a groteszk betűig; Kner; Régi magyar könyvek; 25 év szép magyar könyvei; A ma könyvei; Az olvasó ember; Könyvtárról — könyvtárra; Gyermekkönyv — gyermekkönyvtár; A könyv és az oktatás; Könyvek a tanyavilágban; 500 éves a magyar könyv. A legjobb filmeket 4000, 3000, 2000, illetve 1000 Ft-tal díjazák. A pályázatra szánt filmeket 1972. szeptember 23-ig kell elküldeni a Békés megyei Művelődési Központ címére (Békéscsaba, Luther u. 6.)

Huszonöt év magyar drámája

Közismert törvény, hogy a dráma színpadra való, a színházi előadás ad neki életet. A szöveg többnyire csak alap, amelyet a rendező és a színészek munkája bontakoztat ki igazán. A dráma mégis mindenekeelőtt *irodalom*. Irodalom, amely ha valóban esztétikai minőséget hordoz, olvasásra is való. A zseniális rendező az irodalmilag értéktelen szövegből is épkezláb színházi produkciót csinál. A zseniális színész, ahogy mondani szokták, a telefonkönyvet is el tudja játszani. Színházi siker és irodalmi értékű alkotás nem mindig ugyanaz. Két külön műfaj a színház és az irodalom, s a színpadi művészet nem mindig az írott szó művészetének szolgálatában áll. „A színház — mondja Thomas Mann — túlságosan erős, túlságosan önakaratú ahhoz, hogy csupán szolgáltatója legyen egy olyan költészetnek, amely önmagát akarja, és a maga hírnevét, nem pedig a színházét.”

A drámai irodalom elsősorban mégis csak irodalom, és a műfaj klasszikusai nem csak színházi előadásban váltak ismertekké, hanem nyomtatásban is. A görög meseterék: Aiszkhülosz, Szophoklész, Euripidész vagy az európai drámai irodalom nagyjai: Shakespeare, Racine, Molière, Goethe és társaik éppúgy a könyvek révén is terjedtek, mint a színház jóvoltából. És ugyanez mondható el a magyar dráma klasszikus alakjairól is: Vörösmarty, Katona és Madách drámái olvasmányok is, nemcsak színpadon előadható szövegek. Valamikor „könyvdrámának” nevezték a nyomtatott betű révén terjedő drámái műveket. Az elnevezés ma már érvénytelennek tetszik, hiszen azok a darabok, melyeket „könyvdrámáknak” könyvelt el az irodalomtörténet-írás és a közvélemény, pl. Goethe *Faustja* vagy *Az ember tragédiája*, ma már a színházakban is százas száziárban érnek el sikereket. A „könyvdrámákról” sorra kiderült, hogy versenyképesek a legmulatságosabb Molnár Ferenc-vígjátékokkal is.

A dráma részben azért „könyvműfaj” maradt. A színházak nem játszhatják egyszerre valamennyi klasszikust. S aki a drámai irodalmat ismerni akarja, annak olvasnia kell, mégpedig sokat. A felszabadulást követő huszonöt esztendő magyar drámairodalma is *elsősorban az olvasóra vár*. Könyvekben, külön vagy gyűjteményes kiadásokban ezek a drámák mind megközelíthetők. És meg is érdemlik az érdeklődést, a közeledést. A magyar líra és a magyar próza huszonöt esztendejének teljesítményei mellett belőlük is egy korszak természete, egy történelmi fejlődés menete ismerhető meg. A dráma is várja olvasóit, akárcsak a vers és a regény.

A megújulás változatai (1945—1948)

A jó drámák nyomtatott formában is élményt adnak, igaz, de azért minden dráma színpadra vár. A drámaíró is elsősorban a színpadi előadás reményében fogalmaz, mégha filozófiai színművet ír is. Az irodalmi értékskálán rangosnak bizonyult szövegek azonban nem kerülnek mindig a színház deszkáira. A színházi előadás egy egész apparátus működését kívánja, s ez az apparátus nem mindig a darabok irodalmi értéke szerint választ. Különösen akkor, ha a bemutató, a kiválasztás gazdasági szempontok szerint alakul, ha az anyagi siker iránt táplált várákozás dönti el egy-egy drámai szöveg sorsát.

A felszabadulás után következő korszak egyik nagy érdeme, hogy az anyagi érdek elve kevesebbszer irányította a színházak műsorpolitikáját, mint a két világháború között. A korábbi időszakban a színház elsősorban tőkés vállalkozást jelentett, s az anyagi érdek megszabta a darabok kiválasztását. Erről a korszakról írta Németh László: „A magyar irodalomnak nincs nagyobb érdeke, mint hogy a színpadot szószéklül megkapja. Lehetetlen, hogy az írók sokkal jobb darabot ne írjanak, mint amilyenekkel a színházi szerzők abrakolják a közönséget”. Nagy Lajos pedig e szavakkal jellemezte az „író” hátrányát a „szerzővel” szemben: „Nem kell a gondolat! — Az író, még ha polgári is, veszedelmessé válhat. De a szerző! Az már csak többszörösen kipróbált, mások által kigondolt, de veszélytelennek bizonyult, legalábbis hatástalanított gondolatokkal, azaz rekvizitumokkal zsonglörködik”.

A felszabadulás után éppen ez a helyzet változott meg: 1945-től 1948-ig az újradéklés és az igazságkeresés őszinte lendülete, utána a színházak köztulajdonba vétele fékezte meg az üzleties gondolkodást. (Persze nem véglegesen és nem feltétlenül, hiszen éppen az utóbbi évek műsorpolitikai vitái is arra utalnak, hogy az anyagi siker iránt megnyilvánuló igény időnként legyőzi a művészi érdekeket.) Az irodalmi színvonalú drámai művek sokkal könnyebben kerültek színpadra, mint a háború előtt. S ha voltak is viták vagy adminisztratív nehézségek (legalábbis 1949 után), a jó drámák színpadi előadása előbb-utóbb bekövetkezett.

1945-ben többfajta örökséggel indult az új magyar dráma. A polgári drámaírás továbbra is szerepet töltött be, s volt bizonyos szerepe a kommersz-színműirodalomnak is. Nagyobb lehetőséget kapott viszont a népi irodalom drámai termése: Németh László és Tamási művei mellett Illyés Gyula drámái is megjelentek a színpadon. És nagy szerepet játszott a szocialista dráma, pl. Háty Gyula, Déry Tibor, Gergely Sándor színpadi művei, azok az írók és azok a drámák, akiket és amiket a Horthy-korszak hallgatásra ítélt.

Az új magyar dráma először is a közelmúlt felmérésére, értelmezésére vállalkozott. Ezt az értelmező szerepet kezdeményezték Déry Tibor színpadi művei. A *tanúk* az író háborús odisszeját dramatizálta: a kitaszítottság, a szorongás, az elfogatás és a menekülés kalandjait. S arról a katharizsról beszélt, amelyet a tragikus tapasztalatok után a szolgálatban és az elkötelezettségben talált. Ez a darab azonban egyúttal a felelősség drámája is: Déry a nemzet közönyében látja azt a lehetőséget, amit a fasiszta pusztítás kihasználhatott. A helytállás elmulasztását, a történelmi méretű passzivitást vétkét vizsgálja *Tükör* című drámájában is. Déry azt mutatja be, hogy egy feddhetetlen erkölcsű család tagjai miként válnak a fasiszta hatalom garázdálkodásának tétlen nézőivé. A „gyilkosok közt cinkos, aki néma” igazságát dokumentálja; azok felett ítélkezik, „akiknek nyugodt a lelkiismeretük, mert személy szerint nem vesznek részt a vérszopásban, csak tudomásul veszik”. Déry morális igényeket hangoztat tehát: a Horthy-fasizmus és a háború történelmi útvesztésének tanulságait a kritika szellemében kívánja érvényesíteni. Harmadik darabjában: az *Itthonban* is a múlt árnyai-val küzdött: a revansra vágyó régi uralkodó osztályt leplezte le és ítélte el.

Ugyancsak a múlttal vetett számot Gergely Sándor és Kassák Lajos egy-egy drámája is. Gergely *Vitézek és hősök* című darabja két életfelfogást, két emberideált állít egymással szembe: az úri osztály háborús „vitézességét” és a munkásmozgalom hősiességét. A dráma során lelepleződik az első önzése, gyávagsága és igazolódik a második: a forradalmár-hősiesség, amely önzetlenül, önként, eszmények nevében vállalja a megpróbáltatásokat, a küzdelmet, a szenvedéseket. Kassák *Es átlépték a küszöböt* című darabja egy lelki nyomorúságban élő, hamis ábrándok közé menekülő, sivár kispolgári család fojtogató atmoszféráját teremtette meg. Csehov eszközeivel dolgozott, elsősorban a léghör felidézésére törekedett. A felelősség drámáját, a nemzeti történelem közelmúlt korszakát mutatta be Örkény István hadifogságban írt műve: a *Voronyezs* is. Ez a darab a magyar hadsereg katonáinak számvetését és önmagukra eszmélését ábrázolta.

A szocialista drámairodalom, már a fentiekből is kiderül, elterjedt a magyar színpadon. Déry és Gergely mellett feltűntek Háty Gyula és Balázs Béla darabjai is; mindkét író az emigrációból tért haza. Háty Gyula egész kötetre való darabot hozott magával, közülük a *Tiszazug* és az *Isten, császár, paraszt* lett érdekes olvasmány és színházi siker. Az előbbi a férjüket megmérgező alföldi parasztasszonyokról szól (akikről annak idején Móricz Zsigmond is írt), a második Husz János drámáját és vértanúságát állítja színpadra. Balázs Béla pedig *Boszorkánytánc* című darabjával ért el sikert: ez a darab a második világháború embertelenségeit és az ellenálló hősiességét idézi fel.

A szocialista dráma térhódítása mellett jelentékeny szerepet játszott a népi írók drámaírása is. Elsősorban Németh László, akinek egyik legtermékenyebb korszaka volt az 1945 és 1948 közé eső néhány év. Közvetlenül a felszabadulás után — a színházaknak az írókhoz intézett serkentő felhívása hatására — fejezte be két korábban elkezdett művét: az *Erzsébet-napot* és a *Mathiász-penziót*. 1945-ben megírta verses drámáját: a *Sámsont*, majd egyik legfontosabb művét: a *Széchenyit*, s utána a Tótfalusi Kis Miklósról szóló *Eklézsia megkövetést*, végül 1948-ban a *Huszt*. Mint mondtuk, a korszak központi jelentőségű drámai műve a Széchenyi döblingi tragédiájáról, öngyilkosságáról szóló darab. Németh nem romantikus történelmi tragédiát ír, az öngyilkosság nála nem hősi gesztus, hanem voltaképpen menekülés. Annak az embernek a drámáját vetette papírra, akit bekerített kora és környezete, s akinek nincs más útja, mint hogy elhúzza annak a pisztolynak a ravaszát, amit mások szegeztek neki. A lélektani dráma mellett azonban ott a történelemé is: Széchenyi döblingi sorsa a kiegyezésre készülő magyar közélet kritikája is. Nemcsak egyetlen ember bukása ez a halál, hanem a negyvennyolcas eszmények, egy egész reformer és forradalmár generáció

bukása is. E dráma mellett a Tótfalusi Kis Miklósról szóló színműnek van kiemelkedő szerepe. A híres erdélyi nyomdász megaláztatásában és szenvedésében már a Galilei-dráma helyzete és konfliktusa van jelen.

Illyés Gyula szatírja: a *Lélekbúvár* akkoriban, 1948-ban bemutatása idején nagy vitát kavart. Egy freudista lélekelemző csodadoktor vidéki garázdálkodását mutatta be, szatirikus indulattal. De valami általánosabb emberi magatartást akart bírálatban részesíteni, erre utal a játék eredeti címe is: Korunk hősei. Az akkori kritika a városi gondolkodás szatírját hallotta ki belőle; még frissek voltak a népi-urbánus viták. Pedig Illyés nem a város ellen támadt, hanem a doktrinér gondolkodás, a valóságtól elszakadt elméleti állásfoglalást akarta támadni ironiájának csúfodáros eszközeivel. Szatirikus és józanságra intő darabot írt, racionalista szelleme a színpadon is jól érvényesült. A másik népi író: Tamási Áron, ellenkezőleg a népi misztikát, a tündérvitákat engedte szőhöz jutni a *Hullámzó vőlegény* színpadán. Ez a darab a költészet, a mese játékosságát, szépségét varázsolta a színpad deszkáira.

A polgári dráma haladó hagyományait képviselte Illés Endre műve: a *Hazugok*, amely a háború előtti polgárság erkölcsait és társadalmi játékszabályait leplezte le, továbbá Sőtér István parabolikus színezetű történelmi drámája: a *Júdás*, amely már a hatvanas évek történelmi-mitológiai drámáinak szimbolizmusát előlegezve különféle emberi magatartásokat mutatott be Jézus és Júdás antagonisztikus kettősében, s a forradalmár lehetőségeit, erkölcsét vizsgálta meg.

A korszak drámái általában tehát a múlttal való számvetés feladatát végezték el, ám emellett már felvázolták az akkori jelen problémáit is: haladás és emberség, forradalom és etika kérdésein is töprengtek. Szerepet vállaltak az újrakezdés közelelti küzdelmeiben. Mint Keresztury Dezső mondotta akkoriban: „Ne csak mulattatói, hanem nevelői is legyenek a közönségnek... Igazi dráma ott keletkezik, ahol emberi viszonylatok bagozódznak össze, éleződnek ki, ahol emberek léte válik kérdésessé, emberi sorsok futnak fordulóhoz, ahol a világ eszmei, természeti vagy társadalmi rendje emberi jellemekkel, vágyakkal, szenvedélyekkel jut összeütközésbe”. Ez a drámatermésre kedvező helyzet jött létre a felszabadulás után, nem véletlen, hogy megsokasodtak a művek, fellendült a drámaírók alkotókedve. A történelem szinte készen kínálta a drámákban ábrázolható konfliktusokat és feszültségeket. És ezek a friss feszültségek szabták meg a darabok megformálását is: az írók gyakran, szakítva a hagyományos dramaturgiával, modernebb szerkezetekben mutatták be a közelmúlt és a kor ellentmondásait.

Eredmények és kudarcok (1949—1953)

Az 1948-as politikai fordulat után a történelem sorra kínálta a drámai helyzeteket. A szocialista átalakulás, az emberek tudatában és eszméiben létrejövő hatalmas változások, az új társadalom aktivitása és a legyőzött régi rend utóvédharcai éppúgy drámába válók lettek volna, mint azok a szomorú, gyakran tragikus ellentmondások, amelyek a „személyi kultusz” politikájára révén veszélyeztetették a szocialista társadalom vívmányait és eszményeit. A szocialista dráma ráadásul egyeduralmukodó helyzetbe került; a polgári drámairodalom kiszorult a színházi életből és a könyvkiadásból. Ez a fejlődés is alkalmas közeg lett volna a dráma kibontakozására, a szocialista színház megerősödésére.

Eredmények természetesen voltak (látni fogjuk őket), a kor irodalompolitikájának a drámairodalom fejlődésébe vetett reménye azonban, sajnos, nem teljesedett be. Két ok miatt. Egyrészt a jólismert politikai okok: a szektás dogmatizmus, a látszat-eredményekre törekvő agitációs politika gátolta a szocialista dráma fejlődését, nem engedve megjeleníteni a társadalom valóságos ellentmondásait, közelelti és emberi összeütközéseit. Másrészt esztétikai okok hátráltatták a kibontakozást: a „nagyrealizmus” elképzelése természetesen a drámairodalomban is érvényesült, a modernebb eszközök és dramaturgiák háttérbe szorultak. Jellemző, hogy a kor drámaíró példaképe a tizenkilencedik századi kritikai realista Csiky Gergely volt, s a szocialista drámaírásnak azok a hagyományai, melyeket Brecht vagy Majakovszkij neve képviselt, szóhoz sem juthattak.

A korszak jobb művei szinte a programokban hangoztatott dramaturgiai elvekkel szemben vívták ki a maguk létjogosultságát. A színpadra kerülő művek gyakran vitákat kavartak, s e vitákban többnyire a művek igazsága igazolódott — legalábbis a mai olvasó előtt. A jobb művekből éppen ezért, ha olykor töredékesen, botlásokkal is, de kibontakozik a szocialista magyar drámairodalom egy korszaka.

A negyvenes és ötvenes évek fordulója nagy átalakulásokat hozott a magyar társadalom minden területén. Hatalmas változásokat okozott a falvakban is. Szabó Pál *Nyári zápor*, Urbán Ernő *Tűzkeresztység* és Sarkadi Imre *Út a tanyáról* című színpadi művei a falusi változások legdrámaibb szituációját faggatták: a termelősövetkezetek

alakulását s azokat az emberi konfliktusokat, sokszor a család keretei között kirobant összeütközéseket, melyek az új gazdálkodás, az új élet kialakulásának szükség-szerű kísérői voltak. Ezek a drámák szenvedélyes igent mondtak a termelés szocialista megszervezésének ügyére, a vidéki élet korszerű átalakulására, de rokonszenvvel mutatták be azokat a paraszti hősöket is, akik csak nehezen, vívódva tudták elfogadni a változásokat. Valamennyi darabot humanista szemlélet szövi át, valódi drámákat idéznek, általában élő, hús-vér embereket teremtenek.

Ugyanezt kevésbé lehet elmondani a korszak munkás- és értelmiségi, általában városi témájú drámáiról. Talán bennük hatott legjobban a dogmatikus irodalompoliti-ka, az „osztályharc éleződésének” hibás elmélete. Ez az elmélet és a „személyi kul-tusz” közhelyei torzították el a különben érdekes és ígéretes Háy Gyula-darabot. Az *élet hídját*, amely a Kossuth-híd építésének hősiei küzdelmét jelenítette meg. Leg-inkább még egy történelmi dráma sikerült, Sándor Kálmán műve, *A harag napja*, amely az 1919-es Tanácsköztársaság harcait idézte, s valóban drámai témát és drámai helyzetet talált.

A történelmi dráma máskülönben is a korszak központi színpadi műfaja lett. Még-hozzá Illyés Gyula révén, akinek két alkotása is ekkor került a színházi közönség és az olvasók elé: az *Ozorai példa* és a *Fáklyaláng*. Mindkét dráma a magyar társada-lom „új hazafiságra” nevelő eszköze, a közösségi-nemzeti érzés ébrentartója lett. Illyés az 1848-as forradalom eszméit és példáját idézte fel bennük, mint már annyi művében addig is. Az *Ozorai példa* a szabadságharc egy győzelmes epizódját mutatta be, 48 ószét, midőn a kismemizett parasztok egyetlen nap alatt értik meg a forradalom célkitűzéseit, s válnak a nemzeti ügy harcosaivá. Illyés „népdramát” írt, a közösség mozgását figyelte, a tömeget állította a színpadra.

A másik dráma: a *Fáklyaláng* két férfi, Kossuth és Görgey összecsapásában már nemcsak eszmék harcát teremtette meg, hanem két erős és egymástól nagymértékben eltérő emberi személyiség küzdelmét is. Kossuth és Görgey aradi vitájából — a dráma második felvonásában — a halálra is elszánt forradalmár és a realpolitikusk hadvezér polémiaja bontakozik ki. Illyés nagyszabású államférfinak ábrázolja Görgeyt, de von-zalmat Kossuthhoz fűzik, az ő pártján áll, az ő igazságai mellett érvel: „Van alkotó halál is — mondja. — Van vég, amely csak diadal lehet. Van pusztulás, amely eleve teremtes”. S minthogy Kossuth mellé kötelezte el magát, átérzi a kudarc történelmi tragikumát is. A harmadik felvonás elégikus képei — a Torinóba száműzött agg vezérről — sem oldják fel azt a tragikus, a nemzetföltés szorongásától átszőtt hangulatot, amit Illyés teremt. Ebben a hangulatban bizonyára jelen vannak a kor ellent-mondásai, megtorpanásai és félelmei is.

Illyés nagyhatalmú drámákat akotott, s az is munkájának sikere mellett szól, hogy újjáteremtette a bizony már szürkülni, laposodni kezdő magyar drámai nyelvet is. Nem véletlen, hogy művei azóta is élnek a magyar színpadokon, a szomszédos orszá-gokban is. Azt példázva, hogy a magyar drámai irodalom folytonossága nem szűnt meg a műfaj számára egyébként sok nehézséget hozó korban sem. Drámai irodalmunk to-vább élt, készült új feladataira, hogy teljesebben töltse be a szocialista irodalom hiva-tását, színpadra vigye a való életet, a valóságos emberi sorsokat.

A dráma magára talál (1953—1956)

Az 1953-as irodalompolitikai változás, amely oly szép eredményeket hozott a líra és a próza fejlődésében, a drámai irodalom gazdagodása előtt is felnyitotta a sorompó-kat. E néhány év sok kísérletet hozott, elsősorban a folytonosságot igyekezett helyre-állítani az 1945—1948-as korszak drámai fejlődésével, s előkészíteni az 1957—1958-ban következő kibontakozást. Több olyan író — Németh László, Hubay Miklós — is visz-szatért a színpadra, aki korábban kizorult az irodalomból. Megváltozott a hagyomány értékelése is. A klasszikusok gondozásának kimagasló eseménye lett Madách Imre művének, *Az ember tragédiájának* 1955-ös Nemzeti Színház-i felújítása, amely ugyan vitákat váltott ki, de mégis megteremtette a legnagyobb magyar dráma és a közönség találkozását. És a szabadabb, frissebb légkörben az eredeti magyar drámai termés is jobban kibontakozott. Jellemző lehet, hogy az 1952—1953-as színházi évadban öt, az 1954—1955-ösben viszont már huszonöt magyar dráma került előadásra. E darabok általában nyomtatásban, könyvvalakban is a közönség kezébe jutottak.

A megújulás egyik jele az volt, hogy olyan konfliktusok, olyan drámai témák is polgárjogot nyertek, amelyekre a korábbi időszak nem figyelt. Így a magyar társada-lom úgynevezett „fehér foltjai”, azok a területek, amelyek kívül maradtak a gazdasági vagy kulturális fejlődés körén, s még a háború előtti elmaradottság képét őrizték. Ilyen világot mutatott be Karinthy Ferenc *Ezer év* című drámája, amely a munkás-

osztály peremén élő, elmaradott lumpenrétegek erkölcsére, gondolkodására hívta fel a figyelmet, egy olyanfajta munkásábrázolás után, amely csak győzelmekről, csak az öntudat nagyszerű példájáról tájékoztatott. Karinty „ezer év” óta fertőző előítéleteket és fonákságokat mutatott be, amelyek a felszabadulás után is megőrizték hatásukat.

A szocialista dráma, egészen az 1953-as irodalmi fordulatig, viszonylag kevés figyelmet szentelt az értelmiség belső tagozódásának, összeütközéseinek. Korszakunk ezt a mulasztást is jóvá kívánta tenni: Hubay Miklós *Egy magyar nyár*, majd *István napja* című darabjai a háború előtti értelmiségi világ konfliktusait kutatták, arra a kérdésre kívántak válaszolni, hogy a magyar értelmiség és a szocialista eszmék kapcsolata miért alakult oly ellentmondásos módon a felszabadulás előtt. Egyszersmind érdemük volt az is, hogy korszerűbb és rutinosabb színházi technikát hoztak dráma-irodalmunkba, amely korábban sokszor éppen a színpadszerűség követelményeiről feledkezett meg.

Am a legérdekesebb darabok azok voltak, melyek az új társadalom belső konfliktusaira irányították figyelmünket. E darabok észleltették azt, hogy a szocialista építés nem szüntelen diadalmenet, hanem drámai folyamat, hogy a régi erkölcs, a régi emberi magatartásformák tovább élnek az új közegben is, és hogy a korszak politikáját torzulások is jellemzik: a „személyi kultusz” torzulásai. Másrészt e darabok a korábban csupán társadalmi-politikai összeütközéseket morális konfliktusok ábrázolásával egészítették ki; meglátva azt, hogy éppen az erkölcs, a közéleti etika terén tapasztalhatók fájdalmas diszszonanciák. Az első darab, amely a közéleti erkölcs és a politikai módszerek eltorzulását tárta fel, Urbán Ernő *Uborkafa* című műve volt. Urbán a falusi visszaéléseket, a kiskirálykodás szembeötlő példáit állította színpadra, a szatíra eszközeit használva fel. Ugyancsak szatírt írt Déry Tibor is, akinek *Talpsimogatója* a karrierizmus, a helyezkedés és a talpnyalás terjedésére hívta fel a figyelmet, talán a legveszedelmesebb területen: a fiatal nemzedék sorai között. Nagy Lajos *Új vendég érkezett* című darabja ugyancsak a közéleti szatíra műfaját gazdagította, az elvtelenséget leplezte le.

Az új társadalom konfliktusainak különös területe volt a parasztság körében végbemenő átalakulás, amely a gazdasági átszervezés közben számos összeütközést, sérelmet okozott. Azok a problémák, amelyek a termelőszövetkezeti mozgalom 1953-as válásával függtek össze, jelentkeztek például Sarkadi Imre *Szeptember* című drámájában. Mindezeknek a drámai műveknek részben történeti értékük van: arról a korról hoznak üzenetet, amely keletkezésük kora; egy meghatározott s történelmileg ma már túlhaladott időszak összeütközéseiről tudósítanak. A ma is érvényes drámai igazságot megint két történelmi darabnak sikerült megfogalmaznia: Illyés Gyula *Dózsa*-jának és Németh László *Galileijének*. E két színjáték is létrejöttének koráról beszél, de nemcsak arról; mondanivalójuk kevésbé kötődik az őket körülvevő és létrehozó időhöz, mint társaiké, a többi 53—56-os drámáé. S bár saját korukról is a legelmélyültebb elemzés színvonalán beszéltek, ma is élő művek, egyáltalában nem történelmi dokumentumok.

A *Dózsa* a magyar drámairodalom nagy adósságát róta le, midőn az 1514-es parasztforradalmat állította a színházi közönség elé. Illyés azonban nemcsak szociális forradalmat látott ebben a népmozgalomban, hanem nemzeti ügyet is. Amelynek bukása nemcsak a paraszti tömegek kudarca volt, hanem nemzeti szerencsétlenség is. A történelmi dráma műfajában ezúttal is időszerű művet alkotott. Drámájának baljós kicsengésébe belejátszottak az ötvenes évek csalódásai. És mindenekelőtt jelen volt ebben a drámában a nemzeti történelem kritikus — igaz, olykor pesszimizisztikus — vizsgálata is. Ez a vizsgálat teszi a darabot időtállóvá, mindenkori időszerűségét ez adja meg.

A *Galilei* irodalomtörténeti értékét ugyanígy a történelmi hitelesség, az időszerű problematika és az általánosabb mondanivaló jelenti. Németh László az olasz reneszánsz nagy tudósának tragédiáját idézte fel, ebbe a tragédiába azonban belejátszatta az ötvenes évek szorongásait is. A drámának van azonban egy általánosabb, egyetemesebb jelentése is: az emberi személyiség küzdelmét ábrázolja azokkal az erőkkel szemben, amelyek korlátozni akarják, amelyek legfontosabb felismeréseitől, tulajdonságaitól akarják megfosztani.

Illyés és Németh drámája jelzi leginkább a magyar drámairodalom megújulását, egyszersmind azt a folyamatosságot, amit ez az irodalom újra kiépített a hagyományokkal, a drámai örökséggel. Nem véletlen, hogy ezek a drámák ma is színpadra kerülhetnek, ma is sikerük van. Jól jelzik, hogy 1953—56 drámairodalma a mai teljesebb kibontakozás felé indult, a következő évtized magasra ívelő fejlődéséhez rakta le az alapokat.

(Folytatjuk)

Pomogáts Béla

Hogyan lettem olvasó ember?

A Veszprémi Megyei Könyvtár évkönyvében (ismertetését l. lapunk 1972. 3. számában) Könczöl Imre megragadó portrékat közöl olvasókról és nem olvasókról. Különböző társadalmi rétegekbe sorolható embereket választott ki, és igyekezett, amennyire a beszélgetés sodra engedte, mindenkitől ugyanazokra a kérdésekre választ kapni. Mindezek együtt azt próbálják kideríteni, miért és hogyan lesz az azonos vagy hasonló körülmények között élő emberek közül érdeklődő, olvasó az egyik, s miért nem lesz a másik? Nem kétséges, hogy a szociológiai szempontból mérhető tényezők (iskolai végzettség, lakáshelyzet, családi viszonyok, szabad idő stb.) a nagy számok törvényeinek érvényesülését mutatják. De az egyes ember rejtélyét nem oldják meg. Könczöl Imre egyéni puhatolózásait kísérletnek szánja, „próbafúrás”-nak későbbi kutatásokhoz. Akár elérik céljukat, akár nem, mindenképpen markáns, életteli emberábrázolások, érdemesek a könyvtárosok figyelmére.

— Ha én elmondom, hogyan lettem olvasó ember, talán el se hiszik, mert ötven éves koromban én még a betűket se ismertem, analfabéta voltam, nem jártam egyetlen napig se iskolába. A puszták, vagy ahogy minálunk, az Alföldön mondják, a tanyák világában születtem és nevelkedtem. A legközelebbi falu jó 15 kilométerre lehetett, úgy nőttek fel nálunk mind a cselédek gyerekei, hogy hírét se hallották az iskolának. Ha mesélgetem, a mai fiatalok hitetlenkedve nevetgetik, hogy én gyerekkoromban, de még a magam kenyerén, fiatal házasként is olyan cselédházban laktam, ahol nyolc asszony főzött egy konyhán és négy család lakott egy szobában. És alig látszott ki a gyerek a földből, már munkára fogták.

— Még nekem is jól esett volna, ha dajkálgatnak, de már a kistestvéremet kellett ringatni a teknőben, mert a cselédházakban minálunk nem hogy kocsi, de bölcső se volt, egy-egy kimustrált cigányteknőben tartották a kicsinyeket. Amikor meg olyan 5–6 éves lehettem, nyárra már elszegődtek pulykapasztornak, két magamkorú gyerekkel legalább ezer pulykát őrizhettünk. Ahogy aztán nőtem, úgy kerültem a kondához, onnan meg a gulyához, a katonaság, jobban mondvá a háború meg a forradalom után pedig már nő emberként egy évig kocsis voltam, végül pedig hol göbolyós, hol csírárs egészen a felszabadulásig.

— Közben azért történt velem egy és más. Az első háború alatt behívtak katonának, akkor mozdultam ki először messzebbre a tanyáról. Még 18 éves se voltam, már kint voltam az orosz fronton, fogságba kerültem, fogolyból vörös katoná lettem, a Fekete-tenger vidékén harcoltam a szovjet hatalomért, itthon meg a Tanácsköztársaságért. Akkor már tudtam, hogy nem az lenne az igazi élet, amit fiatalon éltem, utána mégse volt másra lehetőségem. Három hónapig in-

ternálva voltam, utána még annak is örültem, hogy visszavettek a tanyára. 1920-ban nősültem meg, született hat gyerekem, abból három meghalt, három ma is él. Ezek már másként nőttek fel, mint én.

— Nekem sokszor a fejemhez vágták, hogy „te hülye analfabéta béres”, nem akartam, hogy a gyerekeim is azok legyenek. Meg azt se, hogy olyan megalázó helyzetekbe kerüljenek mint az apjuk, mert bizony az írástudatlansággal az is velejár ám, különösen ha egy kis önérzete is van az emberen. Mert aki nem élte át, el se tudja képzelni, mennyi megalázkodással jár, ha teszem azt, egy analfabéta elkerül hazuról, és levelet akar küldeni a családjának vagy a kedvesének. Mást kell kéringélni, hogy írja meg helyette a szerelmes levelet és a legbizalmasabb családi ügyekbe is be kell avatni egy idegent. De nem is egyet, mert én is a magam kárán tanultam meg, hogy amit hosszas könyörgésre valaki megírt, azt újabb könyörgéssel el kell egy másikkal olvastatni. Katona koromban majdnem felborult a családi békességem, mert egy lelkiismeretlen ember éppen az ellenkezőjét írta, mint amit én diktáltam.

— Elhatároztam, hogy a gyerekeimmel már nem engedek ilyesmit megtörténni. Az sokkal rosszabb hely volt, mégis elmentem egy olyan tanyára, ahova fél óránnyira volt az iskola. És eshetett az eső, hordhatta a havat a szél, a gyerekeknek menni kellett, nem ismertem kegyelmet. Egyik kezemen össze tudom számolni, hányszor ütöttem meg a gyerekeimet, de mikor egyszer a két nagyobb az iskola helyett két nap is csavarogni ment, úgy elvertem őket egy szíjostorral, hogy még két hét múlva is látzottak a hurkák a hátukon. És utána szép szóval is megmagyaráztam nekik, hogy nem haragból, hanem szeretetből volt a verés, azért, hogy különb emberek

legyenek az apjuknál. Azt azért nem mondom, hogy különbek lettek, mint az apjuk, de mind a három ember a maga helyén. A két nagyobb annak idején hat osztályt végzett, akkor még csak az volt, de most mindegyiknek megvan a nyolc osztálya és szakmája is, a legkisebb fiam pedig, aki már a felszabadulás után járt iskolába, meg se állt addig, míg a főiskolát el nem végezte. Az unokáim közül is érettségizett már kettő, három pedig most középiskolás és ha abba a korba kerülnek, a kisebbek is biztosan tanulnak majd.

— Még nem mondtam el, hogy én hogyan tanultam meg olvasni és vén koromban hogyan kaptam rá a könyvekre. Egy kicsit azért az is hozzátartozik ehhez, amit elmondtam. Nem voltam én azelőtt se buta ember, jó felfogásom volt, ha olvasni nem is tudtam, hallás után, meg tapasztalatból sok mindent megtanultam és jó szótehetségem volt, a nevem írását is megtanultam katonakoromban, így aztán nem tudták rólam a faluban meg a majorban, hogy analfabéta vagyok. Dicselkedni meg persze, hogy nem dicsekedtem vele.

— Hanem jött a felszabadulás. A fogásban meg vörös katonakoromban elég jól megtanultam olvasni és szinte semmit nem felejtettem el belőle, a szovjet katonákkal folyékonyan tudtam beszélni. Ennek hamar híre terjedt, mindig engem hívtak tolmácsnak, többet voltam a községházán, mint odahaza. Mikor a harcok továbbhúzódtak, én lettem a párt egyik megszervezője is. Nem dicsekvésből mondom, de népszerű ember lettem, még olyanok is megszólítottak az utcán, és köszönték a hozzájuk való jószágomat, akiket azelőtt nem is láttam. Ez azért volt, mert amikor a szovjeteknek sürgősen kellett valami a frontra, és engem vittek tolmácsnak, mindig vigyáztam arra, hogy csak onnan vigyenek, ahol sok van és onnan is úgy, hogy ami a családnak kell, az azért megmaradjon.

— Talán ez lehetett az oka, hogy amikor jött a földigénylő bizottság megalakítása, a tagok megválasztásánál még csak volt vita, de amikor az elnökre került a sor, mindenki az én nevem kiáltotta. Majdnem megverték, amikor bejelentettem, hogy köszönöm a bizalmat, de nem vállalom el, a munkában ott leszek én, ne gondolják, hogy a munkától vagy az uraktól félek, csak éppen az elnökséget nem vállalhatom, arra alkalmasabb ember kell. Azt szégyenlettem bevallani, hogy én nem tudnám elolvasni a rendelkezéseket. És még két ilyen esetem volt, a DÉFOSZ és az UFOSZ megalakításakor is engem akartak titkárnak választani. Még furcsább eset volt, amikor a megyéből látogattak meg hárman,

és arra akartak rávenni, hogy vállaljam a DÉFOSZ járási titkári szerepét. Mikor ezeknek is azt mondtam, hogy nem, és elkezdtek a fejemre olvasni, szégyen ide, szégyen oda, be kellett vallanom, hogy írástudatlan vagyok. Majd leesett az álluk a meglepetéstől, mindjárt megjúházkodtak és azt mondta az egyik: — ej, miért nem szőtt már régen, nem a maga bűne az, és lehet azon segíteni, csak magán múlik. Majd én elintéztem, hogy még tanfolyamra se kell járni és egy év múlva úgy olvas maga, mint a vízfolyás.

— Ez régebben tanító volt, de akkor a megyénél dolgozott. Azt mondta, hogy beszéljünk csak egy kicsit, majd nonsokára visszajön, most el kell mennie. Jött is egy félóra múlva azzal, hogy na M. bácsi, elintéztem a tanulását. Megbeszéltem a tanítónénivel, hogy magát megtanítja írni-olvasni, de még számolni is. Amikor ráér, akármikor mehet a lakására, így még a szomszédok se tudják meg, hogy maga tanul. Egy kicsit vonakodtam, de azért mégis megfogadtam a tanácsot. Nem kellett neki három hónap és már az újságot is ki tudtam betűzgetni. Volt akkor ilyen, hogy szabadművelődési felügyelőség, az még valami kis pénzt is fizetett a tanítónőnek a tanításért, én is akartam, de tőlem nem fogadott el semmit. Pedig megérdemelte volna ám, mert nagyon ügyesen csinálta a dolgot, nem úgy tanított, mint a gyerekeket, hanem olyan szavakat írt le, amiket már sokszor láttam, és tudtam is, hogy mit jelentenek. Ma is emlékszem, az első kettő az volt, hogy MÁV és TILOS. Közben adott egy könyvet is, amiből gyakorolhattam. Ezt mindig a zsebemben hordtam és ha nem látta senki, elővettem és olvasgattam, ezt direkt az analfabéták tanításához készítették. Otthon persze titkoltam a feleségem és a gyerekek előtt, hogy miben sántikálok, annál nagyobb volt a meglepetés, amikor az egyik este rászóltam a legkisebb gyerekekre, aki akkor volt második osztályos, hogy nem úgy kell azt olvasni, és ki is javítottam a hibát.

— Így tanultam meg én öszülő fejjel az olvasást. Az írás már nehezebben ment, ma is annyira szorítom még a ceruzát, majd eltörik a kezemben és csak akkor írok, ha nagyon muszáj. A következő télen aztán sok mást is megtanultam. Szólt a tanítónő, aki olvasni tanított, hogy indul egy tanfolyam, amelyen számolni, mérni tanítja az újjazdákat és sok más hasznos dologról is lesz szó, menjek el én is. Hetenként két este szoktunk összejönni és soha nem felejttem el, mennyire beleizzadtam, amikor először számoltam krétával a nagy táblán. Itt is sok okos dolgot megtanultam. És úgy is, hogy otthon majdnem minden este együtt

ültem a gyerekekkel a lámpa mellett. Ő tanult az egyik könyvből én meg olvastam a másikat. Ez a gyerekeknek is jó volt, mert meg akarta mutatni, hogy jobban olvas, és gyorsabban tanul mint én, de nekem is, mert harmadikos korától kezdve szinte minden könyvét elolvastam én is, és sok mindent megtanultam közben. Először bizony lassan ment az olvasás, de mindig jobban belejöttem. Nagy szó volt, amikor előfizettem a Szabad Földre. Először egy hét alatt se értem a végére, de egy év eljártával már két estén elolvastam az utolsó betűig.

— A könyvolvasás már sokkal nehezebben ment, de azért az se fogott ki rajtam. Először azokat olvastam, amiket a gyerekek, ilyen kis meséket, de aztán hozott a gyerek komolyabb könyvet is, az Egri csillagok volt az első, eltartott talán két hónapig is, ezt meg is vettem. Aztán megvettem a többi könyvet is, amit a gyerekeknek olvasni kellett.

— Később aztán nem nagyon értem rá olvasni a regényeket, mert amikor megalkult a szövetkezet, én lettem az elnökhelyettes és estéről-estére gyűlésezünk, vitatkoztunk, így a hivatalos papírokon meg a munkaegységkönyvön kívül mást nem nagyon tudtam olvasni. Mióta nyugdíjas vagyok, jobban volna rá időm, de a szemem is hamar elfárad, és ami még ennél is nagyobb baj, hamar elnyom az álom, akármilyen érdekes is a könyv.

— Azt nem tudom, hogy eddig hány könyvet olvastam, de ha nagyon megérőltetném magam, össze tudnám számolni, sőt el is tudnám őket mesélni. Negyvenötvenet biztosan, és van közöttük olyan is, amit kétszer-háromszor. Melyik volt a legkedvesebb? Nehezen tudnám megmondani, mert több is volt, ami nagyon tetszett. De talán Veres Péter Szolgaság című regénye a legkedvesebb, mert az a kisgyerek, aki abban kikerül a Hortobágyra, egy kicsit én voltam, ha velem nem pontosan úgy történt is, mint a regényben. Könyvtárban? Nem, ott még nem voltam, hol a gyerekek, hol az unokák adnak mindig olvasnivalót. Amit most olvasok, ezt is az egyik unokám hozta. Ezt egy nő írta, valami Galgóczi Erzsébet, eddig még nem hallottam a nevét, de amit eddig olvastam belőle, az nagyon tetszik, jól lefesti a valóságot, mert amit a téveszről ír, az nem kitalálás, az bizony sok helyen így van.

— Mi hasznom lett abból, hogy megtanultam írni? Pénzben talán semmi. De én azelőtt felnőttként is sok mindenben olyan tudatlan voltam, mint egy gyerek. *En akkor lettem igazán felnőtt ember, amikor öszülő fejjel megtanultam olvasni.* Ha csak arra az egyre gondolok, hogy amikor a gyerekeim annak idején

hazahozták a bizonyítványt és én fordítva vettem a kezembe, mert azt sem tudtam, melyik a teteje és az alja, ma pedig amikor az unokák jönnek dicsekedni a bizonyítványukkal és tudom nekik mondani, hogy azért még szebb lenne, ha ez a jó is jeles lenne, úgy érzem, ez nagyobb haszon, mintha írástudatlanul főnyereményem lenne a lottón. Az elmúlt években három kitüntetést is kaptam, kettőt a kormánytól, egyet a megyétől, és biztosan megkaptam volna őket akkor is, ha nem tanultam volna meg olvasni, de én azt mondom, akkor nem érdemeltem volna meg őket.

— Mikor olvasni tanultam, még a tanyán laktunk, ezt Belső-tanyának hívták, mert csak egy kilométernyire van a falutól. Dehogyan volt ott villany, lámpa mellett olvastunk. Az asztal közepén felborítottunk egy lábast, arra rá a lámpát és ha nem volt is valami nagy fényesség, de azért megvilágította a könyvet. Villanyunk csak 1955 óta van, akkor készült el itt a faluban ez a mostani házunk. Ha most egy 25-ös égőt kapcsolunk fel, akkor is többször, ha nem tizszer akkora a fény, mint a petróleum mellett volt, mégis azt mondják az unokák, ha itt vannak, hogy jaj de sötét van itt papa, nem lehet itt olvasni. Pedig az apjuk meg az anyjuk nem is álmodott még ilyen világosságról, mikor a lámpa mellett körmölte a leckét. Azt szoktam nekik ilyenkor mondani, hogy a régi világban is voltak tudós emberek, amikor még híre se volt a villanynak. De nem azokból lettek ám, akiknek a szobájában nagy lámpa volt, hanem akiknek a fejében világosság volt.

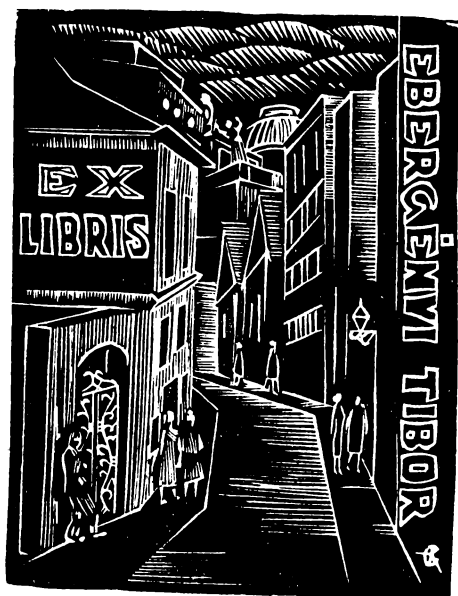
— A feleségem? Az bizony ma is írástudatlan szegény. De azért nem olyan világtól elmaradott ám, mint sokan gondolnák. Hallgatja a rádiót, az nekünk is van, és amikor kedvünkre való a műsor, akkor ő is átjön velem a gyerekekhez a tévét nézni. Amúgy pedig valóságos világljáró lett! A szövetkezet évente 10—15 esetben is viszi a tagokat kirándulni. Én láttam már eleget a világból, katonakoromban is nagy földet bejártam, a téesz ügyében is sokat utazgattam, de ez soha nem mozdulhatott ki sehova, mert a ház, a gyerekek, meg a sokféle jószág mindig ennek a gondja volt. Most aztán megfordítottuk a rendet: én itthon maradok házórzőnek, baromfigondozónak, ő meg elmegy majdnem minden kirándulásra. Alig van már olyan fürdője az országnak, ahol még nem járt. Volt a hortobágyi lovasnapokon, mindig megnézi Pesten a mezőgazdasági kiállítást, az ipari vásárt és olyasmiket is látott már, amiket én még nem. Talán nincs is már Pesten olyan múzeum, ahol még nem járt. Tévé nézés köz-

ben sokszor megszólal, ha valami olyasmit mutatnak, hogy na, itt láttam ezt vagy amazt, amiről meséltem.

— Szóval: a fiatal korunk akármilyen sanyarú volt is, öregségünkre azért nekünk is jutott valami kis öröm az életből. Legjobban azért mégis annak örülök, hogy a gyerekeknek és az unokáknak már más a sorsuk, mint az enyém volt. Az apám meg az öregapáim cselédek, béresek voltak, de akiket én már csak hallomásból ismertem, a dédapáim is mind azok voltak, ki tudja hányad iziglen. A gyerekeim még emlékeznek rá, milyen élet volt az, de próbálni már nem sokat próbáltak belőle. Az unokáim meg: az egyiket már felvették az egyetemre, ha megbecsüli ott magát, mérnök lesz, a másik az érettségi után műszerész tanuló lett és a kisebbek is választottak már szakmát, igaz, hogy évente háromszor-négyszer is változnak a terveik, de hentesnél és motorszerelőnél alább egy

se akarja adni. A három gimnazista pedig már évek óta kitart a terve mellett, az egyik állatorvos, a másik agrármérnök, a harmadik pedig katonatiszt szeretne lenni. És természetesebbnek tartják, hogy ezek a terveik teljesülnek, mint én ennyi idős koromban azt, hogy lesz egy jó új ostromom, vagy télire egy pár fejelés csizmám. Ezt nem megrovásként mondom ám, de ez az igazság, örülök neki, hogy így van. És még valami másnak is örülök: sokan panaszkodnak a fiatalokra, én is ismerek helytelenkedőket, rongyembereket közülük, de én a magam családjára egy rossz szót nem mondhatok, *se a gyerekeim, se az unokáim énvelem még tiszteletlenek nem voltak.* Így aztán nem is félek attól se, ha az öregség tehetetlenné tesz, mindig lesz, aki rám nyissa az ajtót és gondomat viselje.

Lejegyezte: Könczöl Imre

Kovács Gyula ex librisei

Életre keltett történelem

Két memoár

Markos György *Vándorló fegyház* című könyve a könyvtárosok különös figyelmére méltó. Kiválóan alkalmas a történelmi ismeretterjesztésre, de még a történelmi érdeklődés fölkeltesére is. Az a fajta mű, amely a kezdő olvasót is megragadja, leköti és közben utat nyit előtte nehezebb alkotások felé. Az izgalmas, olvasmányos, „letenni lehetetlen”, hajnalig ébrentartó könyvek sorába tartozik, mégsem kalauzol félre a kalandkeresés felé, hanem humanitásával, a legnehezebb helyzetekben is fölcillantó humorával, bölcs iróniájával és írói-emberi tisztességével igényeket ébreszt, olvasót nevel; visszahozójának a könyvtáros már nyugodtan ajánlhatja Semprun: A nagy utazás c. művét, vagy Solohov Emberi sorsát, vagy Déry: Emlékeim az alvilágból c. írását, hogy a rokontémájú munkákból csak a legjelesebbeket említsük.

Markos könyvéről nem mondja majd az olvasó, amit a második világháború tematikájára mondani szokott: hogy elég ebből. Mert ez a tematika is bizonyítja az epika ősrégi törvényét: a lírikussal ellentétben az elbeszélő nem tud azonnal reagálni az eseményekre, azok időt és belső érlelést kívánnak ahhoz, hogy jó és hiteles alkotás születhessék belőlük. Ez az oka, hogy a háborút követő időszak fércműveinek tömege után, az utóbbi évek — két évtized messzeségéből — hozzák meg a téma „igazi” feldolgozásait.

Nem tudhatjuk, hogy a se nem regényíró, se nem esztéta *Markos Györgyöt*, a gazdasági földrajz professzorát ez a megfontolás készítette-e arra, hogy csak negyedszázaddal később vegye elő WC-papírra írott jegyzeteit. Valószínűbb, hogy inkább az igazmondás szándéka diktálta e várákozást, hiszen hosszú évek teltek el, melyeknek légkörében nem szólhatott volna ilyen őszintén sem rabtársairól, sem „osztályidegen” szövetéseseiről (vagy legalábbis: jószándékú segítőiről).

Írását az igazságra törekvés jellemzi: hitelesen mutatja meg az emberit az embertelen korban és becsüli az emberséget, mutatkozzék az bárkiben, bármilyen rendű, rangú osztályhelyzetű és fog-

lalkozású figurában; az embertelenséggel szemben pedig a leghatékonyabb irodalmi fegyvert, az iróniát veti be. Ez teszi munkáját nemcsak hiteles és megízéző, de rendkívül élvezetes olvasmányává is.

Időfelbontásos technikával dolgozik: az emlékek 1944-es lebukásával kezdődnek, hogy aztán a Margit körúti, a sopronkőhidai fegyházban és az ausztriai gyalogmenetben folytatódjanak, s végül a visszafelé megtett „turistaút” derűs képeiben nyerjenek feloldást. Közben azonban az adódó képzetársítások hol a régebbi múlt, hol a távoli jövő képeit idézik, a vándorló fegyház rabja bécsi és párizsi emlékekre, diákkori gyűjtőfogházbéli élményekre gondol, de a napjainkban memoárt író szerző már azt is tudja, amit az egykori rab még nem sejtethetett: hűséges bajtársainak, Rajk Lászlónak. Révay Kálmánnak és másoknak végzetét.

Szerkesztésmódja is íróra vall: a feszültséggel teli, szomorú részek után mindig feloldás következik, régebbi emlék vagy a rabok közösségének „akasztóhumora”, máskor a rabtartó bürokrácia groteszk ábrázolása. Ezzel a kontrapunktos szerkesztéssel kerülnek egymás mellé olyan fejezetek, mint a megrendítő szépséggel megírt requiem (a Bajcsy-Zsilinszky Endre kivégzését követő vasárnapon a börtöntemplomban egyszerre, váratlanul fölcsendült a Boldogasszony anyánk kezdetű régi magyar egyházi ének, melyet hívők és ateisták együtt énekeltek és sírtak végig) és a nagy éhezés meditatív leírása, melyet egy hirtelen befutó, kenyerél nélkül elnyelt szalonnaküldemény enyhített csupán.

A kitűnő korrajz hitelét nem rontja az emlékező néhány apróbb tévedése, hogy Bajcsy-Zsilinszky nem „vastagnyakú kálvinista”, hanem lutheránus volt, hogy Hardy Kálmán nem lehetett a Lakatos kormány külügyminisztere, mikor az Hennyey Gusztáv volt — a történetíró feladata az aprólékos pontosság: az emlékező a kor és szereplőinek föltámasztása, s az Markos Györgynek kitűnően sikerült: műve nyomán a később születetteknek is fogalmuk lehet azokról az időkről. A történelem életre keltésé-

nek legjobb műfaja ugyanis a memoár; a történetírás száraz tényadataiba egyedül ez lehel életet.

Bozóky Éva

Talpassy Tibor: *A holtak visszajárnak* című kötete szintén ilyen kort elevenítő írás, kevésbé izgalmas, de épp oly érdekes, kevésbé szubjektív, inkább a történelem eseményeire és figuráira helyezi a hangsúlyt, mintsem egyéni emlékeire és érzéseire, de tényei önmagukban is megismerésre érdemesek. *Talpassy Tibor* Bajcsy-Zsilinszky oldala mellől indult el. Könyve nemcsak rokonszenves, hanem egyes portrékból összeálló rendkívül megbízható, őszinte és hasznos könyv. Kitűnően jellemzi Bajcsy-Zsilinszky kapcsán Gömböst, az Új szellemi front egyik másik becsületesebb tagjával való kacérkodását, a többiekkel, például Zilahy Lajossal való megegyezését, s egyáltalán e hazakiajánló mellényzseb-diktátort, aki rendkívüli dolgokat akart véghezvinni, de nagyon enyhén szólva, csak rendkívül furcsa dolgokat vitt véghez.

A szerző Bajcsy-Zsilinszkynek volt híve mindvégig. Megírja, hogy Bajcsy-Zsilinszky állásfoglalásának sarkalatos eleme volt: a délszlávok és lengyelek mellett a románokkal is elválaszthatatlan sorsközösségben kell élnünk, hátsó gondolatok nélkül. Véglegesen meg kell békülnünk egymással, mert csak a csatabárdok örökre szóló elásása biztosíthatja mindkét nép fennmaradását. A háború alatt írt tervezete rendezési módus vivendinek minősítette Erdély önállósítását, Svájc belső struktúrájához hasonlatos megoldással.

Szépen jellemzi Pethő Sándort is, akit szintén őszintén szeret. Helyesen írja meg, hogy a franciák 1940 nyár elején bekövetkezett összeomlása teljesen megrendítette. Felszólítást kapott, hogy lapját, a *Magyar Nemzet*-et tehermentesítse. Hitlerék szemében Bajcsy-Zsilinszkyvel és Griger Miklóssal együtt „vörös posztó” volt, és a győzelmes lerohanás napjaiban még a tartózkodó Teleki-kormány sem merte vállalni, hogy egy anyyira exponált franciabarát publicistát helyén hagyjon. Állítólag a németek tudtak a Pethőnek biztosított francia menekülésközvetítő is, francia ügynöknek tekintették, és eltávolítását követelték a magyar miniszterelnöktől. Eltávolításának legszomorúbb mellézköngéje volt a lap addigi felelős kiadójának, a Pethő helyét is elfoglaló Hegedüs Gyulának eljárása. A sajtókalmár maga is tüsténkedett, hogy Pethőt, a lap megteremtőjét, magasan világító szellemi vezérért, „felkérjék” a távozásra.

Talpassynek Kodolányi János is mindig jó barátja volt. Ellentmondásos politikai szerepe miatt a kiváló író hosszú hallgatásra kényszerült, előlötti elkeseredését fejezik ki az idézett sorok, melyeket barátainak mondott:

„Semmit sem tagadok meg, mert nincs megtagadnivalóm. Egy apa nem ítélheti halálra saját gyermekeit. Mit vétettem történelmi regényeimkel a szocializmus ellen? Vagy a *Földindulás*-sal, a *Végrendelet*-tel? Olyan okost hozzatok ide, aki ezt kimutatja nekem! Az igazi magyarság bűvópatakjainak kanyargós útját akartam nyomon követni, és ez nem bűn. Nem ismerem el annak.”

Megkapó írás Hevesi Andrásról rajzolt arcképe is.

Nagyban és egészben találó jellemzést ad a kisebb kortársakról is, mint Kovács József, Pintér Ferenc, Puskás Lajos, Lakatos Péter Pál, Sértő Kálmán, Ligeti Ernő, Nagy András. Talán csak Rubletzky Gézánál tévesztik meg baráti érzelmei.

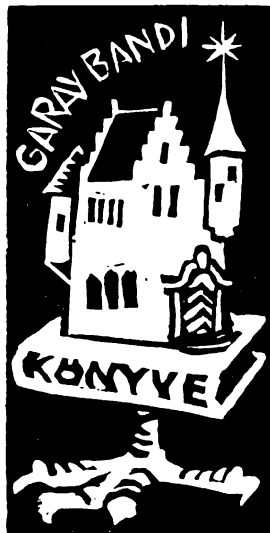
A könyv Degre Alajosnak, Petőfi Pilvax-beli barátjának késői memoárjaira emlékeztet, megbízható tisztességével, ifjúkori eszményeihez való ragaszkodásával, az első hevület megőrzésével, friss, könnyed, mindvégig lebilincselő előadasmódjával.

Katona Jenő

Az ismertetett művek

Markos György: Vándorló fegyház. Magvető, 490 l. 29,50 Ft.

Talpassy Tibor: A holtak visszajárnak. Magvető. 372 l. 27 Ft.

Papp Iván
ex librise

Tudománypolitika és tudományszervezés Magyarországon

A „Tudományszervezési füzetek” újabb kötetének, e tanulmánygyűjteménynek szerzői a tudománytan ismert szakemberei: *Csöndes Mária, Szántó Lajos, Vas-Zoltán Péter*. A könyv nyolc fejezete és a függelék megbízhatóan tekinti át a magyar tudománytörténet, -szervezés és -politika legjellegzetesebb gondjait. Különösen a tájékoztató könyvtáros munkájához ad elvi és gyakorlati fogódzókat. Dicséretes, ahogyan a szerzők e fiatal tudományág fogalmainak tisztázására törekcsenek. Meghatározzák a tudomány, a kutatás, a kutatástervezés, a tudományszervezés stb. fogalmát. A leggyakoribb terminusokat a függelékben lexikonszerűen is közlik és értelmezik. A hazai tudományok fejlődésének történetét azonban, sajnos, szinte csak címszószerűen foglalják össze. Itt alig nyújtanak többet, mint a „Hazánk, Magyarország” című monográfia (1970. Akadémiai, 1077 l.) megfelelő fejezete. Legfőbb intézmény- illetve tudományszervezés-történeti szempontból kapunk néhány eligazító támpontot és adatot.

A könyvtárosok látóköret leginkább „A tudományos és műszaki kutatás szervezete...” című fejezet tágíthatja. Itt ismertetik hazánk tudományszervezési modelljét, s szólnak a kormány tudománypolitikájáról, a Tudománypolitikai Bizottságról, az MTA-ról, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságról és a minisztériumok kutatóintézeteket irányító szerepéről. Úgy gondolom, hogy azokat az ismereteket, amelyeket az MTA szervezeti felépítéséről, működéséről, a Tuda-

mányos Minősítő Bizottságról közölnek, minden könyvtárosnak ismernie kell.

E fejezetet hasznosan egészíti ki a függelékben közölt jogszabályjegyzék, amely 1949 és 1971 között megjelent és maig is hatályos törvényeket, rendeleteket tartalmaz.

Külön fejezet szól a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés állami irányításáról és finanszírozásáról; egy másik a szakemberképzésről, továbbképzésről. Ismét másutt a felsőoktatás és a kutatás kapcsolatairól, a tudományos minősítések rendszeréről olvashatunk. A záró (VIII.) fejezet „A magyar tudománypolitika nemzetközi vonatkozásairól” ad áttekintést. Ebből megtudhatjuk, hogy mi hazánk tudományos lehetősége, helye a nemzetközi tudományos munkamegosztásban.

A kötetet a függelékben található tudománypolitikai és tudományszervezési bibliográfia egészíti ki.

A Tudományszervezési füzetek sorozatában csaknem egy éve jelent meg „A tudomány néhány elméleti kérdése” című tanulmánykötet. A most ismertetett munka ennek szerves kiegészítője és konkretizálója. A tudományelméleti kötet elsősorban a filozófiai kérdések iránt érdeklődő könyvtárosokhoz szól. A tudománypolitikai és tudományszervezési kötet — úgy vélem — minden könyvtárost érdekelhet, mivel kalauz a hazai tudományos életben. (Tudományszervezési füzetek 5. Akadémiai, 1971. 232 l. 22 Ft.)

Zsolnai József

Bor István ex librise

Móra Ferenc nélkül!?

A gyermeklexikon használhatósága

A Könyvtáros 1972/2. számában olvastam Ablak — Zsiráf címmel Bozóky Éva kritikáját a gyermeklexikonról. Bírálattól néhány gondolattal szeretném kiegészíteni.

Évek óta kapnak az általános iskolás tanulók olyan feladatokat, amelyeknek a községi könyvtárban kell utánanézni. Ilyenkor örömmel fogadom a gyerekeket, mert az iskola és a könyvtár kapcsolatát látom megvalósulni. A feladatok kapcsán meg kellett találnom azt a módot, hogyan lehet egyszerűen foglalkozni egy-egy osztállyal, és hogyan lehet könyvtári eszközökkel megoldani a kapott házi feladatokat. Ilyen gondok és gondolatok között került szemem elé a Könyvtárellátó jegyzékén az Ablak — Zsiráf gyermeklexikon. Tíz darabot vásároltam belőle a könyvtárnak. Elég nagy befektetés, de arra számítottam, hogy kamatozni fog. Az iskolában megbeszéltem a III. osztályos tanítónővel, hogy az ő osztályában *lexikonhasználati sorozatot* indítunk.

Miért éppen a III. osztályban? Az I. osztály olvassa a Gógös Gúnár Gedeont és az új, szintén remek kiadványt, Kovács Klára: Kirándulás az Ábécé-hegyre c. könyvét. A II. osztály gyakorolja az olvasást, tanulgatja az abc-t. A III. osztályban az abc pontos tudását megkövetelik, és ez a lexikonhasználat alapja. A gyerekek öt foglalkozáson vesznek részt ilyen beosztással:

1. általános lexikonhasználati ismeretek
2. beszélgetés Móra Ferencről (olvasás)
3. az élővilág, környezetismeret tantárgyak anyagáról beszélgetés
4. népmese, népdal
5. a foglalkozás-sorozatot bezáró verseny az addig tanultak alapján.

Célunk a tananyag kiegészítése. A foglalkozásokat kéthetenként tartjuk, amikor is délelőtt mennek az iskolába a tanulók. Az első foglalkozás anyagát nem volt nehéz összeállítani. Most készítem elő a másodikat. Ennek a nehézsége adta most a kezembe a tollat.

Gyermeklexikon *Móra Ferenc nélkül!* Móra Ferenc nevét már az óvodában ismerik a gyerekek. Iskolában az első osztálytól találkozunk nevével. Ő az, aki azt vallja magáról „Szívemben csak gyermekíró maradok én mindig, még mikor vezércikket írok is”. *Ez a Móra Ferenc nem kapott helyet a gyermeklexikon-*

ban! De nemcsak Móra Ferenc hiányzik, hanem a műveiben olvasható, a mi gyermekeink számára már ismeretlen fogalmak is. A IV. osztályban olvastatjuk a Kincskereső kisködmönt. De mi is az a *ködmön*? Hiányzik a *krajcár* szó is, van ugyan pénz, van forint, de egyik helyen sem történik említés arról, hogy nem mindig volt az a neve a pénznek, ami ma, de arra sincs utalás, hogy hol készül a pénz. Hiányzik a *koldus* kifejezés is; bármennyire szegényletes is a jelentése, mégis kell, mert van „Koldus és királyfi” is a gyermekirodalomban. Sorolhatnám a példákat tovább, de öszszegezve csak annyit, hogy *jó volna, ha legalább azokat a régi magyar szavakat, kifejezéseket tartalmazná az új lexikon, amelyek lassan a feledés homályába vesznek.*

Visszatérve a gyermekfoglalkozásainkra, szeretnénk tanulóinkkal jövőre is találkozni. A következő évben már a nagy lexikonokat forgatják olvasóink, hogy mire az V. osztályba lépnek, ne okozzon számukra nehézséget a kapott külön feladatok megoldása. A tanítónőtől kapnak a gyerekek olyan feladatokat, amelyekért a könyvtárba be kell jönniök és a gyermeklexikonból kell megkeresni a választ. Így szeretnénk elérni azt, hogy gyermekeink ne essenek vissza az öt foglalkozás után, hanem tartsák meg ismereteiket, sőt gyakorolják, finomítsák azokat. A foglalkozásokat magnetofonon rögzítjük.

Csépe Mihályné
községi könyvtáros, Ásotthalom

A szakszervezeti könyvtárosok kézikönyvének második kiadása

Gerő Zsoltné és Papp István kézikönyvének első kiadását éppen kilenc évvel ezelőtt, a lap 1963. évi 4. számában ismertette-méltatta Kiss Jenő. Egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a szerzők jól igazodtak a könyvtárügy — ezen belül a szakszervezeti könyvtárügy — hatvanas évek elejére kialakult helyzetéhez és differenciáltságához (addigra már igen megbízhatóan működött a Könyvtárellátó, a központi cédułaszolgáltatás, megszűrdült a szakszervezeti központi könyvtárak által irányított letéti rendszer), s pontosan azoknak a tudnivalóknak a kiválasztására és megírására vállalkoztak, amelyek múlhatatlanok az önálló és a letéti könyvtárak kezelőinek mindennapi munkája szempontjából. „Ilyen értelemben mondhatjuk — összegez az akkori ismertetés —, hogy nincs benne semmi fölösleges, de minden megtalálható, ami szükséges.”

Nos, a fejlettségi fokhoz és az ennek megfelelő ismeretközléshez való igazodás követelményét ebben az új kiadásban is szem előtt tartották a kézikönyv szerzői. Csak örömeinkre szolgálhat, hogy emiatt, mivel a könyvtárügy azóta befutott fejlődése tükröződik benne, a művet alaposan át kellett dolgozni. És itt nemcsak az időközben közkeletűvé vált új szolgáltatások és fogalmak — pl. az Új Könyvek, a klubkönyvtár, az audiovizuális gyűjtemények és szolgáltatások stb. — szükségképpen térhódítására gondolunk, hanem mindenekelőtt arra, hogy a szerzőknek tulajdonképpen a korábban leírt szöveg egészét kellett a könyvtári munka korszerűbb szemléletével és ismereteivel átíratniuk.

A kézikönyv új kiadásának legfőbb erényét a fentiekből következően abban látjuk, hogy valamennyi szakprobléma tárgyalása eredményesen mutat a könyvtári munka egyetlen célja és értelme: a közönségszolgálat, azaz az olvasók kiszolgálása és tájékoztatása felé, majd amikor közvetlenül a kérdéskörökhöz ér, nagyon megalapozottan és határozottan szintetizál. Persze nagy kár, hogy a kéziratnak kereken két éven át kellett a kiadónál vagy a nyomdánál pihennie. Ezért néhány állapotrögzítő, helyzetleíró eleme máris elavult (pl. megváltozott az Új Könyvek annotációs sémája). De ez kevésbé fontos. Azt jobban sajnáljuk,

hogy a szerzők már nem lehettek figyelemmel a III. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumaira és iránymutatásaira, valamint az „Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez” c. SZOT elnökségi állásfoglalásra. (Még szerencse, hogy az utóbbi a szakszervezeti könyvtári munka speciális dokumentumait tartalmazó gazdag függelékbe mégis bekerült.) Így a könyvtári munka „heldudvara” még tágasabb lehetett volna.

E megjegyzésünk alátámasztására hozzuk fel példának, hogy a kézikönyv eléggé mostohán, csak érintőlegesen kezeli a „nem helyi művelődés” forrásait és eszközeit vagy ahogyan közkeletűen mondjuk, a tömegközlést. Pedig a bővebb kifejtésre, az ebből adódó következtetések levonására s mindezzel együtt a könyvtári munkának a társadalmi kapcsolatok kiteljesedettebb rendszerébe történő helyezésére a könyv igen sok helyen nyílnék alkalom (pl. a klubkönyvtáraknál, a könyvtárak berendezésénél, rendezvényeinél, propagandamunkájánál stb.).

Úgy véljük, hogy a régi szöveghez való önkéntelen igazodás is ludas a mű egy-két vitatható tételében. Ebből a szempontból az egyszerűsített szakkatalógus készítésének ajánlott „receptjét” érezzük a legproblematisabbnak.

Ismét szóvá kell tennünk a magyar szakkönyvkiadás egyik makacs és retrográd hagyományát, a mutatók hiányát. Minél több receptív elemet és adatot tartalmaz valamilyen munka, annál nagyobb szükség volna az árnyalt mutatórendszerre. S ez — kézikönyv lévén — éppen ilyen jellegű. De hát mutatója nincs és nincs. Talán majd a harmadik kiadásban.

Az első kiadáshoz képest e második külső megjelenése határozottan visszasett. Hol maradt a már említett ismertetésben is megdicsért jó papír, elegáns forma és erős kötés? Itt közepes minőségű papíron gyenge minőségű tipográfia a jellemző. A gondosan felújított iratminták és az újrávalogatott fényképek is szinte belevesznek az általános szürkeségbe. A kötet papírgerince már egyszeri olvasás után leválik. A kézikönyvként akarja használni ezt a kézikönyvet, előbb kötsse át!

A korábbi kiadás 3420 példányával szemben az új 7470-ben látott napvilágot. Ez lehetővé teszi a mai és a holnapi igények maradéktalan kielégítését, a belőle való folyamatos tájékozódást. S

minthogy végül is a „belbecs” a meghatározó a „külsinnel” szemben, örülnünk kell ennek az újrainásnak-újra kiadásnak. (Táncsics, 1971. 405 l. 32 Ft.)

Futala Tibor

Kluth, Rolf: Grundriss der Bibliothekslehre

A könyvtártan alapvonalai

Még ma is gyakran felvetődik a kérdés, különösen más tudományágak képviselői részéről, de a szakmán belül is, hogy beszélhetünk-e könyvtártudományról, van-e helye a könyvtártudománynak a tudományok rendszerében. A Szovjetunióban és az angolszász nyelvterületen ez a kérdés már eldöntöttnek tekinthető; a könyvtártudomány elismerése nem vitatott kérdés. A szocialista országokban különböznek a nézetek, de az irányzat itt is az önálló tudományágként való elismerés felé mutat. Legtovább a német nyelvterületen állt fenn az az álláspont, amely a könyvtártudományt csak más tudományágak segédtudományaként volt hajlandó elismerni, vagy a tudományos elismerést csak a könyvtártörténet művelőire korlátozta. Az álláspont kialakulásában közrejátszott az is, hogy a nagymúltú német tudományos könyvtárak és a közművelődési könyvtárak között vajmi kevés kapcsolat alakult ki, inkább ellentétekről beszélhetünk. De nem segítette a könyvtártudomány elismerését az sem, hogy a második világháború befejezéséig a német közművelődési könyvtárak nagy részében az ún. népkönyvtári szemlélet volt az uralkodó.

Rolf Kluth fenti műve gyökeresen szakít az eddigi felfogással: állást foglal a könyvtártudomány elismerése mellett, ezért az NSZK-ban úttörő munkaként tartják számon. A szerző hangsúlyozza, hogy a könyvtártudománynak a tudományok rendszerében való elhelyezése csak a közléstudományok megjelenés után vált lehetségessé, csakis ezen belül lehet a könyvtártudomány sajátos helyét meghatározni. Világos okfejtéssel tárja fel azt, hogy a könyvtár az információk összegyűjtésével, rendezésével, tárolásával, feltárásával és visszakeresésével vesz részt a közlés folyamatában a maga sajátos csatornáin keresztül, ezáltal az egyéb közlési eszközöknél sokkal nagyobb mértékben köti össze a múlt és a jövő dimenzióit. A történeti szemlélet azonban nem lehet kizárólagos jellegű, mert korunkban a gyűjtés-tárolás és a visszaadás közti időszak viszonylag rö-

vid időre szűkül össze. A könyvtár e szempontból nézve mintegy duzzasztó-gátnak képzelhető el az információk folyamában, amely a folyamat felduzzasztva, jobban hajózhatóvá teszi. Teljes értékűnek fogadhatjuk el a szerző azon megállapítását is, hogy a népkönyvtár — tudományos könyvtár — dokumentáció ágazatainak szétszakítása a kultúra és a társadalom strukturális változása következtében túlhaladott álláspontnak tekinthető, mert a könyvtárak — bár feladatukat és hatókörüket tekintve különbözőek lehetnek — lényegüket nézve azonosak. A könyvtárak egységes szemléletére irányuló törekvések az NSZK-ban az 1950-es évek óta egyre gyakrabban tapasztalhatók annak következtében, hogy a könyvtárosok szakítva a régi „népkönyvtári” szemlélettel, az angolszász „public library” típusú könyvtárak megvalósítását tűzték ki célul.

A mű címének szó szerinti fordítása alapján (A könyvtártan alapvonalai) a hazai felfogás szerint inkább gyakorlati ismeretekre számít az olvasó, azonban a „tan” kifejezést jelen esetben mint tanítást, felfogást kell értelmeznünk. Kluth a gyakorlati ismeretek helyett főleg fogalmakat ad és azok szabatos meghatározását oly mértékben, ahogy az egyes fogalmak az anyag felépítéséhez kapcsolódnak. Az első rész jó áttekintést ad a könyvtártudomány rendszeréről, itt tárgyalja az általános könyvtártanon belül az alapismereteket, a közléstudományok ismérveit. Az első rész további fejezetei az elméleti könyvtártan és az alkalmazott könyvtártan elvi kérdéseit tárgyalják.

A mű második részében a városi könyvtári ellátási rendszerek, valamint a falusi könyvtári rendszerek felépítési és szervezeti kérdéseit ismerteti a szerző. Az általa használt ellátási „rendszer” kifejezés tartalma sok tekintetben azonos a nálunk használt „hálózat” kifejezésével. Meggyőzőek és egyben imponálóak a követelményrendszerek és normatívák nagyvonalú adatai, bár azt hi-

szem, ezek ma még meghaladják a jelenlegi pénzügyi lehetőségeket. A fő tétel mindenképpen igaz; a könyvtárak tervezésénél nem lehet zárt és merev sémákban gondolkodni; elhibázott tervezés, ha a könyvtárat csak a mának építik, mindenkor gondolni kell a jövőben várható, megalapozott igények kielégítésére. Erre már Európában is találunk példát: Maastricht (Hollandia) 1969-ben készült könyvtári és levéltári építkezésének programja már 8000 m² alapterülettel számol (100 000 lakos!), nem beszélve Köln városának amerikai méretű, 15 000 m²-es tervezetéről.

Ugyancsak a második részben kaptak helyet a nemzeti, egyetemi és szakkönyvtári rendszerek problémái: a szerző gondos részletezéssel tárgyalja a különböző rendszerek megoldásának modelljeit. A fejezetek végén rövid összefoglalás található, amelyben Rolf Kluth áttekinti az általa felállított modellt, a jelenlegi valóság és a jövőben várható fejlődés közötti azonosságokat és különbségeket. A mű második része főleg a könyvtárvezetés és szervezés elméleti kérdéseivel foglalkozók számára jelent érdekes, újszerűen megfogalmazott ismereteket.

Külön ki szeretném emelni a mű igen fontos harmadik részét, amelyben az összehasonlító könyvtártudományi rész kapott helyet. A könyvtártudomány ezen új ága nem tekinthető azonosnak a korábban is ismert könyvtártörténettel, művelése nálunk még csak kezdeti formában ismeretes. Egyetemi könyvtárosképzésünk sem foglalkozott vele eddig jelentőségének megfelelően, pedig sokkal világosabb, rendszerezettebb képet ad az egyes országok, társadalmi rendszerek

könyvtárügyéről, mint a történeti adatokkal feleslegesen túlterhelt könyvtártörténet. A szerző meghatározása szerint az összehasonlító könyvtártudomány elemzi a könyvtárügy helyzetét az egyes társadalmi rendszerekben, kutatja azokat az elveket, amelyekben a könyvtárügy felépül, vizsgálja a módszereket és struktúrákat, amelyekben az elvek megvalósulnak. Összeveti a ráfordításokat és az általuk nyert eredményeket és teljesítményeket, továbbá a megvalósításra tervezett modellek és a valóságos kép viszonyát. Kétségkívül tartalmaz az összehasonlító könyvtártudomány történeti és leíró elemeket is, azonban ezeket csak oly mértékben, hogy általuk az összehasonlítás jellemző legyen. A fenti vizsgálati elvek alapján tárgyalja az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, a skandináv államok, Franciaország, a Szovjetunió, a kelet-európai szocialista országok, a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság könyvtárügyének kialakulását, jellemző vonásait, a megvalósításra kerülő könyvtárügyi programokat, valamint bemutatja a legnagyobb könyvtári intézményeket.

A kötet értékes anyagát jól válogatott és tárgykörönként csoportosított, 848 tételtől álló bibliográfia egészíti ki. A válogatás alapjául a korszerűség és a nyelvi hozzáférhetőség szolgált: angol, francia és német nyelvű anyagot tár fel elsősorban, időhatára a standard műveket kivéve, az 1960-as esztendő. A kötetben való eligazodást tárgymutató segíti. (Kluth, Rolf: Grundriss der Bibliothekslehre. Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1970. 372 l. 62. — DM)

Mezei György

EX LIBRIS

**Johannisötth
MCMXXII**

Papp Iván ex libris

Pétervári László Béla: Korszerű másoló eljárások és készülékek

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtárgépesítési füzetek c. kiadványsorozatának 11. száma nagy szakértelemmel, tömören, könnyen áttekinthetően ismerteti a másoló eljárások lényegét, technológiáját, felhasználási lehetőségeit.

A bevezető utal rá, hogy az állandóan növekvő mennyiségű információ áramoltatása az élet sok területén ma már megoldhatatlan a hagyományos eszközökkel, ezért új, korszerű eljárások alkalmazása szükséges. A könyvtárakban például a folyóiratok kölcsönzését mind jobban korlátozzák, az eredeti helyett tehát gyorsan beszerezhető és jó minőségű másolatot kell szolgáltatni az érdeklődőknek.

A másoló technikában alkalmazott új eljárások forradalmasították a régebbi technikát, és a szervezésben is jobb lehetőségeket biztosítanak. A legnagyobb jelentőségű lépés az elektrosztatikus eljárás felfedezése volt. Ennek következtében egy évtized alatt a másoló készülékek világszerte olyan hétköznapi munkaeszközzé váltak, mint az írógépek vagy a számológépek.

A másoló eljárások és készülékek sokfélesége miatt azonban gyakran okoz gondot a készülékek kiválasztása. A kiadvány célja a másolásra vonatkozó lehetőleg minden tudnivaló összegyűjtése; segítséget kíván adni a tudatos, megalapozott gépkiválasztáshoz.

A mű első kötete az elektrosztatikus másoló eljárásokkal és készülékekkel foglalkozik. Még szakembereknek is meglepő, hogy a szerző ebben csaknem 200 készüléket sorol fel — a teljességre való törekvés nélkül. Ez a szám a kiadvány megjelentetésének szükségességét igazolja, hisz a műszaki élet kevés területén találkozunk ennyi géptípussal, s

ezek a típusok viszonylag rövid idő alatt tűntek fel a világpiacon.

Az eljárások ismertetése kapcsán az olvasó rövid betekintést kap az eljárás lényegébe; reprográfiai jellegébe és alkalmazási lehetőségeibe. A géptípusok nevének és műszaki adatainak sommás felsorolása lehetővé teszi az ismertetett adatok egyszerű összehasonlítását, ez pedig a felhasználók részére nagyon megkönnyíti a gépkiválasztást.

A katalógusrészben az alkalmazási körre, a nyersanyagigényre, teljesítményre vonatkozó tudnivalók és műszaki adatok találhatóak, sok esetben a tájékoztató ár is. Dicséretes, hogy ha ugyanannak a típusnak több elnevezése vagy más cég által gyártott változata is van, akkor a szerző ezt a körülményt a megjegyzés rovatban külön feltünteti, amivel sok félreértést szüntet meg.

A második kötet — mely jelenleg még sajtó alatt van — a többi másoló eljárásokkal foglalkozik; a diffúziós, kétfürdős, Verifax, hőmásoló, fénymásoló (diazó) és színes eljárással. Ezekről az eljárásokról a felhasználóknak talán még kevesebb ismeretük van, mint az elektrosztatikus eljárásról, holott megismerésük fontos, mert csak így dönthető el tárgyilagosan és egyértelműen, hogy bizonyos meghatározott igények kielégítésére melyik eljárás alkalmazása a legcélszerűbb és leggazdaságosabb.

A Könyvtárgépesítési füzetek sorozatban megjelent legújabb kötetben az olvasó képet kap a másolótechnika mai állásáról — beleértve a legfrissebb fejleményeket is —, a kiadvány tehát hézagpótló munka, mely hasznos útmutatást nyújt a reprográfia ezen ága iránt érdeklődőknek. (OSZK KMK — NPI, 1971. 180 l. 20 Ft.)

Gara Andor

AZ OLVASÁSI KÉSZSÉG KIALAKÍTÁSÁRÓL közös pedagógus-könyvtáros ankétot tartott a *Hatvani Városi Könyvtár*. A nemzetközi könyvév alkalmából rendezett, továbbképzés jellegű vitát kiállítással kapcsolták össze: *B. Balázs Judit* és *Siklóssy Imréné* szentendrei pedagógusok tanítványainak rongy-collage illusztrációi kerültek a könyvtár új helyiségének falaira. *Miklósvári Sándornak*, a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetőjének megnyitó szavai után a két szentendrei nevelő ismertette újítását, amelyet *Fabián Zoltán* író értékelt, majd a város és a járás pedagógusai és könyvtárosai számoltak be az olvasástanítás, olvasásra nevelés terén végzett munkájukról. Igen fontos kívánságot fogalmaztak meg a résztvevők: *az olvasókészség fejlesztése legyen tantestületi ügygő az általános iskola felső tagozatában*, vagyis minden szaktárgy tanára tekintse feladatának.

Index acronymorum selectorum

Az Akadémiai Könyvtár *Index acronymorum selectorum* című sorozata nyolc kötetben sorolja fel a napjainkban egyre jobban elszaporodó rövidítéseket. A szerkesztők igen nagy és érdemes munkát végeztek, a teljes gyűjtemény kb. másfél-százezer válogatott rövidítést fog tartalmazni. (Az 5. kötet még nem jelent meg. A gyűjteményt és beosztását lapunk 1971. évi 3. számában Vértessy Miklós ismertette.)

Az Index használhatóságát lényegesen csökkenti az a tény, hogy szakosítva adták közre. Az ilyen jellegű munkáknál sokkal célszerűbb egyetlen, egységes betűrend, mert ha valakinek bármilyen rövidítés feloldására van szüksége, előbb mintegy osztályoznia, szakoznia kell azt, holott igen gyakran nem tudja, hogy a rövidítés vajon művészeti, politikai vagy egészségügyi intézmény nevét rejti-e? A nehézséget fokozza, hogy minden rövidítés csak egyetlen kötetben szerepel. Ezt az összeállító is látja, s ezért kéri az olvasót, hogy „a keresett tételnek szükség esetén a többi rokontárgyú füzetben” is nézzon utána.

A most megjelent 8. kötet a latin cím szerint a közegészségügyi és jótékonyági intézmények szigláit oldja fel, az előző szerint a közművelődési egyesületekét is. Ehhez járulnak olyan testületek, amelyeket jellegük alapján a többi kötetbe nehezen lehetne beilleszteni. Ilyenek a katonai vonatkozású, a bélyeggyűjtéssel, a nemzetközi nyelvekkel stb. foglalkozó egyesületek és a különböző sportintézmények. (Ez utóbbiak olyan nagyszámúak, hogy szerepeltetésüket a címben is fel kellett volna tüntetni.)

Sajnos, a tartalom nem teljesen azonos a címmel. Majdnem minden oldalon lehet találni olyan testületeket, amelyeknek a sorozat más kötetébe kellett volna kerülniük. Csak néhány kiragadott példát erre! Az 1. kötetbe tartoznának az államhivatalok, politikai pártok, mozgalmak. Ezzel ellentétben a 8. részben találjuk a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot*, a *Népművelési Minisztériumot*, a *Deutsche Jungdemokratent*, a román népfrontot, a *Frontul Democratiei Populare*t, Brazzaville-Kongó egyetlen politikai pártját, a *Mouvement National Révolutionnaire*-t, a *Freunde der Kämpfer für Russische Freiheit*t, sőt még a rosszemlékű *Volksbundot* is. Ugyancsak ide van sorolva — a vallási szervezetek, egyházak című kötet helyett — az *Evangelische Deutsche Bahnhofsmision*, a *Fédération Internationale des Hommes Catholiques*, a *Hrvatska Katolička Zajednica*, a *Synagogue Council of America*, a

Society of Women Missionaries. A *Deutscher Pfadfinder-Bund*, a *Népi Kollégiumok Országos Szövetsége*, az *Ethiopian Studens Organisation in North America*, az *International Student Service* helye a 3. kötetben lenne, a pedagógiai testületek közt. A gazdasági szervezeteknek külön kötetük van, ide kellett volna beosztani a biztosító intézeteket és az olyan szervezeteket, mint a *Jewish Agricultural Society* vagy a *Deutsche Pelztierzüchter Vereinigung*. Milyen címen jutottak a közegészségügyi kötetbe? Mindebből az következik, hogy a használnak, ha valamely tételt nem talál, akkor a siker reményében nemcsak a rokontárgyú, hanem valamennyi kötetet érdemes megnéznie.

A kiadvány ötnyelvű előszóval és rövidítésjegyzékkel kezdődik. Ezután találjuk két, latin és cirillbetűs abc betűrendjében a csaknem 20 000 rövidítést. A sziglákat a feloldás követi, majd „amennyiben megállapítható volt, az illető testület székhelyének, esetleg országának megnevezése”. A város és ország megnevezése azonban a tételek túlnyomó többségében, a cirillbetűseknél pedig minden esetben hiányzik. A leírás annak a nyelvnek a jelzése fejezi be, amelyből a rövidítés származik.

A testes kötetet az előzőkhöz hasonlóan Bodnár-Bernáth Edit és Tulok Magda közreműködésével Moravék Endre állította össze. (MTA Könyvtára. XXI. 559 l. Sokszorosítás)

Jenőfi M. Imre

Solyom Sándor ex librise

Az NDK 1970. évi könyvtári statisztikája

A berlini Zentralinstitut für Bibliothekswesen az előző évekhez hasonlóan külön kiadványban tette közzé a Német Demokratikus Köztársaság tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak 1970. évi statisztikai adatait.

A most megjelent adattár, néhány változástól eltekintve, a korábbi hasonló kiadványok tartalmi és formai csoportosításában, területi összesítésben közli a könyvtárak eredményeit jellemző számadatokat. Új fogalmi jelölésként vezették be az eddigi „olvasó” fogalom helyett a „használó” fogalmát (Leser =

Benützer), továbbá a könyvtárak megnevezésénél a korábban alkalmazott „állami általános nyilvános könyvtár” (SAÖB = staatliche allgemeine öffentliche Bibliothek) megjelölés helyett az „állami általános könyvtár” (StAB = staatliche Allgemeinbibliothek) új elnevezést használják. Az új szóhasználat arra a változásra utal, amely az 1968-ban kiadott NDK minisztertanácsi határozat végrehajtása nyomán következett

be a könyvtárak színvonalában és munkájában.

Az egységes könyvtári szemléletre irányuló törekvést jelzi az, hogy a kiadvány részben már tartalmazza az utóbbi években létrejött „megyei általános tudományos könyvtárak” (WAB—B = wissenschaftliche Allgemeinbibliotheken der Bezirke) statisztikai adatait. Bár ezek az adatok még nem teljes részletességgel szerepelnek, azonban Erfurt, Potsdam és Schwerin megyék adatainál az előző évekhez képest eltérést okoznak. Ezt az eltérést elsősorban az állomány, a létszám és a költségvetési források elemzésénél, valamint az ebből következő mutatószámok értékelésénél kell figyelembe venni. Megjegyzem, hogy az új típusú megyei általános tudományos könyvtárak működéséről még elég keveset tudunk, érdemes lenne ezekről bővebb tájékoztatást is közölni szakfolyóiratainkban.

Az NDK és hazánk fontosabb könyvtári statisztikai adatait az alábbi táblázatban közlöm:

	Lakosság 1000 fő	Állomány 1000 köt.	Kölcsönzés 1000 köt.	Olvasók száma 1000 fő	Kiadás 1000 M.
NDK 1968	17 087	24 657	61 199	3 882	54 339
NDK 1969	17 076	25 442	62 403	3 969	56 318
NDK 1970	17 040	27 282	66 375	4 134	62 511
MO 1968	10 196	21 870.	54 183	2 219	nincs adat
MO 1969	10 210	23 574	54 149	2 209	nincs adat
MO 1970	10 315	24 715	54 827	2 224	nincs adat

Az összehasonlító táblázat adataiból kitűnik, hogy az 1970. esztendő az NDK könyvtári munkájában számottevő eredményeket hozott. A teljesítmények növekedése a kiadvány szerkesztőinek tájékoztatása szerint összefügg a könyvtárosoknak a Lenin emlékével kapcsolatos kezdeményezéseivel, valamint a sokoldalú versenyfelajánlások teljesítésével. Megjegyzik a szerkesztők továbbá azt is, hogy az előző években még sohasem sikerült ilyen nagy eredményeket elérni, ezért az 1970. esztendő a könyvtári munkában csúcspontnak tekinthető. A fejlődés emelkedő irányzatát a számadatok igazolják: az NDK-ban az 1969. évihez viszonyítva 7,3%-kal (1 840 000 kötet) nőtt a könyvtárak állománya; 6,8%-kal (3 972 000 kötet) emelkedett a kölcsönzött kötetek száma; valamint 4,1%-kal (165 000 fő) gyarapodott az olvasók táborra. A gyors ütemű fejlődést az erőteljesen növekvő gazdasági források is segítették: a könyvtári kiadások az 1969. évhez viszonyítva kerekén 11%-kal (6 193 000 M) emelkedtek. Nálunk, bár a kölcsönzött kötetek és a beiratkozott ol-

vasók számában az előző évben jelentkezett csökkenő tendencia megszűnt, a fejlődés mértéke nem érte el az NDK könyvtári eredményeinek fejlődési ütemét: hazánkban az állomány 4,9%-kal (1 141 000 kötet) növekedett, a kölcsönzött kötetek száma 1,2%-kal (678 000 kötet) emelkedett, míg az olvasók száma 0,7%-kal (15 000 fő) gyarapodott az 1969. évhez viszonyítva. A könyvtári kiadásokat 1970-ben sem lehetett összehasonlítani, mert a könyvtári statisztikai adatárunk ez évben sem közölte a könyvtári kiadások összegét.

Ha a viszonyszámokat elemezzük, megállapítható, hogy az NDK-ban tovább emelkedett a beiratkozott olvasóknak a lakossághoz viszonyított aránya: a lakosság 24,2%-a volt könyvtári olvasó. Nálunk ez a viszonyszám nem emelkedett, hazánk lakosságának 21,6%-a vette igénybe a közművelődési könyvtárak szolgáltatásait. Az NDK-ban egy lakosra 1,6 kötet jutott, míg nálunk az ellátottság továbbra is magasabb: egy lakosra 2,4 kötet. Az érdeklődés: az NDK-ban egy lakosra 3,9 kötet kölcsön-

zés jut, ezzel szemben nálunk egy lakosra 5,3 kölcsönzött kötet jutott. Az olvasói érdeklődésben a két ország adatai közötti különbség továbbra is fennáll: az NDK-ban egy olvasó átlagosan 16,1 kötetet kölcsönzött, míg nálunk az átlagos kölcsönzött kötetek száma 24,6 kötet volt. A két viszonyzám közötti különbség 1969-ben 8,8 kötet volt, ez az 1970. évben 8,5 kötetre csökkent.

A füzet használatában zavaró az, hogy a korábban alkalmazott területi-megyei sorrend megváltozott, az 1970. évi táblázatok a megyéket ABC sorrendben közlik; ezért az egybevetésnél fokozott figyelem kell. Reméljük, hogy a következő kiadványoknál a szerkesztők meg fognak maradni az új sorrend mellett, s így az összehasonlítás ismét könnyebbé válik.

M. GY.

bibliográfiák

Művészetszociológiai bibliográfia

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat művészeti választmányának kiadásában megjelent bibliográfia a művészetszociológia magyar nyelven hozzáférhető irodalmáról ad áttekintést. 447 tételből álló anyagát öt nagy fejezetbe rendezi: az általános jellegű irodalom után sorra vége az irodalomszociológiát (ezen belül belső fejezetbontással az irodalom társadalmi szerepére, az irodalomesztétika szociológiai vetületére, az irodalmi műfajok szociológiájára és az olvasói igényekre és ízlésre vonatkozó anyagot); a színház, a film, a rádió, a televízió és a fotó szociológiáját; a zene és a tánc szociológiáját; végül a képzőművészet szociológiáját. Mind a fő, mind az alfejezeteken belül (utóbbiak csak az irodalomszociológiánál található) kettős, időrendi és formai bontást alkalmaz, elkülönítve az 1945 előtti és utáni irodalmat, illetve az önállóan megjelent műveket és a cikkeket. Néhány fejezethez ún. dokumentációs anyag is csatlikozik a Népművelési Intézet kéziratok fordításából. A tételek az időrendi, illetve formai csoportokon belül szerzői betűrendben sorakoznak, rövid, tárgyszószerű annotációval. A bibliográfiai részt a felhasznált irodalom jegyzéke és tételszámokra utaló szerzői névmutató követi.

Felsorolva mindazt, ami a bibliográfiában van (és mellőzve a hogyan kérdését), néhány dicséző szóval be is fejezhetnénk az ismertetést. Sajnos, az ismertetés írójának azt is fel kell sorolnia, ami a bibliográfiából hiányzik és ki kell tennie a hogyan kérdésére is, ami óhatatlanul rontani fogja az összképet.

Nincs a bibliográfiának bevezetője (Vitányi Iván előszava fülszöveg-jellegű), mely elmagyarázná tárgyát (a mű-

vészetszociológia fogalmát nem könnyű definiálni), a rokontárgyaktól való elhatárolásának szempontjait, megindokolná szerkezetét, felsorolná a gyűjtés forrásait, rögzítené határait stb. (Igaz, hogy ily módon *tartalmilag* nem is kérhetünk számon a bibliográfiától semmit, nem reklamálhatjuk azt, ami kimaradt, és nem kritizálhatjuk, ami bekerült, mert nem tudjuk, teljességre törekedett-e, vagy válogatott, s ha igen, milyen szempontok szerint.) Nincs továbbá tartalomjegyzéke, és tárgyi mutatója, ami pedig a betűrendes-időrendi szerkezetű munkáknál — különösen ilyen összetett tárgykörben — nélkülözhetetlenek tünik.

A *hogyan* kérdésében — mivel a tartalmi elemzésről le kell mondanunk — csak formai kérdéseket vehetünk fel. Szakbibliográfiáknál a tárgyi csoportosítás — amely gyakran némi értékelést is jelent — általában sokkal megfelelőbb a formális elrendezésnél. Nem helyes egy összefüggő cikksorozatot öt külön tételként felvenni (27—31., *Almásy: Esztétikai nevelés*), s a különlenyomatokat — ha már formai csoportosítást alkalmazunk — célszerűbb a könnyebben hozzáférhető folyóiratcikkek között szerepeltetni. Végül röviden a felhasznált irodalomról: a felsorolt magyar bibliográfiákat az összeállító nyilván jól hasznosította, de nem értjük, mire használhatta a külföldi szociológiai szakmunkákat, s bizonyosak vagyunk benne, hogy nem használta fel Szentmihályi János bibliográfiajegyzetét (különben sok kifogásunkra sor sem került volna). (Összeállította: Felder Katalin, 1971. TIT Soks. 131 l.)

Szilágyi Tibor

Általános könyvjegyzék 1970.

A jegyzék, amely hosszú évek óta nem hiányzik egyetlen könyvtárunk segédkönyvtárából sem — vagy ha mégis, akkor ezt a hiányt sürgősen pótolni kell — ezúttal lényeges változtatás nélkül, az előző évvel azonos formában látott napvilágot. Első része betűrendben, részletes címleírással, az árak feltüntetésével; második része az ETO szerinti szakrendben, rövidített címleírással sorolja fel az 1970. év Magyarországon megjelent és itt könyvkereskedelmi forgalomba került könyvtermését (a közép- és általánosiskolai tankönyvek, valamint a zeneművek kivételével). A kiadványt sorozati, név- és címmutató, valamint a szakcsoportok betűrendes tárgymutatója egészíti ki.

A bibliográfia ismét tökéletesítette, finomította a szakrendet, a szépirodalmi kiadványokat pedig ezúttal is a korábinál sokkal áttekinthetőbb, a tavalyi kötetből már ismert csoportosításban sorolja fel: külön a magyar és külön a külföldi szerzők műveit, az első csoporton belül műfaji kategóriák (versek, színművek, próza), a másodikban nyelvek, és ezeken belül az előbbi műfaji kategóriák szerint.

A címleírások gondos munkáról tanúskodnak, következetesek, a szerkesztőt külön dicséret illeti azért, hogy az 1970. év anyaga már 1971-ben megjelenhetett.

Néhány apróbb észrevétel: feleslegesnek látszik Thomas Mann „A kiválasztott” c. regényét a vallás szakcsoportban is elhelyezni; A. Amenda „Eroica” c. életrajzi regényének címleírásából nem derül ki, kiről is szól. (S hogy ez nem menthető azzal: úgyis mindenki tudja, bizonyítja, hogy Beethoven neve alatt a névmutató nem utal erre a műre.) Hasonló okokból nem tudjuk, kinek az életrajzát rejti V. P. Borovicka „A jós halála” c. műve. Homolya István a zenetörténet két óriásáról, Palestrináról és Lassusról szóló kis könyvének címleírásában Lassus neve — a tipografizálás miatt — alcímnek tűnik, pusztán azért, mert a két név közötti vesszőt valaki pontnak nézte; az irodalmi szöveget és rajzokat, grafikákat egyaránt tartalmazó művek címleírásában első helyen mindig a szöveg írójának neve áll, az egyetlen kivétel: Reich Károly — Devecseri Gábor „Variációk” c. kötete, vajon miért? Végül a rövidítések jegyzékében azt olvassuk, hogy „öh.”, azt jelenti: „összhossz”, ez azonban — inkább mosolyt fakasztó, mint tragikus — tévedés, valójában ui. (térképlapok címleírásában) annyit tesz: „összehajtva”. (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1971. 387 l. 55 Ft.)

Pálvölgyi Endre

Szabolcs-Szatmár megye népművelésének 25 éve

Tripsánszky Jenő szerkesztésében, a Nyíregyházi Megyei Könyvtár kiadványaként jelent meg a 25 év anyagát felölelő bibliográfia. A szépen sokszorosított kiadványról első látásra úgy véljük, hogy mintegy 1200—1300 tételt tartalmazhat, s ennek alapján feltételezzük, hogy a teljesség igényével készült. Később azonban egyre több kételyünk támad a teljességgel kapcsolatban. Mint a bibliográfia átböngészéséből kiderül, összesen 19 országos lapból regisztrál cikkeket a bő helyi anyag mellett. Egyedül a *Népművelés* szerepel 25 tétellel, utána a *Könyvtáros* következik összesen 4 címfőlvétellel, majd az *Ifjú Kommunista*, a *Művészet* és a *Népszabadság* 2—2 cikkel. A többi 13 országos lapból (köztük a *Magyar Nemzet*ből és a *Népszavá-*ból) csupán 1—1 közleményt ítélt főlvé-

telre érdemesnek a bibliográfia összeállítója.

A bibliográfia anyagának tanulmányozásakor föltűnik az a — különben eléggé nem dicsérhető — tény, hogy kéziratosokat, jelentéseket is fölvesz és regisztrál az összeállító a cikkek, önálló kiadványok mellett. Ám éppen ez vezet nyomra végül is; hogy a helyi lapok anyagát kivéve alighanem másodkézből származnak a címleírások: a Népművelési Intézet által kibocsátott *Gyorstájékoztató a magyar népművelési irodalomból* című kiadvány a forrás. Mivel ez sem teljes, így a belőle készült bibliográfia sem lehet az.

De amikor megnézem az 1948. februárjában, Nyíregyházán kiadott *Vándortűz*et, meglepetéssel kell tudomásul vennem, hogy bár három cikket közöl

belőle a bibliográfia, ám többet kihagy: például nem vette föl *Merényi Oszkár*-nak Bessenyeiről, *Berki Nándornak* a készülő Petőfi-sorozatáról, *Massányi Józsefnek* a munkáskultúráról szóló cikkét. Ezek után abban sem bízhatom, hogy legalább a munka helyi anyaga teljes volna.

A kiadvány 16 szakba csoportosítja anyagát, szakokon belül pedig időrendben közli tételeit. A szakbeosztás jó, bár sehogyan sem érthető, hogyan kerülhetett a *Helyismeret* című *Művelődési házak, otthonok* című szak alá, mint alárendelt fogalom. Hiszen a 25 (!?) tétel közül mindössze 8 hozható esetlegesen kapcsolatba művelődési házzal (az annotációk hiányában azonban ez egyénél sem derül ki világosan).

A bibliográfia anyagát a kötet végén egységes név- és helymutató tárja föl.

Innen azonban nagyon hiányoznak a tárgyszavak: mindegyik szakbeosztású bibliográfiában szükségszerűen átfedések vannak, egy-egy tétel nemcsak ide, hanem másik szakba is kíváncznék, az ilyen problémát pedig csak a tárgyszavakkal lehet föloldani.

Végezetül talán csak annyit, hogy egy-egy tájegység sohasem ismerheti meg önmagát szűkebb hazájának sajtójából. Ehhez a más szemüvegén — esetünkben az országos sajtón — keresztül is föl kell fedeznie gondjait, eredményeit. Mivel ebből a bibliográfiából szinte teljesen kimaradt az országos anyag, nem hiszem, hogy a kiadvány elérné a bevezetőben megjelölt célját: Szabolcs-Szatmár megye „népművelési feladatainak (vagy helyzetének) további helyes értékelését”. (1970. III, 234 l.)

Gyuris György

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

A KÖNYV ÉS NEVELÉS idei első száma méltatja az „Iránylevek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátására” c. dokumentumot, megemlékezik a nemzetközi könyvevről, és ismerteti a fennállásának 350. évfordulóját ünneplő hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium könyvtárának történetét.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁ-nak 1971. évi 4. száma igen tartalmas: a moszkvai egyetemi és mezőgazdasági tudományos szakkönyvtárakban tett látogatásról beszámoló cikkben kívül a budapesti Kertészeti Egyetem központi könyvtárának és tanszéki könyvtárainak együttműködéséről, a tatai járás agrárszakembereinek érdeklődéséről (a Komárom megyei Művelődési

Központ agrárkörének tevékenységéről, a járás termelőszövetkezeteiben levő kézikönyvtárakról), a FID mezőgazdasági osztályozási bizottságának (FID C 63) negyedik, hollandiai üléséről, valamint a keszthelyi mezőgazdasági oktatásügy történetéről olvashatunk cikket. (Ez utóbbit abból az alkalomból, hogy 175 éve alapította meg Festetics György a Georgikont, Európa első felsőfokú agrár tanintézetét.)

Az ORVOSI KÖNYVTÁROS 1972. évi 1. száma „csehszlovák” szám: valamilyen irása északi szomszédunk orvosi könyvtárügyéről szól. E tematikus szám szerkesztését az indokolta, hogy a cseh orvosi könyvtárügy minden más ország könyvtárügyénél jobban hasonlít a magyarra. A cikkanyag részben tanulmányúti beszámolókból, részben csehszlovák szakemberek eredeti írásaiból állt össze. Figyelemre méltó, hogy a legtöbb írás a betegek könyvtáraitól sem feledkezik meg.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS 1971. évi 2. számának vezető cikke tárgyát tekintve kilép a Műegyetem területéről: a legnagyobb tudományos könyvtárak évi jelentései alapján azt vizsgálja, mennyiben felelnek meg ezek, különösen az egyetemi könyvtárak az 1969-es tudománypolitikai iránylevekből következő, nagyobb követelményeknek. A helyzetkép a feltételek javulását illetően nem megnyugtató: főként a beszerzési keretek alakulása nem kielégítő, nem tudnak lépést tartani az áremel-

Korda Béla ex libris

kedésekkel. A Műszaki Egyetemi Könyvtáros egyéb írásai a kari és a tanszéki könyvtárakkal, a központi olvasóterem forgalmának megosztásával és új angol felsőoktatási könyvtárakkal foglalkoznak.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-nak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „közlönyének” elmúlt évi utolsó száma (november—december) ismerteti a Petőfi-jubileumra való felkészülést (a könyvtár egyebek között országos jelentőségű kiadvánnyal is kirukkol: újból megjeleníti Endrődi Sándor 1911-es könyvét, a „Petőfi napjai a magyar irodalomban” c. könyvészeti ritkaságot); tudósít az 1971. november 11—12-i budapesti helytörténeti konferenciáról, a Szabó Ervin könyvtárakban működő klubok, ún. „művelődési körök” vezetőinek tapasztalatszerjéről, közli a 22 kerületi könyvtárban tavaly tartott általános felülvizsgálat tanulságait, és bemutatja a központi könyvtárban működő propaganda osztály sokrétű tevékenységét, mely esetenként más közművelődési hálózatok számára is hasznot hajt.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó (4.) száma az iskolai könyvtárak helyzetével, a váci járásban folyó propagandával foglalkozik, és a megyei könyvtár munkatársának beszámolója alapján képet ad a szentendrei járás nyolc könyvtárának egyik hétköznapijáról. Közli a megyei könyvtár és a megyei népművelési tanácsadó közös vizsgálatának megállapításait is: ezekből kiderül, hogy a művelődési intézmények besorolásának tárgyi feltételeit sok helyen rosszul bírálták el; számos esetben az alapfeltételek hiányában is besoroltak intézményeket. A felülvizsgált 23 klubkönyvtár egyharmadában a besorolás csupán névváltozást jelentett. Csak a „100 falu — 100 könyvtár” mozgalom keretében létrejött könyvtárak képeznek kivételt. Tizenkét községben a lakosság lélekszáma többszörösen meghaladja a rendeletben előírt felső határt, így tevékenységüket nem is a klubkönyvtári kategóriában kellene értékelni. Három helyen különálló, egymástól távoleső helyiségben működik a klub és a könyvtár. A 2000 lakosú Pilisszentkereszten 1500 Ft a könyvbeszerzési keret, s a legtöbb helyen a nyitvatartási idő alatta van az előírtnak. A cikk javaslatokat is tesz az átsorolási hibák kijavítására.

A TOLNA MEGYEI KÖNYVTÁROS 1971. évi 3. számában több szakszerzeti könyvtári vonatkozású írást olvas-

hatunk, közöttük a legfontosabb a hálózat IV. ötéves terve, melyet az 1971. november 25-i SZMT elnökségi ülés előterjesztése alapján közöl a központi könyvtár vezetője. A híradó folytatja a fenntartók nyilatkozatait tartalmazó, valamint továbbképzési sorozatát is. Ez utóbbiban a megye irodalmi hagyományainak bemutatása keretében Tolnai Lajos és a kevésbé ismert Sántha Károly — költő, kévszentlőrinci evangélikus lelkész — munkásságát tárgyalja. Az életművek tárgyalását bő bibliográfiák egészítik ki csakúgy, mint a gyermekek életkori sajátosságainak és az olvasásnak összefüggéseit tárgyaló igen alapos cikket.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRKÖZI BIZOTTSÁG ÉRTEŚÍTŐJÉ-nek 1971. évi 2. számából a megye iskolai könyvtárainak helyzetét és a gyermekkönyvtári kérdéseket tárgyaló írásokon kívül olyan cikkeket emelhetünk ki, mint a szocialista brigádokkal való foglalkozás, a megyei könyvtárban lebonyolított állományellenőrzés, illetve a könyvtárközi kölcsönzés tanulságait feltáró elemzések. A két utóbbi azt bizonyítja, hogy az új, méreteiben és arányaiban megnőtt könyvtár munkájában a megoldandó problémák is más, magasabb színvonalon jelentkeznek, mint az elemi létfeltételek megteremtésének gondjaival küszködő könyvtárakban. A híradó „Örökségünk” c. rovata az 1971. december 3-i Pável Ágoston emléknap kapcsán a nagy előd életművét méltatja.

Bor István linómetszete

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

MEGJELENT A DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR összefoglaló jelentése múlt évi munkájáról. Néhány érdekesebb adat a beszámolóból: a tárgyalt időszakban a tájékoztató szolgálat 15 110 szóbeli és 2354 írásbeli felvilágosítást nyújtott, a könyvtárközi kölcsönzés keretében az intézmény 1735 kötetet kapott és 4066 kötetet adott, a fotószolgálat több mint 170 000 filmkockát, 5100 fotokópiát, 296 498 xerox-másolatot készített. A könyvtár és az egyetemi hallgatók kapcsolatát jellemzi, hogy az elmúlt három év átlaga szerint a bölcsészettudományi kar hallgatóinak 96 százaléka, a természettudományinak 87 százaléka iratkozott be; az egy hallgatóra jutó látogatási átlag a bölcsészeknél évi 110, a természettudományi kar hallgatóinál évi 70 alkalom, az évente használt kötetek átlaga 133.

A BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRA kiadta a hálózatába 1970. és 1971. években járó külföldi és magyar folyóiratok leltőhelyjegyzékét. A magyar periodikák között nem szerepelnek a napilapok és azok a folyóiratok, amelyeket nem a Posta Központi Hírlap Irodánál rendeltek meg a tanszéki könyvtárak számára. A jegyzék betűrendben közli a folyóiratok címadatait.

TRANZISZTOROS STABILIZÁTOROK címmel a tranzisztoros feszültség-, valamint áramstabilizátorokkal foglalkozó irodalom annotált válogató bibliográfiáját (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven 52. sz.) is kiadta az OMKDK.

A TANÁCSOK SZÁMÁRA RENDKÍVÜL FONTOS ÉS HASZNOS kiadványt jelentett meg a Debreceni Megyei Könyvtár. A Közművelődési tájékoztató c. kiadványsorozat II. füzeté A tanácsok feladatai a könyvtárak fenntartásában és ellenőrzésében címmel az ide vonatkozó rendeleteket, utasításokat, normákat tartalmazza Simon Zoltán összeállításában. A kiadvány hat fejezete: Fenntartás-fejlesztés (ebben található az alapterületi, a létszám- és bér normák, a tiszteletdíjak emelésével kapcsolatos tennivalók, a klubkönyvtárakra vonatkozó főbb rendelkezések); Költségvetés-gazdálkodás; Személyi ügyek — kinevezések (a könyvtári munkakörök képesítéshez kötése, bértáblázat); Ellenőrzési feladatok (állományvédelem); Egyéb rendelkezések (selejtezés, elveszett könyvek árának megtérítése); A megyei könyvtár segítsége a tanácsoknak. Mivel a tanácsok könyvtárügyi munkájának színvonalas ellátásához szükséges tudnivalókat igen áttekinthetően és jó tömörítésben tartalmazza az összeállítás, országos kiadványként is jó szolgálatot tehetett volna.

A VÍZTISZTÍTÁS ÉS ANNAK JELENTŐSÉGE címmel jelent meg az OMKDK ajánló bibliográfiája (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven 51. szám), amely az immár nemzetközi jelentőségű környezetvédelem egyik legfontosabb kérdésének válogatott, mintegy hatvan évre visszatekintő irodalmára hívja föl a szakemberek figyelmét. A könyveket és folyóiratcikkeket egyesítő kiadvány bőséges annotációkkal jelent meg.

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRGYÚ FILMDOKUMENTUMOK KATALÓGUSA című, s a Magyar Színházi Intézet kiadásában megjelent jegyzék az összes, Magyarországon felvehető, színházi vonatkozású film címadatait tartalmazza. Az utóbbi hatvan év dokumentumait feltáró összeállítás felhasználásával kiválaszthatók azok a filmek, amelyek alapján rekonstruálhatók egy-egy produkció körülményei, megismerhető az adott korszak játék- vagy beszédstílusa, a színészek előadásmódja, a régi produkciók körülményei. A jegyzékbe a híradófilmek adatain kívül felvették a színházi vonatkozású rövidfilmek és tv filmdokumentumok címadatait is.

AZ ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI VERSENY pályáteleihez idén is kiadta lassan már hagyományossá váló forrásbibliográfiáját a Szombathelyi Megyei Könyvtár. A bibliográfia két füzetben jelent meg: egyik az irodalomtörténet, történelem, politikai gazdaságtan, a másik a földrajz, kémia, biológia versenyhez ajánl forrásokat; mindkettő részletes bevezetőben igazítja útba a kezdő „kutatót”, elmagyarázván neki az anyaggyűjtés és feldolgozás módszertani szabályait.

NÉPSZERŰ „KIS BIBLIOGRÁFIÁK” c. sorozatának 42., illetve 43. sz. kiadványaként a Fejér megyei SZMT könyvtár megemlékezett Veres Péter születésének 75., Mikszáth Kálmán születésének 125. évfordulójáról, s ezeken kívül ugyanebben a sorozatban (41. sz.) kiadott egy — számítástechnikai könyveket népszerűsítő — röslapot is.

A Kazincbarcikai Városi Könyvtár olvasóterme (felső kép) és a külön épületben levő gyermekkönyvtár kölcsönzője (Amosd Szabolcs felvételei)

Ara: 6,- forint